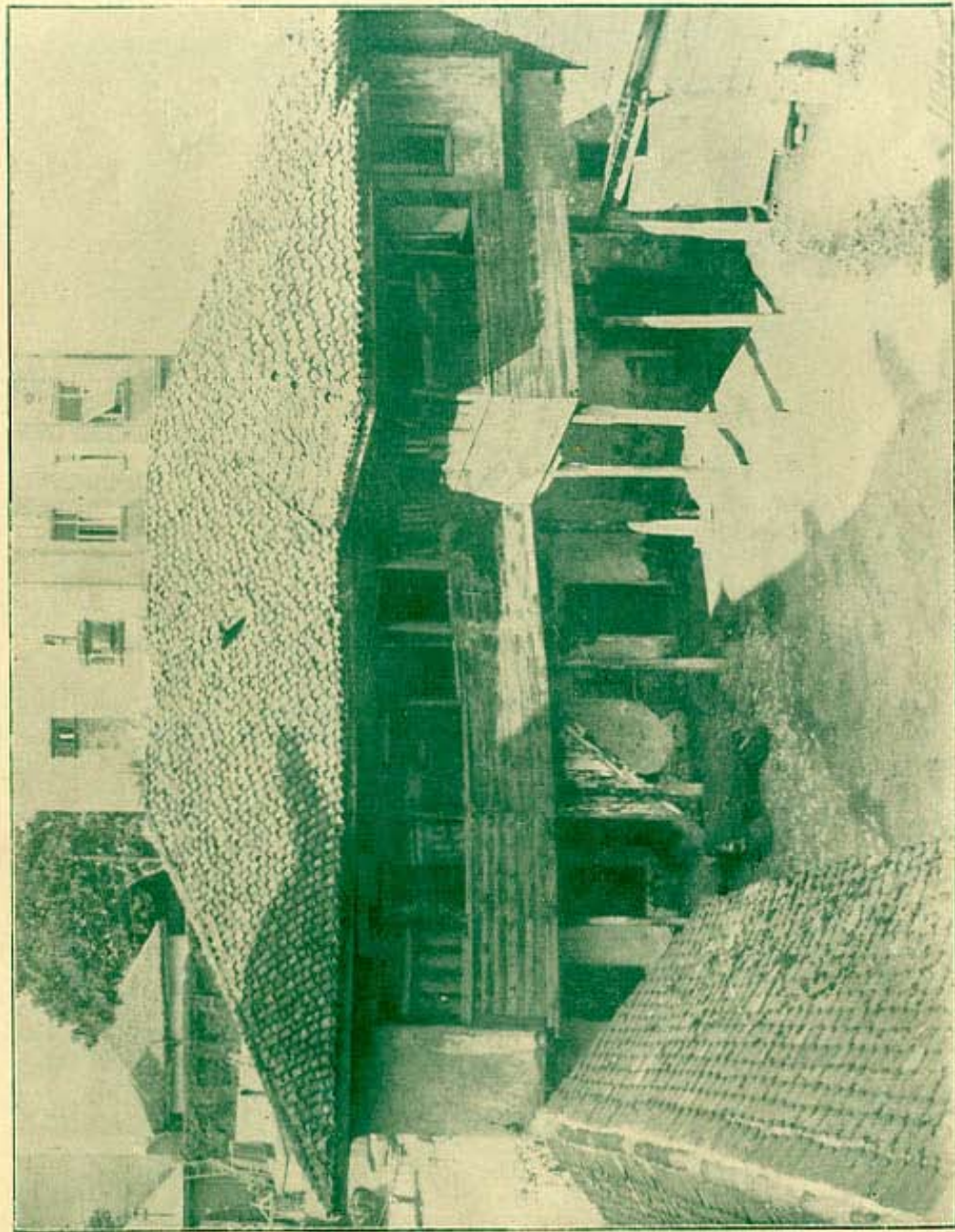
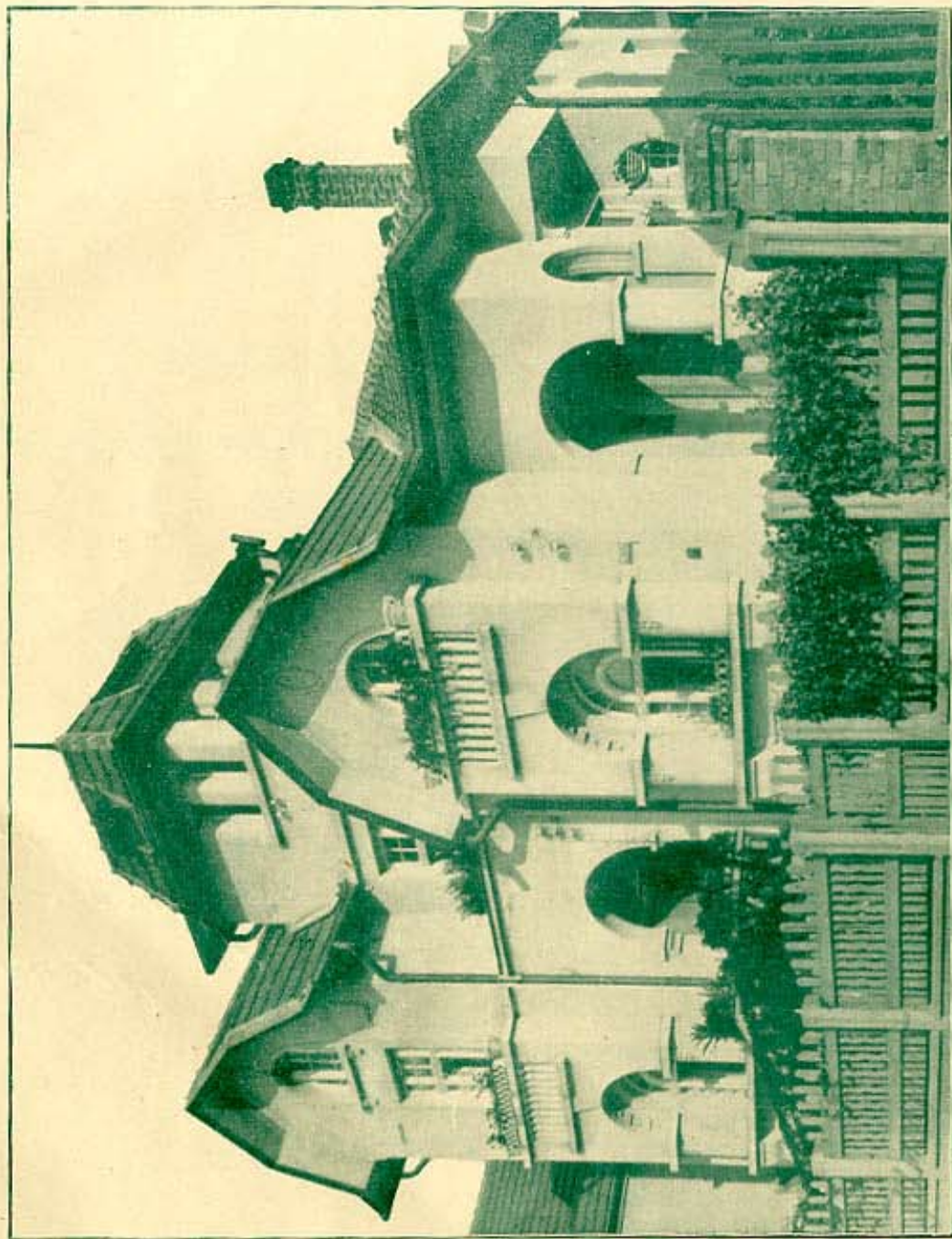

СТАРИ БЕОГРАД

Једна стара домаћинска кућа (некадашња била) са Дорћола (из 1846 год.)

НОВИ БЕОГРАД

Једна била са Котеж-Неимара (из 1926 год.)

Снимак фото-архива „Београдских општ. Новина“

БЕОГРАДСКЕ

ВИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА

ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

СЛУЖБЕНИ ОРГАН ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Изази двапут месечно	Београд, 1. јануар 1931.	Година XLIX — Број 1.
Годишња претплата 150.— дин. На пола године . . . 80.— дин. Претплату слати на чеков, рачун бр. 54.500 Поштан. Штед. Београд	Уредник: Слободан Ж. Видаковић референт за штампу О. Г. Б.	Уредништво и администрација: улица Краља Петра број 26/III

Слободан Ж. Видаковић, публициста,
референт за штампу Општ. града Београда

Набављено

Бр. инвентара

X 967

203

„Београдске Општинске Новине“ у 1930 и 1931 год.

..... никада се плодна акција општинске управе не да замислиши без искрене новинарске сарадње, а ту сарадњу најјаче, најсиротије и најозбиљније може да пружи општина њен сопствени лист“.

(Ед. Ериу)

„Не може се ни претпоставити рад на општинским муниципалним програмима без тесне везе грађана и општинске управе. А та се веза, објективно, може постићи једино општинским стручно-популарним листом, из кога грађани сазнају све што општина ради и намерава да ради, а општинска управа шта грађани желе и у ком се правцу пружају њихове минималне тежње.“

(Dr. Едгар Конзелас)

„Београдске Општинске Новине“ ушле су данашњим даном у 49-ту годину свога издавања. При уласку у нову годину ред је да се у главним линијама изнесе рад „Београдских Општинских Новина“ у минулој 1930 години и подвуку очекивања која се у њих с правом полажу у току нове године.

Данас на срећу није више ни мало спорно да ли треба Београд да има свој велики, садржајно богат и технички раскошан муниципални орган. Чак ни оним грађанима, који су раније било из патријархалности или демагогије, желили скроман општински листић, величине и облика сеоских билтена у Швајцарској, чак ни њима данас после оваквог двогодишњег издавања „Београдских Општин. Новина“ није више нејасно какву деликатну улогу „Београдске Општ. Новине“

играју у урбанистичком животу новог Београда и његовој репрезентацији пред културним светом.

Београд је хиљадама година пркосно одбијао навалу варвара свију раса и свију вера, од Хуна до Татара, као што је Српски народ вековима чувао културу Запада да не ишчезне под черкеском копитом исламске најезде. Тако је Београд своју прошлост посветио одбрани од варвара, који су га пљачкали и спаљивали, те никада у та времена он није имао могућности да се културно уздиже.

До пре непуних тридесет година, Београд је био турска касаба, са типичним турским чешмама, османлуцима, каменом калдрмом, ћепенцима, кривим улицама и кућерцима покривеним влажним ћерамидама.

Али је дошао један нечувени напор, за који је способна само наша млада и живава раса. За последње три деценије, а нарочито за ових десет година уназад, радило се и урадило се огромно на урбанистичко-грађевинском уздицању Београда. Пре је на 200 турских страћара долазила једна модерна кућа; сада, обратно, на две стотине модерних зграда долази један заостали турски кућерак...

Београду је логиком историје досуђена једна велика улога у животу Европе. Још већа у животу Југословена. Зато Београд мора да се развија, и то да се развија у једном невероватном темпу, у галопу, без предаха и одмора. Али жеља свију нас мора бити да се Београд развија и разумно, и смишљено, са

реалним решењем сваког његовог проблема унапред. А то расветљавање и покретање свих питања будућег Београда не да се ни замислити без једног муниципалног листа, без једне ревије Београда, која ће у сваком погледу бити достојна Југословенске престонице. Подвлачимо још једном да овде није само питање угледа и репрезентације пред цивилизовано Европом и Америком, чији сви главни градови данас примају орган Београда, него је по среди један наш снажнији лични разлог: Око 300.000 Београђана, а кроз коју годину и пола милиона, траже здрав, модерно уређен, напредан Београд, траже магиски брзо његово пуно изграђење!... И интересима расправљања и остваривања тих жеља и тога Београда служе и служиће неоспорно корисно „Београдске Општинске Новине“.

Од своје прве појаве 1881 године па све до априла 1929 год. „Београдске Општинске Новине“ биле су мали листић, ефимеран периодички билтен за суво изношење службених публикација, листић кога је само стотинак општинских функционера читало, а ни пола од њих нису били претплатници.

Тада су у априлу 1929 године „Београдске Општинске Новине“ преуређене, добивши садашњи савремени облик полумесечног часописа. Поред снажних моралних успеха, за ово кратко време „Београдске Општинске Новине“, раније вечно пасивне, управо без икаквих прихода, успосабљају се да саме себе издржавају. Нешто нечувено и код монденских листова, а камо ли скуних и раскошних муниципалних ревија. Већ у току 1930 године оне потпуно освајају терен, достигнувши цифру свога тиража на 7000 књига од по 8-12 табака штампаних од броја.

Овај успех нашег листа више је него зајидан кад се има на уму да су комунални листови у целом свету пасивни и да, уосталом, они по својој суштини долазе у оне општинске установе, које нити могу да показују приходе, нити су позвани за то.

За непуну годину дана, а нарочито у другој половини 1930 год., „Београдске Општинске Новине“ успевају да задобију сарадњу преко 120 наших најјачих ауторитета и најлепших духовних снага на пољу урбанистичке науке и њених посебних дисциплина. За то кратко време „Београдске Општинске Новине“ дају преко 300 штампаних табака са више од хиљаду расправа, студија и монографских чланака.

Тај огроман материјал, који код нас ни један лист или часопис није дао за исто време, представља читаву базу за израду нашег урбанистичко-комуналног програма, затим, кодификатора општинског законодавства, а у исто време и обилан материјал за

свестрану историју Београда у прошлости и садашњости.

Али се „Београдске Општинске Новине“ нису задржале само на овом раду, ма како он био велики и значајан. Оне су учиниле још неколико корака напред. Тако су издале као своја издања социјалну монографију „Борба против туберкулозе“, ретко успелу историографију легендарне *Одбране Београда у Светском рату*, споменицу „А ла Франс“, фотографски архив Београда и т. д.

У Београду, кога дави туберкулозна неман, затим, у Београду, који се са светим олтаром у својој души сећа великих мученика палих у одбрани његовој, тај Београд кроз своје општинске новине дао је горња издања као свој морални прилог, пружајући многим диван пример за подражавање!

Настављајући тај свој пропагандистички рад и у иностранству, новински одељак „Београдских Општинских Новина“ пласирао је велики број написа и илустрација о Београду у Европској и Америчкој штампи, нарочито муниципалној и туристичкој. Тако, можемо слободно рећи, први пут да се Београд систематски и зналачки приказује културном Западу у пропагандистичким написима и илустрацијама.

Овај успех престоничког органа није остао незапажен ни код нас, ни на страни. Данас је опште мишљење меродавних и новинарско-публицистичких кругова да су „Београдске Општинске Новине“ један од најбољих и најлепших ревија у Југославији. „Политика“, „Време“, „Трговински Гласник“, „Јутарњи Лист“, „Загребачке Новости“, и остала наша штампа, слажу се у оцени да су „Београдске Општинске Новине“ данас ванредно лепо уређени комунални часопис, за кога наши највећи дневни листови у својим стручним приказима текстуално веле:

„Овај ванредно уређени комунални часопис, расправљајући непрекидно сва животна питања београдске заједнице, постаје у истини све више сталан извор документације београдског живота свих облика од социјално-комуналног до уметнички-позоришног и литерарног, од културно-историјског до хигијенско-здравственог, од грађевинског до економски-привредног.“

Стављајући стално на дневни ред многобројне проблеме Београда, данашњег и сутрашњег, „Београдске Општинске Новине“ неоспорно буде јаван интерес и корисну жељу грађана да у питањима, која се тичу њиховог живота, узимају директног учешћа.“

(„Политика“)

„Поред верног фотографисања садашњице, поред својих научно-попу-

ларних написа за комунално делање на изградњи будућег Београда, „Београдске Општинске Новине“ врше савесно прикупљање материјала за давну и скору историју Београда, што је за пуну похвалу. („Време“)

Поред најлепших критика јавног мњења, о „Београдским Општинским Новинама“ дали су свој високи суд и личне похвале многи наши најугледнији јавни радници и научници као г. г. Д-р Мил. Јовановић-Батут, Коста Главинић, Д-р Драгољуб Аранђеловић, Драгиша Лапчевић, Богдан Поповић, Д-р Милош Поповић, Душан С. Николајевић, Д-р Љуба Стојановић, Д-р М. Зелић и многи други.

А у низу најласкавијих оцена европских стручњака напоменућемо овде примера ради да су неограничена признања у својим судовима о „Београдским Општинским Новинама“ дали познати комунални прваци г. г. Ерио, велики државник Француске и претседник Лионске Општине, Др. Е. Конзелас, Генер. секретар Међународног Савеза Градова, Др. Петар Зенгл, чехословачки арбитар у комунално-социјалним проблемима, Др. Лоран, председник Париске општине, Др. Уелс Силс, вођа комуналних делатника Америке и уредник Њу-Јоршког часописа „Самоуправе“ и т. д.

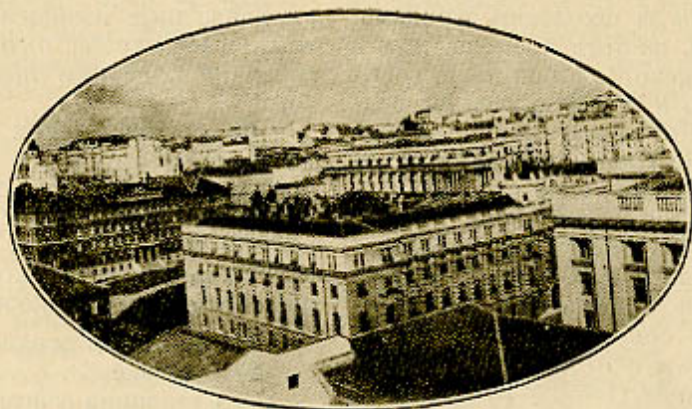
Ове су нам оцене најдраже можда баш зато што су нам најближе срцу јер долазе од великих и искрених пријатеља препорођеног Београда.

Дакле, са развојем и радом „Београдских Општинских Новина“ у минулој години може се бити више него задовољан. У овој,

1931 години, општа су очекивања да ће тај рад бити још обилатнији и плоднији.

Чувени урбаниста Др. Кристијан Сандејс вели: „да само постављање социјално-комуналних проблема, заинтересовање широких маса за њих, уношење тих проблема у душу народа — претставља половину њиховог решења“. „Београдске Општинске Новине“, далеко и од помисли да своме раду придају толике заслуге, у овој години настаће са још више снаге и пожртвовања не само да истичу на дневни ред све проблеме, који се посредно или непосредно тичу наше престонице, не само да их формулишу и кад их спонтани народни осећај покреће, него неће пропустити ни једно питање из области урбанизма, комуналне или социјалне политике, а да о њему не изнесу мишљења наших најјачих ауторитета. А у својим даљим тежњама „Београдске Општинске Новине“ желе да буду слика пуног одсјаја свестране динамике и живота Београда. Зато оне у овој години уводе низ нових, сталних рубрика као: *Привредну Хронику*, у којој ће се стручно пратити и коментарисати делатност београдске индустрије, трговине, заната, новчарства, радног тржишта; *културну хронику*, која ће се трудити да верно и апсолутно непристрасно, далеко од клика и котерија, критички претстави живот и развој наше престоничке литературе, науке, позоришта, сликарства, музике и свих осталих видова духовног живота југословенске престонице.

Полажући оправдане наде у богату сарадњу свих интелектуалаца и пријатеља Београда „Београдске Општинске Новине“ верују у пун успех својих прегнућа и жеља.

Београдске основне школе

Београд се постепено развијао у сваком погледу: његов бржи развој датира после Светског рата, када су на дневни ред дошли сви проблеми развића једног великог града. Природна је ствар да је упоредо с тим комуналним старањем нишао и напредак основних школа у Београду. Када би смо почели да се интересујемо школама у Београду од пре 50 и 100 год. наишли би смо на веома мало података који би нам јасно говорили о детаљима у школском развићу. Али овде морамо поменути да је 1845 године у Београду било 7 учитељских снага. Тај број се из године у годину пењао тако да је у 1855 г. било 14 учитеља, у год. 1865—21 учитељ, у години 1875 — 33 учитеља, а у години 1885 — било је учитеља 50. Поред тога Београд је имао и приватних школа. У 1853 г. било је 6 приватних школа са 94 ученика, док је године 1872 било 12 приватних школа, од којих је 9 било у кварту теразиском, 2 у варошком, а по 1 у кварталним врачарском и савамаалском. У тим школама било је 7 учитеља и 22 учитељице са 35 мушке и 237 женске деце. Природно је да се са прираштајем становника осећао и прираштај деце и наставника, па се осећала и потреба за школским зградама. Врло мало података, из тога времена, има у записницима Општинског одбора да је говорено о школама, као и о ученицима. На седници од 21 марта 1882 г., покојни Свет. Николајевић, одржао је говор у коме је нарочито истакао, да Београду, сада, у првом реду требају: вода, школа и осветљење. Али се, уједно, том приликом (1882 г.) констатовало: „да су основне школе у врло бедном стању, јер не одговарају ни педагошким, ни хигијенским условима и општина је настала да подигне основне школе и то прво онде где је скудица“. У тој години (1882) у Београду су биле ове основне школе:

Код Саборне цркве са 4 наставника и 227 ђака
На Теразијама са 5 наставника и 376 ђака
На Дорћолу са 4 наставника и 220 ђака
На Зап. Врачару са 4 наставника и 257 ђака

На Јалији са 1 наставником и 62 ђака
На Сави са 4 наставника и 167 ђака
У Палилули 4 наставника и 240 ђака.

Према свему, наставника је било 24, а мушке деце било је 1549, док је било 24 наставница са 1335 ученица. Ове су школе смештене за мушке у 7 зграда, од којих су општинске биле 3 а приватне 4; за женску децу било је 9 школа, од којих су општинске 4 а приватне 5. Према томе и мушке и женске школе биле су смештене у 16 зграда: 7 општинских и 9 приватних. После оне примедбе, на седници Општинског одбора, о непосредности школских зграда, Општина је морала наћи пута и начина да почне подизати зграде за основне школе, зграде које ће бити боље но дотадање. Како је то подизање ишло и кад је завршавано не може се на овом месту говорити, пошто је о томе већ једном говорено, али се ипак мора напоменути да је основна школа на Теразијама била смештена у једној бившој мезулани, па је до пре непуне године служила, онаква бедна каква је, за училиште наше деце. Од тада па до данас много се што шта изменило у Београду. Управо разлика је огромна, али ни данас није извршено све што Београд у том погледу треба, нити данас све школе одговарају модерним принципима. Далеко од тога!

Да се још једном вратимо у прошлост, да би се на тај начин стекао прави појам о развићу школства у Београду. Као што смо рекли, у 1882 г. било је у Београду 16 школа (од којих су 9 биле у приватним зградама) са 50 учитеља и 20 школских служитеља. Издаци општине на школе изгледали су овако:

1) Кирија за зграде	17.350.—	дин.
2) Оправке	4.500.—	„
3) Станарина учитеља	39.480.—	„
4) Плата служитеља	12.563.—	„
5) Огрев	13.942.—	„
6) Научна средства	681.40	„
7) Намештај	6.381.—	„
8) Књиге и друге потребе	8.620.—	„
9) Остало	3.082.—	„
	106.599.40	дин.

Свега је, дакле, Београд за издржавање школа у тој години предвидео 106.599,40, док је у 1873-4 г. потрошио на издржавање школа свега 47.031,22. Плате учитељима давала је држава. За плату учитеља узимано је од сваке пореске главе школског приреза по 1,60 дин. и то је ишло у школски фонд, који је основан још 1841 г., па је главница тога школског фонда на крају 1873 г. износила 2.955,237 динара.

Као што смо напред поменули и изнели, број наставника у појединим годинама се мењао и могло се одмах запазити како са сваких десет година Београд добија двапут већи број наставника. Да напоменем да је Београд у 1862 г. имао 11 учитеља а 7 учитељица; 1867 г. имао је 13 учитеља а 10 учитељица; 1872 г. имао је 16 учитеља а 14 учитељица.

У години 1872 било је ученика и то:
уписаних у I раз. мушких 331, женских 252; свршило м. 247 а ж. 207;
уписаних у II раз. мушких 196, женских 189; свршило м. 161 а ж. 160;
уписаних у III раз. мушких 179, женских 132; свршило м. 147 а ж. 117;
уписаних у IV раз. мушких 156, женских 94; свршило м. 136 а ж. 81.

Свега: мушких 862, женских 667; свршило м. 691 ж. 565.

Свега уписано мушких и женских 1529, а свршило свега: 1256.

У најкраћим потезима изнели смо стање основних школа у Београду у годинама 1872-1873 и 1882 г., изнели број наставника-ца и ученика. Из тога кратког излагања види се да основне школе нису биле предметом нарочите пажње, да су зграде биле бедне, да их је доста било закупљених и да број деце узете у школу, и број који је завршио исту, није био ни мало завидан, нити се могло спровести обавезно школовање. Ево, на пр., да узмемо једну од доцнијих година, рецимо 1884-5, и у њој ћемо видети да је дорасле деце за школу било: мушке 1715 а женске 1788, свега 3503. Од тога броја уписано је у школу: мушке 1331 а женске 1148, што значи да око 1000 београдске деце није пошло у школу; а то је мал не трећина од целокупног броја. Пада у очи да је у школи мање женске деце, и ако их је више по мушке, дорасле за школу. Број женске деце, која се школују, пење се сваке даље године тако, да се у неким годинама готово изједначаје број мушке и женске деце која полазе у школу.

У овој школској години (1930-31) број женске деце износи у београдским основним школама 5970, док је број мушких у истој години 6319. Као што се види мала је разлика између броја мушке и женске деце у београдским основним школама. Свега је у мушким и женским београдским основним

школама 12289 деце. Ако се тај проценат запази и по другим школама у осталим градовима, па и селима, може се с правом рећи да идемо напред, јер писменост наше жене представља сигурну подлогу за опште напредовање по варошима и нарочито по селима. Једини су трећи разреди у Београду који данас имају више женске деце од мушке. Данас сви трећи разреди имају у Београду женске деце 1673 а мушке 1667.

Београд сада има леп број наставника и наставница, али увек недовољан да обучава све дорасле за школу. У Београду је 286 наставника и наставница. Од тога броја је 196 учитељица (са забавиљама) и 90 учитеља. Као што се види, двапут је већи број учитељица него учитеља. На једног наставника пада око 40 ученика. С обзиром на све хигијенске школске прилике као и прилике дечје, ово је доста велики број, и ако закон допушта и већи број, који је у ствари и неопходан, јер се са таквим бројем не може имати довољно успеха, нити се могу изводити потребне комбинације у настави.

Готово сваки крај у Београду има своју школу; понеки је немају али се тежи да школу добије сваки крај и да се олакша долазак деце у школу. Школски одбор и општинска управа Београда уложили су доста старања на подизању школа онамо где су оне најпотребније. Данас Београд располаже са 22 школе, а то су: Основна школа Краља Александра (нова школска зграда на Теразијама, која ће ових дана бити готова) са 12 одељења; школа Краља Петра са 12 учионица; Вежбаоница женске учитељске школе са 4 учионице; на Дунаву са 16; на Сави са 8; Западном Врачару са 10; Источног Врачару са 10; Палилули са 12; на Савинцу са 14; на Сењаку са 8; Старине Новака са 8; Смед. Ђерму са 16; Вождовцу са 8; Душановцу са 10; Булбулдеру са 8; Толчидеру са 2; Предграђу Краљице Марије са 4; Бањици са 1; Врачарском Пољу са 4; Штофара Илића са 3; на Чукарици са 5 и Макишу са 1 учионицом. Број одељења по школама је врло мали да би се настава изводила преко целог дана са једним разредом. Извођење полудневне наставе је најнезгоднија ствар за правилан, сталан и педагошки оправдан рад. Престоница се мора постарати да деца иду на предавања онолико времена колико је наставни план прописао и да се настава изводи по једном систему који одговара модерним захтевима дидактике. Одмах се мора признати да је, после рата, за подизање школа учињено врло много. После рата осетио се велики прираштај становника па и велики прираштај деце. Ваљало је збринути подизање школских зграда. Оне предатне требало је довести у ред, а с обзиром на прираштај деце и проширити. Приступило се подизању школа нових и дозиђи-

вању старих. То је за тренутак задовољило потребу, али не у свему и не онако како се мислило. Требало је доста материјалних средстава, и Општина, ма колико да их је имала, а није их никада довољно било, морала је доста улагати у изградњу престонице, коју је, после рата, затекла у веома бедном стању. Потреба школе полако се задовољавала, јер финансиска ситуација није дозвољавала да то буде брзо и одједанпут; ипак верујемо да ће Београд у сразмерно кратком времену, ако се овим темпом продужи радити на изградњи школа, доћи до потребног броја школа и до добрих школа, те да ће настава бити регулисана тако да нигде више не буде полудневна. Сад се већ зида школа у Шуматовачкој улици са 12 одељења, а решено је да се подигне школа и у улици Воје Илића са 12 одељења. На Теразијама се завршава зграда са 12 одељења, на Чукарици ће се отворити 8 одељења, на Топчидерском Брду ће се проширити на 6 одељења, на Душановцу се дозиђују још 2 одељења. Кад се овом дода још потребно зидање на Дедињу 8 одељења, код Мостара 8 одељења и на Гундулићевом Венцу 8 одељења, онда ће бити задовољене најужније, али ни издалека не све потребе. Такав би пројекат дао могућности да се многе школе претрпане ђацима мало растерете, али ипак не би решено било питање полудневне наставе, јер би се она и даље задржала у многим одељењима. Учинило би се да се створе нови школски центри, ближи деци и подеснији за крајеве где још нема модерне калдрме и где би деца патила ако би школа била далеко.

Пратећи прираштај становника, а и деце дорасле за школу, статистичари би могли да извуку правило и да предложи школском одбору и нашој Општинској управи да зидање нових школа врше с обзиром на тај прираштај и на густину појединих крајева и насеља београдских. Стога је веома потребно позабавити се тим проблемом и створити један просветни план рада, који би се имао изводити за идућих 10—15 година, али тако да се с личним променама у школском и општинском одбору тај план не мења.

Наши просветни радници не могу се пожалити да се о основним школама не води довољно рачуна. Општина београдска даје школама колико је потребно а вероватно је да ће и у будуће школи поклањати и већу пажњу. Гломазни школски апарат изискује и добар надзор и успешан рад и пуно издатака. Ако управитељи школа на време предвиде потребе својих школа и одговарајуће суме унесу у буџет, а те потребе не набаве, знак је да се са њихове стране о школи није довољно водило рачуна.

Ове године у београдским основним школама има 6319 мушке а 5970 женске деце,

што свега чини 12289 деце. Прошле године их је било мање а свака година доносиће повећање броја школске деце. Ако би се о свој школској деци водило више рачуна тако да ни једно дете дорасло за школу не буде испуштено или пропуштено а да се не упише у школу, онда би број деце у школи био кудикамо већи и онда би се план зидања нових школа и дозиђивања старих морао другојачије преуредити. Данас је број деце по разредима овакав: у свима првим разредима има 1455 мушке, а 1338 женске деце; у свима другим разредима има 1804 мушке а 1672 женске; у свима трећим разредима има 1667 мушке а 1673 женске деце и најзад у свима четвртим разредима има 1393 мушке а 1287 женске деце. Према томе у I разредима има 2793 деце; у II разредима има 3476 деце; у III разредима има 3340 деце и у свима IV разредима има 2680 деце. Сва ова деца похађају школу полудневно, с изузетком 72 одељења, у којима је настава целодневна. Број свих одељења мушких и женских у Београду износи 277, а број учioniца је 177. Са оволиким бројем учioniца не може се, наравно, изводити редовна настава, јер је само у 72 одељења редовна настава а у 205 одељења настава се врши полудневно. Полудневна настава је једна пуна нередовност; она представља више напора а мање успеха и за децу и за наставнике. Сем ових наставника у Београду их има још придодатих овој или оној хуманој установи на рад, или су на раду у самом Министарству просвете.

Како је данас у Београду свега 177 учioniца, то је потребно за овај број одељења и наставника још најмање 100 учioniца, па да се по свима школама, с оволиким бројем ђака, врши редовна настава. Са остварењем пројекта за зидање нових школа и дозиђивање старих, не би се ипак задовољила она потреба која сада постоји, јер би се на овај начин добило још 60 учioniца, те би у још 40—50 остала полудневна настава. На тај начин нисмо опет скинули бригу која нам је наметнута, а што је главно изгледи су да се то стање неће убрзо поправити, јер се пројектоване школе неће одмах подизати, нити ће, и ако се почну и брзо сврше, задовољити потребу с обзиром и на данашњи број деце као и онај увећани који ће доћи, задају нам још веће бриге. Питање узимања приватних зграда за потребе школа можда би се могло решити, али и оно представља не само тешкоће у изналагању подесних зграда, на згодним местима и са подесним двориштима, већ представља и један осетан издатак за Општину, јер, у том случају, Општина, дајући кирију, даје доста и опет остаје без зграда; према томе Општина има више рачуна да подизање потребних школа учини из једног школског зајма а место што би давала кири-

ју — новац употреби за амортизацију дуга. Можда би у тај зајам ушле и остале зграде за полицију и суд, за које Општина данас издаје огромне суме новца.

Из овог кратког излагања о потреби подизање нових школа и отварања нових одељења могло се видети колико су Београду потребне школе ако се жели да се садањи број деце редовно обучава, а још више ако се жели обавезност наставе спровести на сву дораслу београдску децу за школу. Престоница мора и у томе предначити. Стога држим да је неопходно потребно и о томе размислити. Место да нам школски одбори решавају о једном орману или о додељивању учитељских станова, морају узети у разматрање важније и крупније просветне проблеме наше престонице, а њих је тако много и тако актуелних да нам се свима намеће дужност да о свему што пре размислимо и што пре донесемо и одлуке. План тога рада и подизања основне просвете у престоници Југославије најпреча је брига, јер се ради и о здрављу и просвећивању хиљаде деце. У школском одбору седе културни људи и ми верујемо да ће они моћи све то уредити, те да Београд буде, у том погледу, на првом месту.

Изддржавање београдских основних школа је доста добро. Одређени буџет за школе не троши се цео, али то није кривица Општине већ оних који, склапајући буџет, предвиде многе потребе за школу и наставу, али све те потребе не набаве. Поред тога што то преставља немарност, преставља оптерећење буџета редовно, из године у годину, за исте ствари које су потребне, али се никако не набављају. Буџети се оптерећују, а школе, ипак, остају без наставних средстава и других потреба. Упоредујући број одељења, учитеља и трошкова, видећемо да су се увећања у школским буџетима кретала на више из године у годину са увећањем броја деце и наставника. Школским буџетом за годину 1873 потрошено је за школе 45560 динара, док је школским буџетом за издржавање школа у Београду у год. 1884-5 предвиђено 47.031,22 динара. Тада је била у Београду једна школа на 2218 становника или на 0.8 кв. м., 1 наставник на 772 становника; наставника са довољном спремом било је 40 а са недовољном 10.

Школски буџет за 1930 г. износио је 6.105.539 динара а за годину 1931 предвиђено је за све школе 6.715.000 динара. Сума предвиђена за све школске потребе довољна је кад би се сва потрошила и кад би се буџет рационално искоришћавао, али се сва сума не потроши, нити се школе снабдевају по једном систему који би био практичан и користан. Општинским буџетом предвиђен је у Општини положај школског референта. Било је потребно увести то звање кроз бу-

џета, али је неопходно имати и лице које ће вршити тај посао. То би био онај функционер који би суд обавештавао о свима школским проблемима, које би требало изнети пред школски одбор. Он би се старао о свима потребама школа, он би предлагао суду шта треба набавити за школе, т. ј. шта изискује потреба наставе: ту би ишло старање о дечјим библиотекама и другом штиву, старање о екскурзијама за које би школски одбор одређивао кредите, старање о фондовима, о школској сирочади, предлагање уџбеника школском одбору, потребне оправке по школама биле би његова брига. Деловођа школског одбора имао би административну страну школску, док би општински школски референт био референт Суда за све школске послове. На тај начин многи школски послови били би свршавани и брзо и на време, школе би биле уређиване и снабдеване тачно, имале би један музеј наставних средстава, из кога би кружила средства за све школе, било би потребних кабинета у свакој школи, те наше школе не би биле само излагаоница мапа и шпрајберових слика, већ би имале и пуно других наставних средстава тако потребних свакој школи, а у којима данас оскудева свака школа. Набављање пројекционих апарата добра је ствар кад се уз њих комбинују потребне слике за поједине наставне предмете, али ако ти апарати стоје негде у ћошку, да по њима пада прашина, бачен је новац у ветар и настава је и даље остала на голом вербализму. Колико је у том погледу учињено напретка у настави може нам као пример послужити Бечка општина. На страну то што је она за своје грађане подигла масу станова, већ је она и за своје мале грађане — ученике — учинила много. Бечка школа је угледна школа ради које је Беч увек пун просветних раденика са стране, који је проучавају. На челу градског школског одбора стоји, као претседник, енергични и вредни Ото Глекл. Својим радом, познавањем школе и њеног живота, познавањем потреба и циља школе, он је у Бечу засновао основну школу, која даје одличне резултате и која бриљира уређењем и сретствима. И издања за основне школе, којима руководи градски школски одбор, и стално старање о школи, деци и учитељима, и нивелисање програма и целокупног школског живота, казују нам да се на препоруку основне наставе ради са системом и с пуно просвећене пажње.

И Београд, као готово и цела земља, заплива сваке године, у почетку школског рада, у бирању уџбеника за ђаке. То питање решавају на неким местима учитељска већа, на неким решавају сами управитељи или школски надзорници, на неким местима сами наставници, а на многим решавају личне сим-

патије према овом или оном писцу уџбеника. Школски одбор престонице има толико просветних квалификација да решава које ће се књиге унети у основне школе београдске, да решава хоће ли наша деца морати имати дењкове уџбеника и хоће ли настава бити помагана многим и многим књижицама које ништа не значе за просвећивање детета, а за наставу још мање; хоће ли школски одбор једном стати у одбрану својих грађана и смањити им бар те излишне издатке? То је, држимо, дужност и право школског одбора. И најзад, школски одбор би могао ту куповину удесити према куповини књига за сиромашне ученике. Место тих силних и сувопарних уџбеника нека се развија корисна и лепа лектира, нека се негује слободно писање, којим се тежи бољој писмености, нека се уопште настава преобрази тако да није зависна од те гомиле уџбеника. Али, није само то једино питање којим би требао да се позабави школски одбор!

Тако исто врло је важно каква ће нам бити школска дворишта, јер у њима деца проведу један велики део времена, огроман део свога млађаног живота. Укусно ограђена, насута дворишта, са доста хлада и зеленила са згодним игралиштем за децу, са потребним чесмама за прскање дворишта и прање руку, представљала би минимум онога шта се тражи. Одговарају ли дворишта београдских школа овим минималним захтевима? Морамо признати да не одговарају. Већина школских дворишта наших основних школа је доста добро ограђена, али многа нису насута и уређена, а један мали број од њих чека детаљну репарацију. Покушај Општине да у сваком дворишту засеје траве и цвећа, добар је и користан, али би за наставу кудикамо било боље кад би један део дворишта био претворен у школске вртове, у којима би настава из познавања природе имала своју примену, нарочито тако корисну за децу великих вароши. Она би ту могла пратити сејање, клијање и ницање биљака, па и њихово сазревање и све остале промене у току године; поред тога школски вртови би били места и за многе друге опите. Таквих школских вртова београдске основне школе немају; једина која такав врт има је основна школа на Вождовцу, па и она није баш у правом смислу оно што се жели. Игралишта деце у школском дворишту морају бити потпуно уређена. Издатци на то надокнадили би нам се уштедама на чистоту и оправку школа, које су неминовне ако нам дворишта остану овако недовољно уређена. За сада би се могло задовољити ма и примитивним уређењем дворишта, само ако би се тим избегло уношење у учионице оног силног блата, кад је кишовито, и прашине, кад је суша. Школски одбор је неких годи-

на уносио суме за уређење школских дворишта, али се увек свршавала година а многе суме нису потрошене; вероватно с недовољно вођења рачуна о тим стварима. Мора се у том послу увести један ред и систем, те да школска дворишта београдских основних школа служе у пуној мери високом наставном и васпитном циљу. Свака школа има свога управитеља — он је домаћин те школе — те је његова дужност да сву своју пажњу посвети и лепоти дворишта и чистоти школе и једном реду у школи и настави, те све то да одаје пуног доказа да наша школа корача једним углачаним путем, и да су основне школе наше престонице углед за све школе у земљи. Претпоставља се да су управитељи изабрани људи и да су дорасли послу који им се поверава. У противном школски одбор мора чинити интервенцију на надлежном месту у интересу и зграда и дворишта и њиховог естетског одржавања, а толико исто, ако не и много више и у интересу саме деце, која те школе посећују. Много се што шта мора по школама изменити; уређење дворишта, вртова, игралишта, одржавања школских зграда мора бити брига и школских одбора, као и оних који тим непосредно рукују.

Ни мало мања брига за школски одбор није старање о сиромашним ђацима. Београд има пуно сиротиње. Дечица тих сиромашних људи иду у школу, злопате се, гладују, иду необувени и неодевени. А људи, који мало дају на хумане циљеве, али праве велику рекламу о својој хуманости, и даље без узбуђења гледају како та сирота деца пропадају и здравствено падају под ударом тешке судбине и стално попуштају и у школском раду. А од њих би многи био и одличан и користан члан заједнице само кад би му се ублажила беда која га прати. Често пута нам та деца највише изостају од школе. Модеран учитељ прати рад и живот такве деце; стара се о бољим условима њихова живота; саветује се са имућним родитељима о томе, чини све што може и преко управитеља упознаје Управу општинску и школски одбор о таковој деци, те да се сви удруже и помогну онде где треба да се помогне. Беда се мора ублажавати; живот се тим млишанима мора лакшим и подношљивијим стварати: то је право те деце, то је дужност хуманости. Модерна општина највише троши на социјално старање за слабе и сиромашне. У години 1883 по Општинском буџету Београда било је предвиђено за сироте ученике 2500 динара; на лечење сиротиње 6000 (а потрошено је 2610), на издржавање ванбрачне деце 10.000 динара, а на издржавање сиротиње 35.000 д. Скупа је предвиђено 53.000 дин. Немамо података колико је све потрошено од те суме. Тек у тој години приход општински је био динара 465.917,33. Према томе осми део бу-

бета трошен је на сиротињу, а данас ако би на исту сврху потрошили осми део буџета (па и прихода) требало би потрошити 30 до 35.000.000 динара, а то би била сјајна сума којом би Општина београдска помогла сиротињу и створила такве социјалне установе, које би јој служиле на част. Подизањем завода за стерилизацију млека чини се један користан посао, а кад се уз исти завод установљава одељак за психолошко испитивање ученика, установа која постоји свуда на западу и која корисно служи, ми можемо бити захвални Суду Општине београдске на таквом старању и бризи за омладину. Такав један завод, користан и школи и родитељима, постоји у Прагу и њим руководи доцент универзитета Д-р Карел Херфорт. На једној модерној основи врши се испитивање деце и у сваком случају са доста тачности. Код нас је било тог испитивања, али није било са довољно студија, оскудевала су средства, апарати и том послу вични људи. Код нас је било случајева да деца, која понављају или која су жртва свог несташлука и једног неметодичког рада, одмах буду стрпана у школе за слабомислене. Добијањем једног таквог института, са модерним справама и спремним особљем попуниће се празнина и поћи правим путем у том погледу.

Велику помоћ даје Општина разним хуманим друштвима, а у већој мери и онима, која имају своја имања и своје сигурне приходе. Место да се та сума троши на здравље ученика, како оних богатих тако и сиромашних, место да се још одмах побрине о подизању летовалишта на мору за слабуњаву децу, зашта наша Општина сваке године троши по 100.000—150.000 динара, или да се подижу летовалишта у шуми; место да обезбедимо здраву храну сиротној деци, добро одело и обућу; место да отворимо шумске школе за слабуњаву децу, место сталне бриге за наш подмладак, ми и данас помажемо нека друштва чији приходи оду на многе личне издатке непотребних особа, а мање иду на циљ коме друштво служи, или сав тај новац оде на приплод у какав новчани завод, па се после преко биланса дотичног друштва објави како је то и то друштво богато, без обзира на успех у раду на послу за који је и оснивано дотично друштво. Нити хоћу кога да прекоревам, нити ми је намера да кога оптужујем, већ хоћу само да подвучем да је за нашу Општину много корисније да новцем који другима даје ствара институције за наше ђаке. Онаква хуманост какву мало пре поменућу провлачи се кроз наше друштво доста одавна; ту и такву *нерационалну хуманост носе кроз дуги низ година и наши општински буџети*. Социјалне установе које ће да послуже нашој основној школи треба да буду нарочито старање наших школских од-

бора и наше Општинске управе. Као што школске поликлинике представљају најкорисније установе, тако исто томе мора следовати и реорганизација и остале социјалне службе у школи.

Тако исто рад школских фондова, којима је циљ помагње сиромашне деце мора бити права брига школских одбора. Без обзира каква су правила истих, школски одбор, који тим фондовима из свога буџета даје лепу своту новца, мора се постарати и о другим изворима за увећање истих, како би они били у могућности да чешће и боље и на више начина, обрадују нашу сиромашну децу. Ради тога школски одбор треба да приступи реорганизацији досадањих родитељских састанака. Мора се постарати да се створи чврста веза у школској заједници родитеља и наставника па и деце, како би се преко истих спровела једна здрава и смисљена школска политика.

Здравље ученичко у сваком случају је прва брига и родитеља и учитеља, па природно и школских одбора. Чести лекарски прегледи, честа контрола, многа упуства савим очигледна, многи лични примери, навикавање на чистоту и ред, навикавање на тражење савета од лекара, па ће се брига о децем здрављу олакшати и бити заједничка брига свију па и деце. Наше школске зграде морају бити беспрекорне чистоте. Подизање нових зграда мора бити тако да су заступљени сви хигијенски услови. У многим нашим школама има дечијих купатила (за сада их има 3 или 4), али се она не искоришћују, нити се о њима води довољно рачуна. Школски одбор морао би преко школских управитеља контролисати то и наћи пута и начина да се сви наставници заинтересују чистотом својих ученика, те да се у заједници родитеља и учитеља, као и ученика, почне спроводити једна здрава школска политика. Школски лекари ће редовно прегледати све ученике, школске сестре, којих сада нема довољно, вршиће редовно и предано своје дужности и бити у сталном контакту са децом, и пазити, да се не огреше о хигијенске прописе, школске поликлинике, којих треба да има више, стараће се да ни једно дете не буде пренебрегнуто и да буде често довођено на преглед и за указивање извесних услуга. Тим начином се деца науче једном потребном реду и неговању самих себе. Сада у Београду има 3 школске поликлинике: на западном Врачару, у Палилули и на Смедеревском Брму; треба да их има више. Поред тога корисна је установа ђачких склоништа, којих има 6, а која су установа истоименог друштва. Таква ђачка склоништа треба Општина да потпомаже и да их отвори на много места, те да ону сиромашну децу и храни и чува на тај начин од зиме и глади.

Што више тих склоништа, то мање беде и мање неприлика за наставу. — Живот школски је у истини један компликован рад, али тако пријатан и слadak кад се редовно и с размишљањем врши. За здравље деце морају се искористити све мере које нам на расположењу стоје и сви напори који се могу употребити, јер се ради о будућности и здрављу оних који једног дана треба да у своје руке прихвате цео живот ове државе.

Неопходно је потребно да се, зидајући нове школске зграде, школски одбор позабави детаљније питањем одељења за ручни рад мушки и женски. Без обзира хоће ли ручни рад бити предмет или средство уз друге предмете, мора се подвући неопходност једног модерно уређеног одељења, са потребним алатима, за ручни рад. Увек и у слободним часовима и оним часовима кад има што да се уради, као објашњење предмету и настави, треба децу водити у радионицу. Пуно је користи од тога и на тај начин, поред других тако ефикасних, школа постаје радна, мила и блиска деци, те врши један утицај и на душу децу и на руку, око, и потстиче децу окретност, умешност и лакше разумевање многих ствари. Играјући се у радионици, као од шале, деца науче многе ствари и то пријатно расположење буди интерес за наставу и школу. У опште нова школа, ако жели успеха у раду, несме никако бити без уређене радионице за ручни рад. Издаци на то ма колико били велики, никад нису велики кад се постигне један виши циљ: лакше разумевање, навика на рад и поштовање рада. И кад би се школски одбор постарао да још одмах отвори неколико школских радионица за ручни рад онде, где се за сада може, учинио би колосалну услугу настави и деци. Утицај непрекидног рада осетио би се брзо. У београдским основним школама нема ни једне уређене школске радионице за ручни рад. По који наставник ради с децом без много средстава и алата, али то је тек почетак. Женски ручни рад се ради. У програму за основне школе био је уведен ручни рад, али је мало рађен. Та погрешка несме се више трпети у школи.

Као што су уз мушке школе потребне радионице за ручни рад тако су уз женске потребне кухиње. У последње време отварају се разни курсеви за сеоске девојке на којима изучавају домаћинство, хигијену и друго. Важност те обуке, како за сеоске девојке тако и за варошке, је врло велика. Зашто се школи не би дало мало практичних послова, који имају непосредне везе са кућом и њеним животом? Зашто мале девојчице не би још у тим годинама ушле у тај домаћи посао и преко школе допуњавале своје знање и умење? То је и једна велика потреба да се наше будуће домаћице упуте у оно што ће

им доцније требати. На тај начин, и под руковођењем добрих наставника домаћинства, деца омили тај посао и неће бити случаја да женска деца уобразе — погрешно упућивана — да је отмено клонити се тих послова. Министарство просвете има своју школу за спремање учитељица за домаћинство, па да би и сеоска и варошка женска омладина била што боље упућена у том послу веома је потребно уз основне школе имати и једно одељење за кухињу где би деца изводила практични рад у томе. На западу сам гледао потпуно уређене школе у којима су и кухиње за изучавање домаћинства, и веома сам био пријатно изненађен кад сам девојчице посматрао на раду. Онај рад, ону чистоту, оно улажење у посао, искоришћавање ватре, гаса и електрике, савршено функционисање задивили су ме. Ту је потпуно комплетирана кухиња са свима потребама и ту се деца потпуно науче свему што им треба у том послу. Истина је да у њима, тамо, раде девојчице из више основне школе, али је то потребно завести и у основну школу, у толико пре што по наставном програму имамо предмет појке за домаћице. Нека у том обиму буде кухиња у школи, па је ипак добро и корисно. Ето још једног поља и још једне прилике где би реч школског одбора требала да падне и да се почне оно што је школи и корисно и што је веома практично.

Београд има и забавишта, али не онолико колико их треба и не онаква каква треба да су. Забавишта су у овим школама: у Палилви, школи Краља Петра, Теразијској, на Сави, на Сењаку и на Савинцу. Свега у њима ради око 10 забавишта. Из реферата госпође надзорнице, који је поднела школском одбору за град Београд, види се да се о забавиштима не води много рачуна, да немају довољно дворишта и зеленила, немају подесних зграда и учионица, немају довољно наставних средстава, те се предлаже да се учини покушај са оснивањем добро снабдевеним забавиштима и са свима условима који се траже за егзистирање такве једне установе. У овим забавиштима ради се и по Фребеловом систему и по Монтасоријевом. Пре неколико година било је у Зап. Врачарској школи једно забавиште основано по систему Монтасори. То је забавиште престало радити и ако је отворено с пуно наде на успех. Оно је било смештено у једној неподесној соби, није имало сталну наставницу, која би се одала том послу, и радила непрекидно по том систему. Нешто наставних средстава остало је од тога забавишта, али леже неупотребљена. Уз сваку основну школу треба да буде и забавиште. Деца, чији су родитељи својим послом преко целог дана изван куће, морају ту бити збринута и забављана. Тек кад се они враћају са рада долазе по своје дете. Заба-

вишта, поред забављања, морају имати једну улогу обданишта. Садања три београдска обданишта корисна су (два су приватна а једно је општинско). Ако би мала деца у тим забавиштима добила по чашу млека и парче хлеба за ручак или какву супу, не би то Општину стајало много, али би вршила према својим грађанима једну обавезу, која скида много бриге оним родитељима, који изјутра, одлазећи на рад, носе са собом и бригу шта ће од њихове деце бити преко дана, док су они на послу. Не може се све одједном постићи, али треба приступати овим питањима и решавати их постепено. За сада се мора тежити да се отвори што више забавишта; доцније се мора гледати да се за забавишта створе засебне зграде и најзад не би се погрешило кад би се код пројектованих дечјих игралишта удесиле и зграде за дечја забавишта. Колика је важност забавишта у једном великом граду не треба на овом месту ни говорити; она духовно развијају децу, шире им хоризонт престава, забављају их и помажу родитељима у извођењу деце, нарочито онима који су обавезни, преко дана, каквом дужношћу. Настојавање школског одбора да Београд добије и добра забавишта и спремне и вредне забавиље представљало би жив интерес за што интензивнији школски живот и напредак наставе и деце.

По великим, а често и мањим, градовима запада врше се опити по појединим одељењима. Те опите врше заједно и практичари и теоретичари. Из тих опита добијају се корисни закључци, који служе као база за даљи успешан рад са овом или оним врстом деце. Тако су постали разни системи у васпитању и настављању; они су на пракси испитани и показали добре резултате. Манхајмски систем, Далтонов, Монтесоријев и др. дају нам пуно доказа како се у тим пробним одељењима долази до извесних резултата и до једног правца настављања било абнормалне или нормалне деце. Наша престоница треба да има та т. зв. пробна (покусна) одељења за која треба да ангажује најбоље наставничке снаге и појбоље теоретичаре педагошке. Испитивањем, комбиновањем, нарочитом наставом и нарочитим програмима дошло би се и до резултата. Боље је утрошити и доста новаца и доста рада и снаге но допустити да нам ма и једно дете пропадне за наставу у ма ком било облику. Пуно је у Београду деце која требају нарочиту наставу, извођену по нарочитом систему, пуно је оне деце која због својих наследних особина треба да буду особено поучавана, пуно је деце која се морају издвојити у нарочите групе и предати нарочитим наставницима. Експериментисање с том децом и посматрање те деце на раду дало би пуно драгоцених резултата и психологији детета и настави. Можда деца

и нису крива да буду напуштена; социјална правда тражи да се друштво, држава и општина о сваком постарају. И у развиту школства у Београду надлежницима ће допасти још једна, у истини хумана дужност, постарати се о отварању пробних одељења. То је потреба која ће се, кад тад, морати задовољити.

Када би један странац дошао у Београд и зажеleo да види коју нашу основну школу, да се заинтересује за сва одељења у њој, тешко да би знали у коју би га школу одвели. Све наше школе зидане су у журби да се задовољи насушна потреба, све су оне зидане да даду голе учионице, које ће примити и већи број ђака а при том зидању није се пазило на све оне потребе које се појављују у савременој настави и васпитању. Принципиелно све школе морају бити добро уређене, али морају бити и угледне и са свима оним одељењима која су потребна целокупној настави. Најзад престоница мора имати такве школе и с тога да би просветним радницима, који у престоницу долазе, показала примером какве школе треба да су и да би они стекли појам о томе како се подижу и шта све треба да имају модерне и угледне школе. Једној модерној угледној школи принадежи пуно одељења, сем оних за учионице. У Прагу (Масарикова Школа) и у Потсдаму имао сам прилике да видим угледну школу. Обе су зграде на великом простору са потпуно уређеним двориштем. У једној тако уређеној школи у Брну у дивно уређеном дворишту израђена је карта Чехословачке, те је деца (доста велику) стално имају пред очима; карта је израђена од глатких опека. Ни у једној горепоменутој школи не изостаје цветни врт а обе имају дивне сале за састанке, за соколске и гимнастичке вежбе, за позоришне престава, за састанке родитељске, за престава које родитељи дају својој деци и деца својим родитељима, за биоскопе и за све јавне скупове због деце и за децу; одељења за наставна средства, специјалне слушаонице, мрачне коморне, за биоскопе и пројекционе апарате, радионице за ручни рад најлепше уређене, одељења за цртање, кухиње за вежбање женске деце у кувању и т. д. Ући у једну такву школу права је милина. И наставници и ученици осете се снажнији и задовољнији. Намештај по школи и свима одељењима је и најбољи и најпрактичнији. У школи у Потсдаму је чак и једно одељење за велосипедије, којима многа деца долазе у школу; сваки од њих има своју преграду и нумеру. Ходници тих школа представљају изложбу уметничких слика — слика потребних за објашњење много које чега у настави. По ходницима су такође удешене чесмице за воду, изведене на један скроз хиџијенски начин. Пазило се на сваку ситницу и

све се уредило смишљено. Ми сада зидамо школе да би задовољили насущну потребу, али ћемо једном морати стати са зидањем павиљона и обичних зграда и помишљати на зграде које ће задовољити све потребе једне модерне школе и једног напредног школског живота. И у реду је да Београд има једну угледну школу, колико као репрезентацију пред странцима, који овамо долазе, толико и као углед за све из унутрашњости. Најзад све школе морају и требају да буду угледне. Нова школа на Теразијама (Школа Краља Александра) леп је и с распоредом учионица згодна зграда, али нема свих услова да би се назвала угледном савременом школом. За извођење тога посла треба и доста времена и доста новаца, те се тежња да нам све школе буду угледне мора постепено спроводити.

Како је основна школа у претежној мери наспитна установа и како школској заједници припада сав персонал, који је у школи, школски одбор има и дужност и право да води бригу о свем особљу, које ће ући под школски кров. Ниже особље је добило свој правилник и положај његов је регулисан. Положај није, можда, завидан, али није ни рђав. Школ. одбор мора, заједно са управитељима школа, водити рачуна ко улази у школу и ко децу служи. Природно је да се најпре мора утврдити здравље послуге а тако исто о њиховом моралном животу и васпитању. Не може се под школски кров пустити нико ко би реметио хармонију тако потребну за извођење васпитно-наставних проблема. Пуно је примера служитељских нехата, неуљудности, самовоље, те с тим треба чистити. Општински школски референт ће и у томе играти видну улогу. А да школски лекар треба чешће да проконтролише рад на одржању чистоте по школама, то је ван спора.

Најзад треба да споменем ђачке екскурзије које су једно врло важно средство за успешно извођење наставе, а тако исто и врло важно васпитно средство. Мора се признати да се оне не изводе по извесном систему и плану. Одводе се деца на далеке и заморне путеве а нису упознала ни своју околину; иду на море а ни Дунав, тако рећи, нису упознала; умарају се по возовима а нису отишла на Авалу, која нам је тако близу и с које би се у душама дечијим створило пуно заноса за прошлост и Београда и околине. Извођење тих дечијих екскурзија мора, дакле, бити под контролом и школских надзорника и школског одбора. Наставничка већа нека их утврде у почетку школске године, нека кажу све објекте који ће им помоћи у настави, нека то све прегледају и одобре школ-

ски надзорници и нека све то изађе пред школски одбор који ће одобрити издатак, па нека се врше екскурзије. Како су оне досада вршене то не представља ни план, ни циљ, ништа; то само представља извођење деце на чист ваздух, што је дужност наставника да чешће врше, или представља дуга путовања, од чега нема стварне користи, већ се деца замарају и често пута враћају болесна кући. Најзад на те дуге екскурзије не поћу сви ученици, те се и то питање мора решавати на једној другој основи. Кад пође 20—30 ученика и по 8—10 наставника то није екскурзија у правом смислу, каква треба да буде; то за наставу не значи ништа. Данас имамо у Београду 5 школских надзорника, добрих практичара и теоретичара, па је веома потребно да се они у све те послове умешају и да се све изводи под њиховом контролом и упутством. Стварајући школски буџет они треба да воде рачуна о оном шта школе имају и шта им треба, да у том погледу створе, заједно с управитељима школа, шта се све треба набавити и када. Не треба дозволити да се за један и исти предмет кроз неколико година провлачи позиција у буџету и треба окривити онога ко је надлежан да о томе води рачуна. На тај начин наше школе би полако биле снабдеване и за кратко време не би оскудевале. Више рачуна о томе па ће се многе неправилности и у буџетирању и у извођењу отклонити.

Београду је потребан један период времена да задовољи све потребе модерне школе. Ради се на томе али би тај рад имао више успеха и више смисла ако би се уз сарадњу учитељског суда и школског одбора па и неких просветних фактора, израдио један просветни програм, који би представљао начела и пројекат рада Општине београдске за будуће извођење просветних проблема у Београду. Тај програм би морао добити и вишу санкцију, да би добио и званични карактер, те да са променама личности не наступе или промене његове или потпуно анулирање. Али се ти просветни програми морају стварати на основу позитивних чињеница.

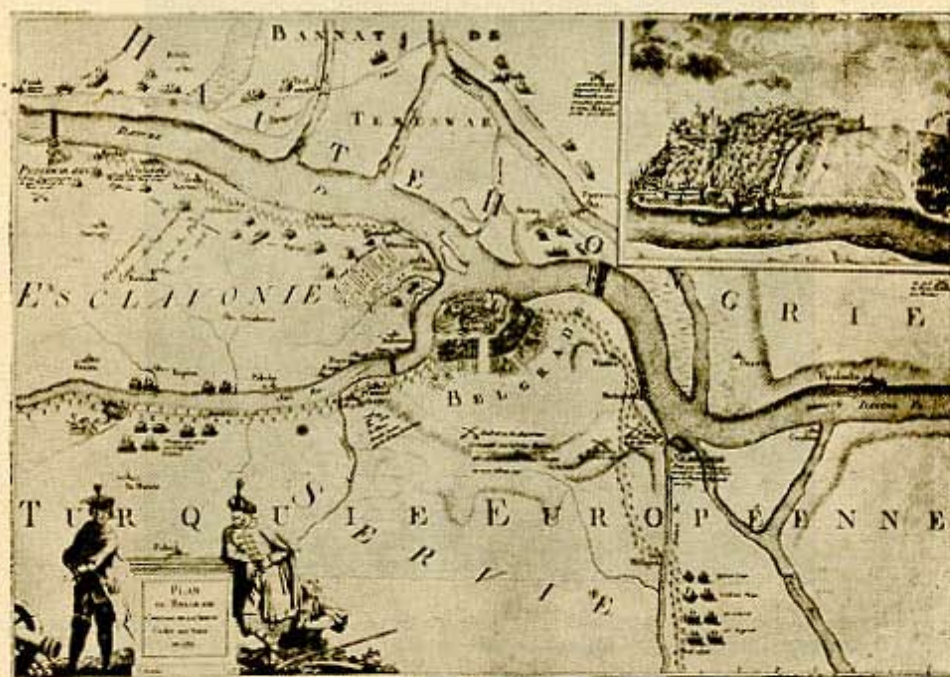
У најкраћим потезима изнео сам неколико момената из живота београдских основних школа, али рачунам да од свега тога, ипак, нема тако велике користи ако се тим питањима не позабаве они, који данас стоје на челу рада за основне школе у Београду и сви грађани заједно са ђачким родитељима, који недостатке и наставе и васпитања и неудобности локала и претрпаности школа као и неуспех полудневне наставе најбоље осећају.

Милена Д. Лапчевић

Око организације београдског Градског музеја

Оправдани културно-историски и социјални разлози су главни руководиоци у оснивању градских музеја, без којих скоро данас није ниједан знаменитији град у индустријски старим земљама. Задатак је ових културно-историских музеја, који су иначе засебнога типа, да скупе у себе и сачувају за данашњица

музеј, као на пример, Историјски музеј града Беча, што повлачи за собом специјализирање, а такође и у проширивању делокруга рада, као што је случај са оснивањем Римског музеја од стране Бечке општине, која о своме трошку врши чак и археолошка ископавања на тлу старе Виндобоне и Петронела!

Из Музеја Општине града Београда: један од старих планова Београда.

шња и будућа поколења, науку и културу све оно битније и значајније, што се односи на прошлост, славу, част, социјални, економски и културни живот и развитак једног града и друштва у њему. Један скоро исти дух веје у свима овим музејима, о којима се поглавито старају општине а по кад кад и поједина удружења, као на пример, у Немачкој. Разлике поглавито постоје у различним ознакама и формама материјализовања појединих манифестација културног и економског живота. А даље и у богатству појединих врста материјала, којим располаже по неки градски

У организацији музеја града Београда мора се и потребно је — у колико то налазак објекта и новчана средства допуштају — поћи за примером осталих европских градских музеја. Сасвим је разумљиво, да ће му постепено поједине одлике нашег минулог културног, социјалног и економског живота, које ту буду заступљене, као и извесне новине, дати нешто другачију и типскију физиономију.

Објекти, који треба да сачињавају збирке нашег Градског музеја, потребно је да се односе на ранији и по могућству најстарији

историјски, културни, социјални и економски живот и развитак Београда. То су:

- 1) Оригинале слике или репродукције на којима је претстављен стари Београд, ранија ратовања и опсаде.
- 2) Старији и по могућству најстарији планови Београда.

тадашњем реону Београда, која су служила становништву београдском за излете и разонођење.

- 7) Модели старинских типова зграда или пак у минијатури претстављени поједини делови старог Дорћола, Зерека, Савамале и др., заједно са извесним каракте-

Из збирке Музеја Општине града Београда: Споменице Ослобођења Београда после прве Хришћанске победе над Турцима (1688 год.)

- 3) Оригинале слике или репродукције са представом каквог значајног историјског догађаја, који се одиграо у Београду, и томе слично.
- 4) Оригинале слике или репродукције, или цртежи, који претстављају ранији изглед Београда, његових улица, појединих локалитета, типских зграда или пак оних, које за собом имају неку значајну традицију.
- 5) Сlike старих тргова у Београду, сцена (у смислу продаје и куповине) које се одигравају на њима; слике са изгледом обала Саве и Дунава, и живот на њима.
- 6) Сlike са изгледом ранијих градских паркова, као и разних пошумљених места у

ристичним моментима свакодневног и празничног живота тадашњег патријархалног становништва.

- 8) Оригинале слике или репродукције које претстављају какве изванредне свечаности у раније време, процесије и томе слично; по могућству и слике сајмова у порти цркве Св. Марка и др.
- 9) Најстарије заставе, грб града Београда, најстарији званични печати Општине града Београда и појединих налештава; значке разних ранијих удружења, старински пасоши, најстарије радничке и служитељске исправе, тапије, трговачке погодбе и томе слично.
- 10) Извесни поклони намењени граду Бео-

граду, одличја, униформе општинских и државних чиновника у раније време и униформе пожарне чете.

- 11) Старинске справе за кажњавање и мучење криваца из доба турске владавине.
- 12) Старинско оружје које је нађено на тлу

на, слике њихових скупштина, свечаности и томе слично.

- 16) Сlike и пластично претстављене старинске занатлијске радње у ранијем Београду и стари начини рада у њима; интересантне старинске фирме са занатлијских и трговачких радњи; разни интере-

Из збирке Музеја Општине града Београда: Споменице ослобођења Београда, издате 1688, 1717, 1789 год., у знак победа Хришћана над Турцима.

Београда или у близини његове територије.

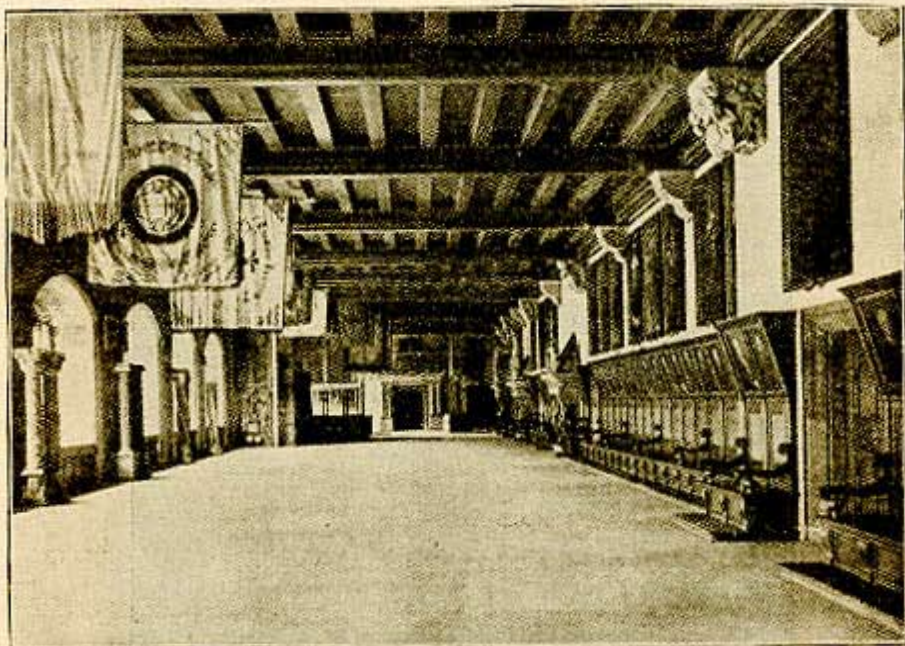
- 13) Портрети личности које су играле видну улогу у најранијем и ранијем социјалном, културном и економском животу престонице.
- 14) Портрети најбољих и најстаријих наших глумаца и глумица, слике сцена, најстарије позоришне објаве и значајнији уметнички трофеји и др.
- 15) Објекти који се односе на еснафски систем: стара еснафска права, правила, заставе, печати, предмети у којима су чувана правила и новац и др.; портрети или фотографије старих еснафских стареши-

сантни натписи као и декоративни детаљи са порушених зграда и др.

- 17) Оригинални примерци старе и разноврсне занатске специјализације у Београду. Овде долазе у обзир не само предмети за световну употребу него и за црквене сврхе.
- 18) Старински и по могућству у стилу намештај из грађанских кућа. Евентуално каква грађанска спаваћа соба или соба за примање у старом Београду.
- 19) Какве ређе породичне старине.
- 20) Оригинални примерци старије fine текстилне радиности, коју су неговале старе Београђанке као на пример везови

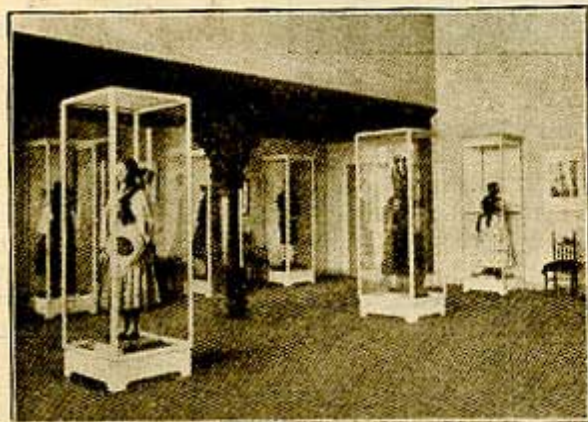
- и свилом и златом вежене иконе и слично.
- 21) Старинска мушка и женска грађанска ношња у Београду. По могућству и онај тип женске ношње, који је јасно на себи носио печат грчко-турско-персијског кул-

гендарне одбране 1914 и 1915 год. За овај посебни део београдског Градског музеја последњих дана скупљено је иницијативом г. Слободана Ж. Видаковића, референта за штампу О. Г. Б., преко 200 оригиналних слика — фотографија Бео-

Једна дворана Градског музеја у Лајпцигу.

- турног утицаја и претходио последњој фази т. зв. „српској ношњи“.
- 22) Данашња мушка и женска ношња из околине Београда и старинска ношња из оних села, чији су делови раније или ускоро ушли у састав београдског реона.
- 23) Накити и предмети за луксуз, које су израђивале београдске занатлије.

Из Градског историјског музеја у Хамбургу

- 24) Оригинале слике, фотографије и остала документа из најтрагичнијих дана у историји Београда, из доба његове ле-

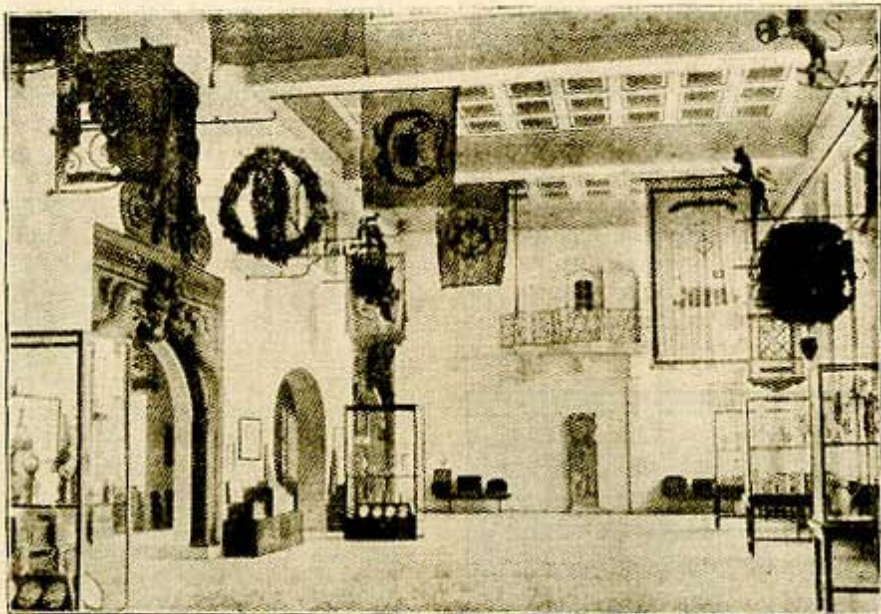
града у агонији, порушеног, као и слика момената уличних борби, барикада, ровова на Дорћолу, рушења савског моста и т. д. Овај музејски материјал, чије је прибирање захтевало огромно напора, представљаће ретку драгоценост будућег београдског Градског музеја, драгоценост која је у последњем моменту сретно и енергично сачувана од сигурне пропасти.

Ово су све у најкраћим потезима изнети објекти, којима треба испунити музеј града Београда, а од којих је већина заступљена у европским градским музејима. Најстарији планови и слике изгледа града, улица, зграда, слике опсаде и ратовања испуњују читаве дворане градских музеја у Будимпешти и Бечу. А минули еснафски систем не зна се где је боље и потпуније представљен. Посвећују му се читаве дворане у историјским музејима у Немачкој, као на пример, у Музеју за Историју Хамбурга, у Историјском музеју града Беча а доста је заступљен и то са врло лепим и рећим примерцима у Доњеаустријском Земаљском музеју у Бечу. У Градском музеју у Будимпешти, који иначе показује јасно схваћене и постављене задатке и циљеве и типски је врло сличан градским музејима у Немачкој и Аустрији (који служе за пример), објектима, који се односе на некада моћни систем цехова (еснафа),

испуњена је једна повећа дворана. У витринама леже тешки импозантни фолијанти крупно и китњасто исписани. То су старе еснафске привилегије. Уз њих су и еснафски правилници, обимне књиге у тешком и масивном повезу. Поглед се даље, али не са

трофеја, многобројних слика сцена и др. налазе се и најстарији музички инструменти из старог позоришног оркестра.

Наш Градски музеј треба још да да што више места заслужним људима престолице. А ми смо их имали доста у старом Бео-

Једна дворана у Хамбуршком историском музеју.

мање интересовања зауставља на тешким еснафским сандуцима од гвожђа (Zunftladen) у којима је чуван новац заједно са правилницима, и на гломазном тешком тучаном предмету, који је некада стајао на ератима еснафског дома у Будимпешти. Друго би лутали путујући помоћници по вароши, тражећи овај знак и радосно би ускликнули, кад би га угледали, јер је то значило крај неизвесном „френтовању“, и добијању једва једном рада и потпоре. Не изостају ни портрети старих цеховских старешина. Врло често су уз њих и портрети њихових супруга, здравих и смерних мађарских матрона у костимима по моди онога доба. У приличном броју су заступљени производи старе локалне занатске радиности у Будимпешти. Ту су најразноврснији предмети за кућну и црквену употребу, и то од туча, бакра, гвожђа и челика, а мање од сребра и злата. Управо, све, од посуђа па до раскошних зидних часовника искићених најинтересантнијим детаљима.

Најзад је у овом Музеју и у Историском музеју града Беча и позоришту, томе видном и значајном културном и просветном фактору у једном граду, посвећена засебна пажња. Theaterwesen у првом заузима једну омању дворану, а у другом више. Поред портрета славних глумаца и глумица, њихових

граду и имамо их још и данас. Портрети заслужних људи на свима пољима живота и рада красе већ одавно зидове безбројних дворана у европским градским музејима. Врло често су ту и њихове спаваће собе и собе за рад, успомене и библиотеке, као на пример, Грилпарцерову у Историском градском музеју у Бечу, по том клавири чувених композитора

Градски музеј у Ерфурту

заједно са још недовршеним композицијама и т. д.

Уз градске музеје у Немачкој и Аустрији врло често се налазе и галерије слика ста-

ријих или савремених уметника. Има ту најчешће врло добрих ствари. Већином су то поклони разних љубитеља уметности и пасионираних скупљача старина. Такву једну добру галерију уметничких дела поклонио је у своје време Општинском Историјском музеју Кнез Лихтенштајн и она данас под његовим именом краси и освежава неколико просторија у овом музеју.

Али, како ће се доћи до већине горе побројаних објеката, који треба неизоставно да буду заступљени у експозицији нашег Београдског музеја? Приморани смо да ово питање упутимо себи и читаоцима, имајући у виду варварску пустош, коју је иза себе у Београду оставио Велики рат заједно са беспримерном пљачком окупационих власти. Има драгоцених и врло важних објеката, специјално за наш Општински музеј, који су услед

уступити. То су већином уникати или ствари које се налазе у збиркама којег од наших музеја, нарочито Етнографског.

Још нам се извешан број важних питања намеће, али ћемо за сад у што је могуће краћем облику поменути само два. То су: питање зграде за Музеј града Београда и метода, којима се треба руководити у погледу унутрашњег уређења и принципа, које је потребно спровести у експозицији објеката.

Ако се не би могло прићи зидању зграде специјално за музеј, веома би zgodно било

Етнографски музеј у Београду:
Отмена Београђанка из прве половине XIX века.

ових изванредних прилика за увек изгубљени. Али постоји ипак велика нада, да ће се умешним, неуморним и савесним трагањем и љубазним и пожртвованим одазивањем београдског становништва свих слојева, које је увек имало и показивало смисла и љубави за разноврсне манифестације националног, културног и духовног живота, доћи до драгоцених ствари и чак шта више, неочекиваних. Још једна напомена: има објеката потребних за наш Градски музеј, до којих се не може доћи путем откупа и поклањања. Они се морају

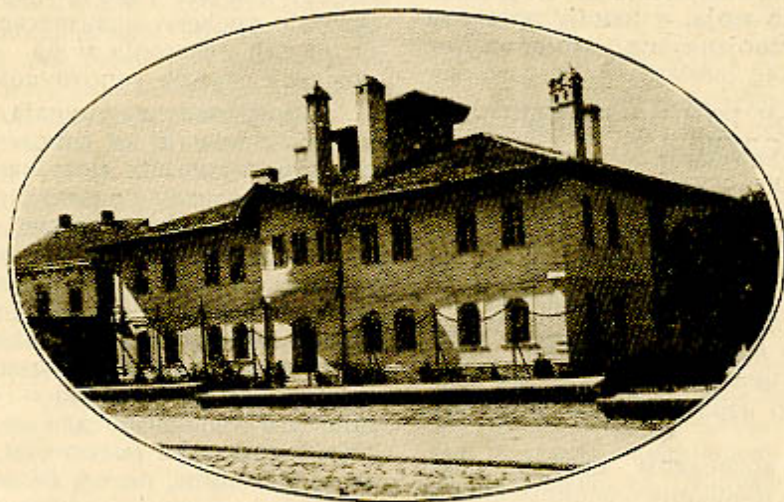
Етнографски музеј у Београду:
Старинска женска ношња из околине Београда
(село Бањца).

сместити га у коју од београдских старинских и господских кућа. Врло је вероватно, да би се упорним тражењем могла наћи таква једна зграда (на пр. Крсмановићева кућа на Теразијама и др.), која би бар у неколико одговарала условима музејског уређења. На пример, то би поред добијене згоде имало извесне дражи и лепоте. Целокупне збирке би добиле сасвим другу физиономију кад би, на пример, биле смештене у каквој господској кући или у Кнез Милошевом дворцу у

Топчидеру а много другачију у каквој модерној згради, намењеној за становање или за канцелариске сврхе. У Немачкој се, на пример, за музеје, особито градске, који имају специфично историјски карактер, узимају стари манастири, некадашње капеле, старинске племићске куће или већнице. Тако се узорни Шеферов музеј у Либеку налази у старом манастиру Св. Ане. Градски историјски музеј у Лајпцигу и Бечу у старој већници (варошкој кући), Градски музеј у Фрајбургу у старом Аугустинском манастиру, у којем је деценијама било смештено позориште. Исти случај је и са осталим музејима. Етнографски музеј у Бечу смештен је у једној старој племићској кући, Пољопривредни музеј у Будимпешти у замку Вајда-Хуњадија, у дражесном и романтично уређеном Градском парку.

Питање унутрашњег уређења музеја представља читав проблем. У првом реду све зависи од материјала који стоји на расположењу. У другом реду од примене метода и принципа као и од стручне спреме руководиоца. Није само потребно поређати скупљене објекте по старом колекционарском принципу (који се мора што више избегавати и примењивати га само у неопходним случајевима), који је у великом броју музеја стварао

и данас још ствара огромно мртвило. На против, неопходно је потребно модерним начинима постављања, специјалним научним објашњењима, дијаграмима, шемама, картограмима, великим учешћем модела, репродуктивног и архивног материјала и др. оживити објекте изоловане од живота и социјалне средине. Уз то је потребно установљивањем одабране стручне библиотеке, приређивањем предавања за школе и народ од стране стручног музејског особља, научним обрађивањем објеката и др. што више и јаче довести музеј у тешњу везу са науком и животом. Потребно је још не пустити гледаоца да равнодушно иде од витрине до витрине, често врло мало што разумевајући, већ му треба пружити прилике да што год научи и показати му, шта све и како има да чита из пожutelих, невешто и наивно стилизованих докумената, старих портрета, гломазних и грубих или нежних и лакних мајсторски израђених занатских производа. Управо, унутрашње уређење музеја треба да буде такво, да се посетиоцу при посматрању мртвих објеката интуитивно створи пред очима слика целокупне епохе и процеса друштвеног и историског развика.

Нека спорна питања у статуту Београдске Општине

Код примене Статута Општине града Београда од 22 октобра 1929, наишло се на неколико места недовољно јасних и прецизних. Поред тога, неке су одредбе, и поред своје очигледне јасности, неједнако тумачене.

Ја сам замољен, као један од редактора Статута, да изнесем своје мишљење о значењу извесних спорних места, у вези случајева који су се на пракси већ појавили. Ја мислим да је најзгодније објавити своје мишљење у „Београдским општинским новинама“ чији су претплатници и сви службеници Општине београдске, и ја ћу покушати да разјасним извесне ствари у овом и будућим бројевима задржавајући апстрактну форму приказивања. Али, исто тако, ја ћу, по потреби, одговорити свим општинским службеницима на питања правилне примене Статута у колико је њихов предлог правне природе и начелног карактера. Разуме се да моја мишљења остају лично моја, и немају претензију да буду увек усвојена од компетентних органа Општине.

1.) ПРИЗНАЊЕ РАНИЈЕ ДРЖАВНЕ СЛУЖБЕ

Ранија државна служба признаје се општинском службенику директно екс статуту (то значи без икаквог посебног решења општинских органа; у колико би овакво решење било издато, оно има само декларативан а не конструктиван карактер) само у ова два случаја: (1) ако је прелаз из државне службе у општинску био непосредан и (2) ако један од закона изрично наређује такво признање. (чл. 14 Статута).

Одредба о непосредном прелазу унета је у Статут по принципу реципроцитета; скоро истоветну одредбу садржи Чиновнички закон за прелаз из службе самоуправних тела у државну (чл. 137, пета алинеја). Реч непосредност не треба схватити буквално; није нужно да баш истога дана престане служба државна кад почиње општинска. Зависи од конкретних околности (удаљености места раније службе, празника и т. д.) да ли је ранији државни службеник могао одмах наступити

у службу у Општини београдској. Па ипак се сматрало, и то сасвим с правом, да треба у пракси одредити један временски размак после кога не би могло бити речи о непосредности. Комисија за превођење општинских службеника на нов Статут, образована по чл. 62 Статута, сматрала је непосредним сваки прелаз из државне службе у општинску, београдску, који је извршен у року од месец дана од дана разрешења државне службе. То своје мишљење, базирано на начелу *leges sunt benigne interpretandae*, комисија је конзеквентно спроводила. Нема никаквог разлога да се оно и даље не спроводи у колико дође у питање примена чл. 14 Статута.

Специјални закони могу увек наметнути општинама дужност да извесним категоријама службеника признају ранију државну службу, без обзира је ли прелаз био непосредан или не. Тако је наредно, на пример, Закон о уређењу санитарске струке да се општинским лекарима мора признати ранија државна служба у потпуном износу.

Поред ова два случаја, кад се државна служба признаје по самом Статуту и кад се општински органи могу принудити правним путем да изведу конзеквенције из тог признања, (одреди, на пример, виши степен основне плате), чланови 14 и 66 пружају могућност да се и свака друга државна служба призна као равна служби проведеној у Општини београдској. Али на признање те службе, општински службеници немају право. Зависи од компетентних органа Општине хоће ли је признати или не, и у коме ће је опсегу признати (максимум је по чл. 14 Статута 10 година, по чл. 66 стварно проведено време у државној служби). Општински службеници до таквог признања долазе *via gratiae*, а не *via iuris*.

По чл. 66 признање раније државне службе врши Општински суд и то једним актом (решењем засебним за сваког појединца) који је имао да претходи превођењу на нови Статут. Према томе, то право суда је већ консумирано и овлашћење угашено.

По чл. 14, признање врши Општински одбор на предлог Суда. Та се одредба налази међу општим наређењима Статута, а не прелазним, и важи једнако за службенике који се сад налазе у општинској служби, као и за оне који то доцније постану (разуме се кад постану). Да би Одбор донео своју одлуку треба да се молба стави на дневни ред и да Суд поднесе свој предлог. Али Одбор није везан за предлог Суда: он може признати ранију државну службу и кад Суд није с тим сагласан, исто онако као што је може не признати ма да то Суд тражи. Он може признати, у границама од 10 година, и мање односно више времена него што Суд цени за потребно.

Одбор може признати и ону службу коју Суд није хтео да призна по чл. 66 Статута. Он може, исто тако, признати једну службу коју је он сам раније одбио да призна. Погодношћу члана 14, тачка трећа, општински се службеник може користити за све време свога службовања. Право на подношење молбе није везано за ма какав рок. Само ваља напоменути да користи од тако признатих година почињу тећи тек од дана признања.

Општински је суд, као што смо раније напоменули, конзумирао право из чл. 66 Статута, по коме је могао тако рећи неограничено признавати за општинску службу сваку другу. Појавило се питање да ли може Суд накнадно признати државну службу којој је следовао непосредан прелаз у општинску и ако то службеник није тражио приликом разврставања. Примећено је да су, по чл. 63 Статута, службеници били дужни поднети комисији за превођење сва потребна документа у року од два месеца и заступало се мишљење да се никакав накнадно поднети докуменат не може узети у обзир.

Изгледа, у ствари, да је ово мишљење претерано. Рокови из чл. 63 нису преклузивни. То је пракса најбоље доказала. Исправке се могу, па чак и морају, увек чинити уколико је у питању неко субјективно јавно право и кад се њима не вређа ничије стечено право. Да службеници са непосредним прелазом из државне службе у општинску имају право на признање државних година службе евидентно је из чл. 14 у вези чл. 66. Што су они пропустили прилику да то право искористе имаће за последицу да им се неће признати накнада за протекло време, која би им несумњиво припадала да су се благовремено обратили молбом Суду одн. комисији за превођење. Али пропуштање тога рока не може имати за последицу гашење једног права за увек. Одлука комисије за разврставање није судска пресуда већ административан акт, а административна акта се могу мењати и реформисати, нарочито у случају кад се пока-

же да раније решење није било на закону основано.

Сасвим друкчије, разуме се, стоји ствар онда, кад је комисија за превођење имала слободу одлучивања и дискреционарну власт. Уколико је једна таква одлука зависила од подношења докумената и исправа, неподношењем ових у прописаном року престала је и могућност комисије одн. Суда да документа узме у обзир и могућност заинтересованог лица да се њима користи.

2.) ПРИЗНАЊЕ РАТНИХ ГОДИНА

По другој алинеји чл. 60 Статута „рачуна се службеницима Општине београдске време проведено на војној дужности у рату за пензију у двоструком износу“.

Појмљиво је да ова одредба има у виду првенствено идуће ратове, уколико би их било. Она се не налази међу прелазним наређењима Статута, већ међу општим, који се њоме завршавају. Па ипак, њоме нису и не могу бити искључени ни досадашњи ратови. Али, по тој одредби, право на двоструко урачунавање година службе проведених у рату имају само она лица, која су отишла у рат као службеници Општине београдске. Искључују се, према томе, они садашњи службеници Општине београдске који су у општинску службу доцније ступили (или раније, па је прекинули пред ратове). Искључују се, даље, они службеници који су били државни службеници за време ратова; њима је могла двоструко да урачуна ратне године само Држава али не и Општина. Ако су они непосредно прешли из државне службе у општинску, њима се морају урачунати ратне године једноструко (у ефективном трајању) уколико их је Држава раније урачунала (по правилу по одбитку редовног рока ако није отслужен пре ратова). Али им се дуплум никако не може признати.

Они општински службеници који су се налазили у државној служби у времену између 1 априла 1922 и 31 децембра 1923 користе се правом стеченим по другој алинеји чл. 282 Финансишког закона за 1922/23, ако су сами непосредно прешли у службу Општине београдске. Њима се морају све године проведене у ратовима изједначити са годинама општинске службе. Споредно је да ли су им оне признате специјалним решењем било од Државе било од Општине (многи нису тражили то решење, јер тада још није плата била подељена на степене, тако да они нису имали од таквог признања никакве **непосредне** користи). Али им се ни ове године не могу у Општини београдској признати двоструко за пензију. Статут наређује да се признају онима који непосредно прелазе у службу О. Б. све године државне службе. И

војна је служба такође државна, па се мора признати и она ако се признаје државна служба уопште. Али се признаје само у свом ефективном трајању. Она се, принципијелно, признаје само за степен основне плате (чл. 14 Статута); за пензију се признаје једино због тога што чл. 60 Статута, прва алинеја, признаје за пензију сву службу признату по чл. 14. Али толико, и ништа даље. Оно време што није и **уколико** није признато по чл. 14 Статута не може се додавати пензији. Изузетак је учињен једино у другој алинеји чл. 60 за оне службенике Општине београдске који су у ратовима учествовали не престајући формално бити службеницима исте Оп-

штине. Изузеци се, по општој правној интерпретацији, не могу проширивати.

Друга алинеја чл. 60 Статута претставља уопште једину разлику која може постојати између година службе признатих за степен и за пензију. Како сви статутарни службеници Општине београдске имају основну плату подељену на степене (па чак и највише класе чиновника, што код Државе није случај), требало би да сви они признање свога ранијег службовања релевантно по Статуту траже и регулишу из раније, у вези степена основне плате. Јер код пензионисања се лако може десити да им се не призна ништа више него што им је признато раније.

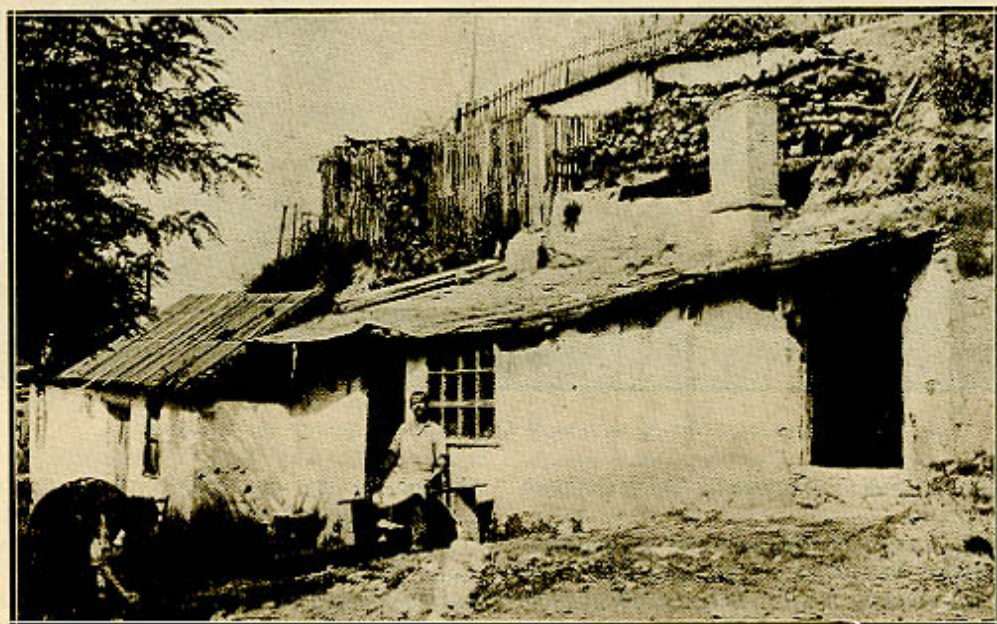
Богдан Крекић, новинар, одборник О. Г. Б.

Хлебно питање у Београду

По карактеру своме, Београд је још далеко од типа индустриских градова, где, због одласка на рад мужа и жене, домаћи, у кући мешени и печени хлебаци, због временске немогућности да буде израђен, у маси мора да буде замењен куповним хлебом.

Па ипак, потрошња куповног хлеба у Београду је далеко већа него што би то нормално било обзиром на потрошњу куповног хлеба у другим нашим градовима који се у

гова нама неизмерно скупља него што би била цена домаћег хлеба. Али је важно подвући да су навике београдског становништва за узимањем хлеба са пекарница створиле велику потрошњу куповног хлеба; и да је, по томе, одавна створена била могућност да се у Београду развије модерна, фабричка и у сваком погледу хигијенска производња хлеба, много више и много пре него што се могла да развије ма која друга грана рада. У

Једна пекарница у Прокупачкој ул.

структури становништва не разликују од Београда. Факат је да печење хлеба за домаћинства београдског становништва представља стран посао, који се не ради у кући него од специјалних лица ван куће, исто онако као што се, на пр., ван куће израђују и сви остали занатски или индустриски производи које домаћинства купују готова.

Није важно у овом случају улазити у истраживање узрока навикама београдског становништва да хлебаци узима готов на пекарницама — па и у случајевима кад је цена ње-

свима другим гранама рада привредне депресије мање-више могу да се осете, јер су потрошачи у немогућности да потребе своје подмире, — подмирење њихово могу да одлажу до бољих времена — али хлебом морају да се хране! Зато је производња хлеба једино поље рада које не зна за разне падове и скокове, поље рада где солидан предузетник, без опасности са којима се друге гране имају да боре, може много да створи.

Па ипак београдске хлебарнице и пекар-

нице у девет десетина престављају ругло од технике и скандал од хигијене. Тек неколика предузећа у стању су да издрже критику — али ни она не баш сувише строго! — и да колико толико одговоре захтевима хигијене у производњи хлеба.

Београд има неизмерно велику потрошњу куповног хлеба. Ипак нема ни речи од индустријализације на овоме пољу радиности, него се, штавише, са те стране стоји и испод степена из цеховског доба. Велика потрошња куповног хлеба у Београду, благодарећи малим потребама за инсталирање једне примитивне пекарнице, утицала је да је Београд преправљен малим хумезима-пекарницама,

која, по нужди, шарафи цене свима произвођима на више, у нашим приликама неким све већим несразмером између цена на велико и цена на мало; исти ти узроци, у вези са немогућим условима рада у радионицама, терају масу оних који би при срећенијим привредним и социјалним приликама нормално били радници, да траже прибежиште у томе да постану самосталне занатлије, или — да говоримо језиком еснафа — „бесправно раде“ хаузирајући. Зато ничу у маси и београдске немогуће пекарнице и хлебарнице. Зато су и радни услови у тим пекарницама за раднике неподношљиви. Зато се и радници — непрекидно и у све већој мери —

Пекарница на углу Дечанске и Скопљанске улице (из дворишта).

чија је производња ограничења на незнатне количине.

На први поглед, избија једна ненормалност. Природно би било да велики број пекарница у Београду, чији капацитет производње превазилази потрошњу, утиче, утакмицом у борби за освајањем пијаци, на смањивање цена хлеба. Али то није случај. Београд једе скуп хлебац. Врло скуп.

За наше привредне и социјалне прилике та појава је карактеристична. Објашњење те појаве је једноставно. Оно је, да избегнем сваки тежи израз, у немогућим радним односима за најамне раднике у радионицама са једне стране, а са друге у огромној пауперизацији и декласираности све већег низа чланова наше заједнице. Мањи узроци који огромне масе света, избачене из привредног склопа и остављене без сваке егзистенције и старања, упућују на посредничку трговину,

спасавају из положаја радника и постају мајстори, и све у већој мери угрожавају оне који су још остали у положају најамних радника у пекарницама. Зло и беда положаја радника шири се у зло и беду већине свију хлебара и пекара у престоници. А цех целокупне те следе игре плаћају — потрошачи и ценом и квалитетом хлеба.

Трајно одржавање изнад нормалне висине цена хлеба у Београду логично би било само у случају када би хлебари и пекари били картелисани. Тај картел јавно, а вероватно ни прећутно не постоји. Али постоји факат да хлебари и пекари, у маси својој, престављају ситне егзистенције, које су у зависности од млинова. Престоничко становништво потроши дневно велику количину хлеба, следствено: брашна. Кад би та количина брашна била купљена по цени на велико, она би била знатно јефтинија него што

је кад се купује по цени на мало. И када се у рачун сведу две околности: и високе режије производње хлеба на мало, а уз то производња са примитивним начином рада, као и разлика на цени брашна између продаје на

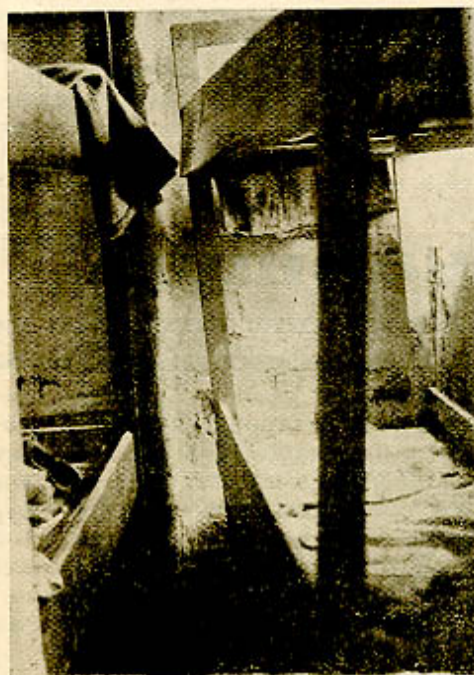
куповали на мало, дакле по вишој цени, као и онеме који су производили крупни пекари ручне или фабричке производње, који су брашно куповали на велико, дакле по јевтинијој цени.

А то значи да су, поред млинара који су зарађивали на рачун ситних произвођача и потрошача у разлици на цени брашна између продаје на велико и продаје на мало, екстра зараде имала и сва она крупнија пекарска и хлебарска предузећа у Београду која су брашно узимала по цени на велико — а хлебац су продавали по максималној цени као да су брашно куповали по цени на мало. Крупни произвођачи хлеба у Београду имали су, дакле, поред нормалне зараде која је остајала ситним произвођачима хлеба, још и екстра зараде на цени брашна и на јевтинијој режији.

То показује да међу београдским произвођачима хлеба царује љивтинска идеологија, која им замрачава пословни хоризонт и онеспособљава их за привредна предузећа већег стила.

Кад то не би било, онда крупнији произвођачи хлеба у Београду не би дозвољавали да цене хлеба у престоници одмеравају оне најбедније произвођачке egzистенције, нити би они паразитски убирали екстра-вишкове подржавајући највише цене, а да се уз то не старају ни за модернизовање привреде нити за спуштање цена, него би предузели мере у оба та правца и резултати би морали да се покажу и у ницању модерних хлебарских предузећа као и у падању цена хлеба.

Слепи закони понуде и потражње на хлебној пијаци, благодарећи специјалним привредним, социјалним и менталним приликама произвођачке средине, нису довели до заштите и задовољења интереса потрошача. Зато је потребно јавно старање да би најелементарнија народна исхрана била обезбеђена у што пунијој мери, задовољавајући и квалитет и цену. Не ограничавајући се у томе раду на само полицијске мере, има много других начина да се на овоме пољу са успехом интервенише и да се постигну задовољавајући резултати.

Пекарица у Књ. Љубице бр. 20: Рафоби од дасака за преноћиште радника.

велико и продаје на мало, онда се донекле може и да поверује ситном произвођачу да је притешњен, да из зараде не може да живи и да — „не може бити јевтиније”. Батина јавне критике сручује се само на леђа произвођача, док млинар — онај са главним уделом у заради — стоји по страни као незаинтересован!

Карактеристично је међутим да су цене хлеба у престоници биле истоветне онеме који је долазио из примитивне занатске производње као и онеме који је долазио из модерне фабричке производње; да су истоветне биле цене хлеба онеме који су производили ситне фурунције и пекари, који су брашно

Буро Баџац,

помоћник шефа Статистичког отсека О. Г. Б.

Проблеми пекарница

— Искоришћавање тековина савремене технике не води неминовно капиталистичкој производњи хлеба —

Модерно доба, — са својом слободом рада, законима о заштити радника и техничким напретком — довело је до револуције у свима гранама производње. Свима занатима, неком пре неком после, запретила је опасност од индустријске производње, од концентрације предузећа помоћу великих капитала. Претресан је проблем у научним и практичним расправама, да ли је више у интересу друштва убрзати тај процес индустријализације, без обзира на пролетаризовање и пропадање занатлија, или је боље успорити га, помоћи занату да се одржи, или бар да се полако и без потреса ликвидира. Ни теоријски проблем није решен. Свака идеолошка струја решава га друкче, према класним интересима својих присталица; свака држава, према својим специјалним приликама, нормира развој у једном или другом правцу. Тенденција индустријализације и концентрације предузећа побеђује, али не са истим темпом на свима подручјима производње; а има заната који, због особите врсте својих производа, успешно конкуришу фабричким производима, било што се ручна израда, по свом квалитету, не може никад потпуно заменити машинском, било што и мања и средња занатска предузећа могу да се користе техничким напретком због јефтиноће машина. У овом другом случају врши се индустријализација, али не и концентрација предузећа. Ово је свакако за друштво најповољнији случај, јер се задовоље и модерни услови производње и сачува се велики број независних привредника.

Тај проблем појавио се, са проналаском машина за прављење хлеба, и код пекарског заната. Ту се појавио најдоцније, тек крај прошлог века, јер су тада ушле у употребу машине, нарочито машина за мешање хлеба. Све до осамдесетих година XIX века хлеб, као и остали производи од брашна, произвођен је на старински начин, као што су

производили још стари Египћани, и као што се и данас производи по заосталим земљама, и по селима. Није никакав напредак учињен чак ни у правцу замењивања старих фуруна, — које се ложе директно дрветом, — савршенијим фурунама са индиректним ложењем. Од то доба почиње у свима напредним земљама нагло усавршавање пекарског заната: машине све више замењују занатски ручни рад, модерне фуруне са ложењем споља и са јединоличним загревањем помоћу цеви потискују старе, велика капиталистичка предузећа боре се да прогутају мала. Међу занатлијама настаје паника, боје се пролетаризације; траже заштиту од државе, дижу вику против машина као против ђаволских изума, шире гласове како хлеб спремљен машинама није никад онако укусан и здрав као онај који они и њихови радници умесе рукама.

Али су машине ипак побеђивале. Продрле су најпре у капиталистичка велика предузећа, па после постепено у средње, а затим и у мале пекарске радње. Оне су чиниле да се на лак начин задовоље хигијенски услови, доносиле су велике уштеде у времену и радној снази, стварале код потрошача веће поверење према чистоти и здравствености хлеба. Просечно мала цена тих машина омогућавала је и власницима мањих пекарница да их набаве, и да тако успешно конкуришу фабрикама хлеба. Данас се у великим варошима у Немачкој, са врло малим изузецима, и у најмањим пекарницама налази бар која машина, у првом реду машина за мешање хлеба. Јефтина електрична струја, која се троши само док машина ради, допринела је знатно овој победи машина у малим радњама.

Али, што је и за нас врло важно, машине у пекарским радњама нису, као у предузећима друге врсте, довеле до концентрације предузећа, нису ни ослабиле, а камоли уништиле мала и средња предузећа. Тенденција

ка концентрацији осећала се, осећа се још и данас, али се не може развијати до краја. И, што је најважније, велике фабрике хлеба не развијају се обично на рачун малих. Њихови трошкови производње, а нарочито трошкови продаје, нису сразмерно толико мањи, да би могле угушити мала и средња предузећа. Фабрике хлеба могле су да просперирају само онда када су имале већ унапред осигурану потрошачку публику: Као фабрике потрошачких задруга, болница и других већих установа, војске, итд. Чим су имале да се боре за муштерије, налазиле су на тешке препреке, водиле су очајну борбу са малим и средњим пекарницама, и у тој борби каткад и пропа-

чини своје производње, запосле своју радну снагу потпуно, као и велика предузећа. Правило, да је машинска снага скупља што се у мањој мери употребљава, вреди и овде, али ни изблиза толико као код скупљених машинерија. Велика предузећа каткад имају машине истог капацитета као и средња, само их имају по више примерака. У том погледу дакле услови производње великих предузећа нису толико различити да би им могли осетно појачати способност конкуренције. Фабрике хлеба конкуришу много лакше у производњи црног хлеба, ако се већ налази на окупу потрошачка маса, зато се више специјализирају за ту врсту производње.

Једна машинска београђка пекарница, са модерним пећима (покретне „платне“)

дале. Чешће су успевале да натерају власнике мањих пекарница да подигну своје радње на степен модерних пекарница, него што су их уништиле.

Разлози су за то ови: Велика пекарска предузећа значе више развијање у ширину него у правцу интензивнијег рада, рационалнијег искоришћавања машина и радне снаге. Она конкуришу успешно само оним пекарским предузећима која се не служе модерним техничким тековинама. Те техничке тековине, почев од модерне фуруне па до најновије машине, изузев велике машине за мешање брашна и за сечење теста за црни хлеб, приступачне су, по својој цени, и најмањим предузећима. Мања предузећа купују машине мањег капацитета, према своме промету, и у мањем броју, запосле их довољно, искоришћују електричну струју само сразмерно коли-

Велика предузећа имају чисто трговачку предност, што могу набавити сировине, — брашно, квасац и др. — за готов новац, у великим количинама, искоришћујући најповољније моменте и најповољније цене. А то могу и средње и мале пекарнице које располажу са довољно капитала и кредита.

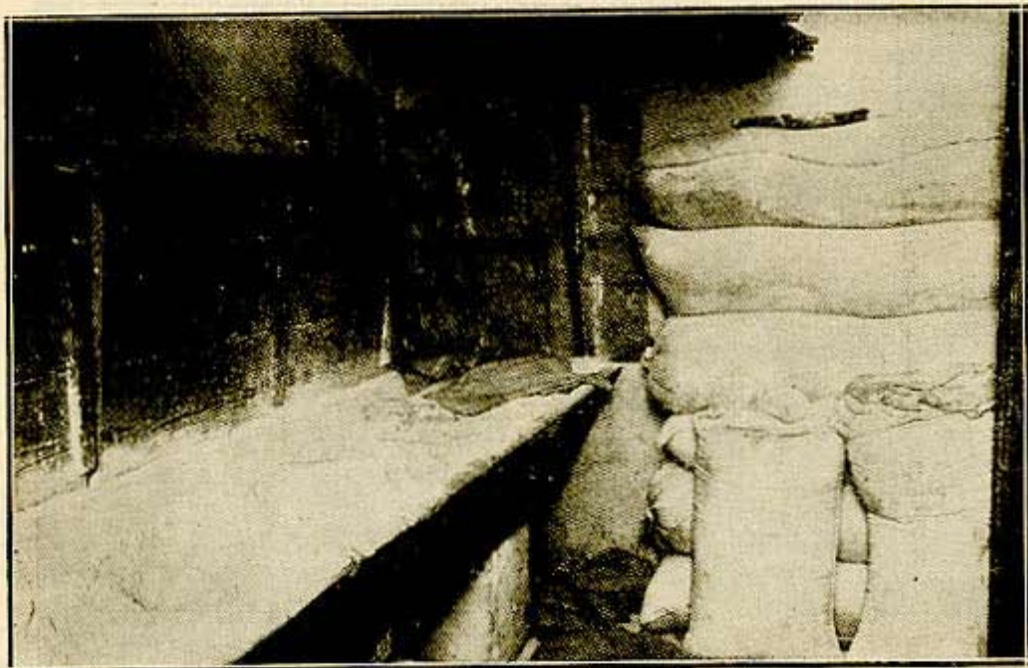
Али зато фабрике хлеба налазе на много тешкоћа при продаји хлеба. Оне морају да троше на особље за продају хлеба, на транспорт хлеба до продавница и често до муштерија, на кирије за продавнице и на њихово уређење, морају да дају део зараде посредницима између њих и публике; док мале и средње пекарске радње највећи део хлеба продају у властитој продавници која стоји уз пекарницу, чије издржавање према томе мање кошта, хлеб се продаје помоћу чланова породице, калфи и шегрта, који су много јеф-

тинији него нарочити продавачи, и који служе истовремено и за производњу хлеба и за одржавање чистоће у просторијама. Непосредни саобраћај између произвођача и потрошача у пекарском занату пружа велике користи малим и средњим пекарским радњама, ствара им извесну врсту монопола на оближњем локалном тржишту, и омогућава им да успешно конкуришу фабрикама хлеба. Већу чистоту радионица и особља, која влада у фабрикама хлеба, муштерија не види, па и не води о њој много рачуна. Њему је пријатније кад се може лично уверити да је хлеб свеж.

Много већу опасност за мале и средње

кушале су да, згодном поделом рада при справљању хлеба и пецива, употребе за извесне простије фазе производње неквалификовану радну снагу, али нису у томе успеле. Показало се да се неквалификована радна снага може корисно употребити само за грубље послове, као и за пренос и продају хлеба.

Статистичка истраживања др. Валтера Бадтке-а („Развој немачког пекарства“) и Ериха Шмидта „Велико и мало предузеће у берлинском пекарству“) доказала су да су се мале и средње пекарске радње одржале у конкуренцији са великим капиталистичким пекарским предузетима, и то у Немачкој где је капиталистичка производња највише раз-

Једна пекарница у Србобранској ул.: Амурлак са остабом

пекарнице чине велике пекарнице потрошачких задруга, него приватне фабрике хлеба, јер пекарнице потрошачких задруга имају осигуране муштерије, искористе за продају хлеба већ постојеће продавнице задруга, и тако отимају приватним пекарницама велик број муштерија. Али и ове пекарнице потрошачких задруга троше много на продају хлеба, и немају ону предност директног контакта са потрошачима. Ни у једном месту нису оне успеле да сасвим униште приватна пекарска предузећа, него само да смање њихов број.

Мање пекарнице имају и то преимућство што употребљавају јефтинију радну снагу; ту раде обично чланови породице, који не само што раде јефтиније, него их веже за посао и непосреднији интерес, па раде интензивније. Мање и средње пекарнице искористе боље и шегрте, којих у фабрикама хлеба мало има, или их никако нема. Фабрике хлеба по-

вијена, и у Берлину, који је, као главни град, најпогоднији за капиталистичку концентрацију производње. Опадају само стално радње у којима ради сам сопственик, без помоћног особља; основни и обртни капитал за пекарнице велик је толико, да промет који омогућава само једна радна снага није довољан за амортизацију и камате уложеног капитала; а у већим градовима нарочито велике кирије намећу потребу да се просторије искористе што рационалније, што је нарочито згодно код пекарског заната, јер увођењем двојице до двојице помоћника не треба проширивати предузеће ни улагати нови капитал. Рад са машинама, који се све више намеће, претпоставља увођење помоћне радне снаге у пекарнице, јер машине не може довољно да искоришћује само једна особа, која мора да води целу радњу. Пропаст ових најмањих пекарских радњи не значи никакву штету за дру-

штво, како сматра др. Бадтке, јер су баш њихови сопственици вршили несолидну конкуренцију и рушили боље ситуиране конкуренте, обично на рачун својих кредитора, који су најзад морали да их стегну за гушу. Боље је имати мањи број самосталних привредника а добро ситуираних, него велики број а сиромашних. Сопственици ових малих пекарница живели су обично бедније него квалификовани радници у већим пекарницама, и нису значили никакву добит за друштво. Осим тога, многи од тих мајстора нису пропали. Који је од њих био способнији, успео је да прошири своју радњу и да је прилагоди савременим захтевима производње.

Др. Бадтке је доказао да велика пекарска предузећа у Немачкој нису смањила број солиднијих мањих и средњих пекарница, него се тај број повећава сваке године. Мала предузећа јачају и проширују се. „Пораст већих малих предузећа и средњих предузећа потиче у главном отуда што су се многа мала предузећа развила у више класе предузећа, нарочито техничком и трговачком способношћу занатлије, његовим разумевањем жеља и укуса публике, итд.“ Овој способности пекара да се одрже и развију придаје др. Бадтке већи социјалнополитички значај. У њима се образује средња класа између радника и предузимача, код које нису интереси послодавца и радника у непосредној супротности као код великих предузимача, јер сопственици пекарница имају исти живот и исто образовање као и њихови радници и раде са њима заједно.

Концентрација пекарског посла врши се, према испитивању немачких научника, у правцу средњих пекарских предузећа, а не у правцу цинковских фабрика. Средње пекарнице могу да искористе све техничке предности великих предузећа, а да не изгубе предности малих предузећа, које даје непосредни контакт са муштеријама и јефтиније искоришћавање радне снаге, особито чланова породице и шегрта. Хигијенски услови могу у овим средњим пекарницама бити потпуно задовољени, тако да не морамо, једући хлеб, мислити на ону изреку Карла Маркса: „У Библији стоји додуже да ће човек јести хлеб свој у зноју лица свога, али нигде не стоји да ће са хлебом јести и зној пекарског радника“.

Мала предузећа још увек доминирају и у највећим варошима, и по свом броју и по броју радника у њима запослених, и дају основни тон карактеру пекарства. Тако у Берлину, према испитивању Ериха Шмидта, од највећег значаја су мала пекарска предузећа са 1 до 5 помоћника (калфи и шегрта). На дан 1 јануара 1928 отпало је на мала предузећа, — и она без помоћног особља, и она до 5 помоћника — 96,8% од броја пекарница, и 83,88% од броја помоћника; на средња предузећа (од 6 до 20 помоћника) 2,89% од броја

предузећа, и 9,88% од броја помоћника; на велика предузећа (са преко 20 помоћника) 0,31% од броја предузећа, и 6,24% од броја помоћника. „Према томе је статистички доказано, — закључује Ерих Шмидт — да од целокупног броја предузећа као и особља запосленог у њима сувише велики број отпада на мала предузећа.“

Да би се видела нагла победа машина у пекарским предузећима, изнећемо развој машинских пекарница у Берлину, према г. Ериху Шмидту. 1908 било је у Берлину само 43 машинске пекарнице, 1913 г. већ 198, 1920 г. попео се број на 887, а 1 јануара 1928 статистика показује велику цифру од 2.769 машинских пекарница са електричним погоном, дакле 72% од свих пекарница. Значи да је број машинских пекарница од 1913 порастао за 644 пута. У процентима изражено, 1908 г. служило се само 1,36% пекарница са машинама, 1920 г. 26%, а 1928, као што смо видели, 72%. Нема тачне статистике о томе како су машине распоређене на поједине класе пекарница. Али је сигурно да су сва велика пекарска предузећа снабдевена машинама, и то са машинама свих врста. Исто тако средње и већина малих пекарница, у којима су запослени помоћници, раде са машинама. Ручне су пекарнице само оне у којима ради сам сопственик, и мали број пекарница са помоћним особљем. Фабрике хлеба су и пре рата радиле машинама, па је пораст машинских пекарница извршен на рачун средњих, а у последње доба и малих пекарница. Предвиђа се да ће ускоро све пекарнице у Берлину бити машинске. Овде се у првом реду узима у обзир машина за мешање хлеба, као најважнија. Машина која даје хлебу жељену форму (округао хлеб или „лекне“) налази се само у великим и неким средњим пекарницама.

Овакав развој је, са малим изузетцима, у свима великим немачким градовима, и он се може сматрати као природан. Карактеристичне изузетке чине Хамбург и Беч, где се извршила нагла концентрација предузећа, тако да фабрике хлеба, потрошачких задруга и приватних капиталистичких предузећа, снабдевају највећи део становништва, и остала имају врло мало муштерија малим и средњим пекарницама, које су у главном увучене на справљање финог пецива, а и ту им фабрике конкуришу. Цео Беч због тога има око 580 пекарница на 2 милиона становника, на једну пекарницу отпада дакле 3.450 становника; цео Хамбург има нешто преко 320 пекарница на 1.280.000 становника, на једну пекарницу дакле отпада 3.785 становника. Берлин међутим има 3.862 пекарнице на 4.216.878 становника, дакле на пекарницу долази само 1.092 становника.

Овај развој пекарског заната у Берлину, као и у већини немачких вароши, може се

сматрати као најздравији и у социјалном погледу најидеалнији. Он доказује да увођење модерних пећи и машина у пекарнице, њихово потпуно прилагођавање захтевима хигијене и модерне технике, не значи уништавање малих самосталних привредника у корист капиталиста. Можда чак овакав развој више задовољава захтеве хигијене него развој у Хамбургу и Бечу у правцу циновских капиталистичких пекарница, јер је хлеб при транспорту, при утовару и истовару, ма како се пажљиво то вршило, изложен прашини и бакцилама, који су још опаснији од нечистоће која настаје при справљању хлеба, пошто ватра при печењу уништи бар бакциле. А мале и средње пекарнице не транспортују хлеб на толике даљине, као велике фабрике.

Пекарница у Узунмирковој ул. бр. 2: Стан за шегрте.

Било је потребно да се ово питање расветли сад приликом регулисања производње и продаје хлеба у Београду. Последњи преглед пекарница у Београду показао је да се морају предузети радикалне мере у правцу побољшања хигијенских услова производње и продаје хлеба. Морају се предузети мере одозго да се пекарима наметну и тековине модерне технике, савршене пећи и бар најпотребније машине за справљање хлеба, и солидно изграђене и уређене просторије, и чистота радника. Не би било ни мало згодно за наше прилике препустити да се то усавршавање изврши само од себе, конкуренцијом, као што је извршено у великим европским варошима. Па и тамо су се власти мешале у регулисање производње и продаје хлеба, примењујући закон о радњама, законе о заштити радника и разне хигијенске прописе. Треба пронаћи природну тенденцију развоја и убрзати је прописима и надзором власти. У томе правцу крећу се све намере и планови Суда Општине града Београда.

И овом приликом појавиле су се две крајње струје у нашој јавности: једна реакционарна, која је против сваких рефорама, јер се боји да ће нове мере онемогућити мале пекарске радње и фаворизирати капиталистичка хлебарска предузећа, у ком би случају од производње хлеба живео само мали број капиталиста; и друга која тражи да се баш повлашћују фабрике, да се дају концесије за подизање таквих фабрика, јер ће онда потрошачи добити и јефтинији и здравији хлеб. Прва мисли да се бори за занатлије, као потребан средњи staleж у нашем друштву, друга мисли да се бори за потрошаче. Ни једна ни друга није у праву. Мере које ће предузети Општина и Управа града Београда неће онемогућити рад солидних занатлија-пекара, него ће само онемогућити оне мурдаре, који са неколико хиљада динара подигну пекарницу, и са малим трошковима производње сузбијају солидне и економски здравије пекаре. Не сме се ником дозволити да се богати на рачун здравља, укуса и кесе потрошача. Свако самостално вршење заната претпоставља, поред стручне спреме, и довољан претходни основни и обртни капитал за уређење радње према законским прописима и потребама посла. Тек од тога нивоа настаје слободна утакмица.

Али се не смеју постављати ни већи захтеви него што траже интереси потрошача и природа самог посла. Не би било ни праведно ни по друштво корисно да се фаворизује капиталистичка производња хлеба, да се дају нарочите концесије појединцима за подизање великих фабрика само зато да оне продају хлеб који грош јефтиније. Јер је тешко веровати да би таква предузећа, кад би сузбила све остале пекарнице и остала без конкуренције, испуњавала савесно своје обавезе. А и кад би испуњавала, није препоручљиво да се вештачки руши, без потребе, један велики број занатлија-пекара, који су у стању да се прилагоде савременим захтевима производње и продаје хлеба. Ако треба давати концесије, онда их треба давати свима који испуњавају те савремене захтеве. За те концесије могу, с правом, да се вежу и обавезе јефтинијег продавања хлеба и пецива.

НАПРЕДАК ПЕКАРСKE ТЕХНИКЕ

Напредак технике при справљању хлеба састоји се пре свега у модерним пећима, које замењују старе пећи са огњиштем од цигаља и иловаче. Те старе фуруне, какве се још увек налазе у Београду у огромном броју, ложе се дрвима директно, радници који мећу хлеб у фуруну изложени су јари и добивају лако запаљење очију. Пећи држе врућину само колико је потребно да се испече једна „фуруна“ хлеба. За сваку нову „фуруну“ потребно је ново ложење.

Огроман је напредак учињен када су пронађене „парне“ пећи које се ложе споља, далеко од простора за печење, и тај се простор загревао најпре врелом паром, а после цевима са врелом водом, а истовремено је стварана водена пара у једном басену, која се може спровести у простор за печење. Има пећи са две и више плоча, „платни“ за огњиште, једна изнад друге, које се истодобно загревају и искоришћују за печење. Има их са непокретним огњиштем („платном“), у које се хлеб ставља лопатама, а има их са покретном „платном“, која се извуче на тачкове, пециво на њу наслаже и врати назад у пећ. Модерне пећи се ложе угљеном; загревање је много интензивније и печење краће. Омогућено је непрекидно печење, јер није потребно за сваку „фуруну“ хлеба поново загревати огњиште. Преимућства ових пећи су дакле у томе што штеде гориво, омогућују непрекидно печење, одржавају чистоту, регулисање температуре и једнолико печење, и олакшавају рад при пуњењу пећи хлебом.

Иако изгледа чудновато, и ове савршене пећи су почеле да продиру у пекарнице тек у другој половини прошлог века. Од то доба стално се усавршавају и освајају места и у најмањим пекарницама по великим европским варошима.

Други важан технички напредак учињен је проналаском машине за мешање. Тим проналаском извршена је читава револуција у пекарском занату. Мешање теста рукама чини најнапорнији део посла око производње хлеба. Посао је нездрав и за пекаре и за потрошаче, а осим тога неукусан. Преимућство ове машине је у томе што ради брже; са њом се за исто време и са истим бројем радника умеси дванаест пута више теста него ручним радом. Машином се тесто меси свуда подједнако и интензивније, боље је дакле умешено него рукама. Користи ове машине су према томе: замена најнапорнијег посла око справљања хлеба машинском снагом, брже и боље мешање теста, — дакле добит и у радној снази и у квалитету хлеба, — потпуно задовољавање хигијенских захтева. Машина се покреће моторном снагом, и њом рукује само један радник. Мале и средње пекарнице, које нису у стању да набаве велике машине за мешање брашна (пекари комбинују обично више врста брашна за хлеб) служе се у ту сврху овом машином за мешање.

Поред свих користи које је доносила, ова је машина тешко продирала у пекарнице. Пре рата се употребљавала само у фабрикама хлеба. Мали и средњи пекари су имали неповерење према њој, као према свакој новини, и агитовали су против ње, нешто из предрасуде да хлеб умешен машином није добар као онај умешен рукама, нешто из инстинктивног страха да ће та машина одве-

сти ка капиталистичкој производњи хлеба и уништити мале и средње пекаре. Та је машина у то доба, када се мало и тешко зарађивало, била и скупа за пекаре. А, што је најважније, општинска електрична струја је била скупа, а држање властитог мотора још скупље. Тек после рата, када су пекари искористили погодну коњунктуру и ојачали се економски, када је услед инфлације вредност новцу пала и наступила тежња да се сав новац инвестира у какве било материјалне објекте, када је електрична струја општинска постала јефтинија, конкуренција фабрика хлеба сувише опасна, — почеле су по немачким великим градовима најпре средње пекарнице да се служе машином за мешање, а затим и мале. Данас се она рачуна у тим градовима као неопходни део пекарског инвентара. На тржишту постоји врло велики број система ових машина, тако да се пекари при куповини тешко сналазе. Била би дужност пекарских удружења да одаберу најпогодније системе и препоруче мајсторима.

Кад је тесто умешено, пекар мора да га дели на једнаке делове. То се обично ради „од ока“, важе се на руци, а негде се употребљава и вага. Посао није тежак, али је дангубан. Пронађена је машина и за дељење теста у једнаке делове (Teigteilmaschine). Она је пронађена пре машине за мешање, и била је прва пекарска машина; налазила се још пре рата готово у свима модернијим пекарницама по великим европским варошима. Машина се састоји из две плоче, међу које се намести велики измерени комад теста, плоче се стегну, и ножеви, који се налазе између њих, исеку тесто на потпуно једнаке делове. Машином је лако управљати, и за највећу машину довољан је један радник. Али од машине није било велике користи, јер је она могла да сече само пресно тесто. Ускисло тесто, од кога се праве највеће количине хлеба, лепило се јако за гвоздене делове машине. Тек у новије доба, после многих покушаја и напора, конструисана је компликованија машина за сечење теста, која може лако и успешно да сече и ускисло тесто, а истодобно и да га мери (тежина се регулише по потреби). Сече и мери за сат око 1.500 ком. хлеба. Та савршенија машина употребљава се данас само у великим пекарским предузећима; није продрла у средње и мале пекарнице, јер је скупа.

Постоје даље разне машине за давање жељеног облика појединим деловима теста (Wirkmaschine). Има таквих машина за хлеб, а има их за разне врсте пецива (кајзерице, кифле, земичке итд.). У употреби су само у већим пекарницама, али освајају све више терен, нарочито оне машине за пециво. Има даље машина које секу двојек; има и других ситних помоћних машина, од мање важни-

сти, али служе врло корисно када се производи на велико.

Важни су и претходни радови за справљање хлеба и пецива: мешање разних врста брашна, сејање брашна, и нарочито процес ускишњавања. Чињени су покушаји да се и то упрости помоћу машина. Пронађене су машине за мешање брашна, којима се служе само велика предузећа, јер су скупе, а нису неопходно потребне. Видели смо да се пекари за ту сврху могу послужити и машинама за мешање теста. Усавршена су сита за сејање брашна, од најмањих до највећих, и данас свака боља пекарница у Немачкој располаже са неким савршенијим ситом.

Само процес ускишњавања није се дао до данас упростити и усавршити. Он се врши и данас као и у стара времена, и у најмодернијим пекарницама, помоћу обичног квасца (ускислог теста), пресованог квасца и прашка за пецива. Квасац се употребљава у већини случајева за справљање теста за хлеб, а пресован квасац и прашак за бело пециво.

Покушаји да се овај процес убрза и упрости хемијским методама нису успели. Хлеб који је спремљен са хемикалијама има блунав укус. Много су обећавале Дауглишова метода, са угљеном киселином, и Хорсфорд-Либигова, са нарочитим прашком, али се наде нису оствариле. Процес ускишњавања нарочито је важан за регулисање радног времена у пекарницама, јер се рад не сме прекинути док се год тај процес не заврши. Иначе пропадају огромне количине сировина, које се налазе у процесу ускишњавања.

Треба напоменути да се многе од ових машина, као и модерне пећи, стално усавршавају. Долазе све нови и нови модели. Али сви системи нису подједнако zgodни за велика, средња и мала пекарска предузећа. Пекар који хоће да купи ове машине и пећи, треба да води рачуна и о најсавршенијим типовима, као и о капацитету своје производње и о својој моћи плаћања. Шта му вреди ако купи најсавршенију машину, која је обично и најскупља, ако је не може довољно запослити!

РАДНА СНАГА

Развој пекарница, увођењем машина и концентрацијом у све већа предузећа, деловао је и на састав радног особља у производњи хлеба као и на регулисање радног времена. У примитивним пекарницама ради највише сам власник пекарнице. Он је и организатор посла, књиговођа и благајник, продавац и мануелни радник при справљању хлеба. Ради уз помоћ чланова своје породице, нарочито уз помоћ своје супруге, шегрта, са којима врло рђаво поступа, и са понеким помоћником. Било је, а има и данас доста пекарница у којима нема уопште помоћног особља, ни помоћника ни шегрта. Ради се и

дању и поћу. Тек најновије радничко законодавство почело је да ограничава радно време и у пекарском занату.

Помоћно особље обично спава под истим кровом са мајстором, храни се код мајстора, како би увек било при руци. Особље је сувише везано за радњу, и нема уопште свога самосталног живота. Овакво стање изгледало је све доскора као нормално, условљено самом природом пекарског заната. Описи живота пекарских радника изазивају дубоко сажаљење, а каткад и језу.

Али модерни развој пекарства уноси и ту велике промене на боље. Мења се пре свега сама социјална морфологија целокупног персонала запосленог у производњи и продаји хлеба; разврставање тога персонала је другаче. Особље се дели на самостално и зависно. У самостално спадају „мајстори“, — власници, сувласници, закупци, управитељи радњи —; у зависно: намештеници (административни чиновници и надзорници) и радници (помоћници, шегрти и запослени чланови породице). Група намештеника улази у пекарски занат са великим предузећима, и што се више повећава број и обим ових великих пекарских предузећа, повећава се и број намештеника.

Статистика показује да се, са напретком пекарских предузећа, све више повећава број зависног особља на штету самосталног. Пекарнице без помоћног особља, где је радио сам мајстор, пропадају нагло, а слаби и број пекарница са врло малим бројем помоћног особља.

Али социолози не сматрају то као неку штету по друштво. Већина их, нарочито у новије време, узима ту појаву као знак напретка и унутрашњег оздрављења привредног света као целине. Пропадају они „самостални“ мајстори који су једва животарили, који су обично радили сами без помоћног особља, и претстављали ругло и терет своме еснафу. Они прелазе у солидније пекарнице као квалификовани пекарски радници, зарађују више него раније у својим сопственим радњама, раде под несразмерно бољим хигијенским условима. Њихова „пропаст“, ако се само знају снаћи, значи стварно уздизање у обезбеђенију социјалну класу.

У пекарницама су запослене и жене, и то или као власнице пекарница или као продавачице. Није обичај да жене раде на самој производњи хлеба. Интересантно је да у Немачкој има и пекарница без помоћног особља које воде жене, то јест оне саме свршавају све послове. Али, према излагању др. Балтера Бадтке-а, у већим пекарницама сусрећемо чешће жене као власнице. То долази отуда што удовице, после смрти свога мужа, воде радњу, јер су већ навикле на све послове помажући своме мужу. Изгледа им најзгодније да продуже рад у предузећу које

је разрађено и у које је уложен већи капитал. Нарочито у случају ако имају сина, који треба да наследи оца, па морају да сачувају радњу док син не постане пунолетан и не усаврши се у пекарском занату. Безобзирна конкуренција ипак потискује све више жене са ових положаја.

Жене су запослене највише као продаванице, нарочито у оним варошима где је обичај да се хлеб носи муштеријама у кућу. А тај обичај влада готово у свима немачким варошима. Број жена као продаваница расте сваке године, не толико због промене у структури пекарница, колико због улажења жена у све послове где се може зарадити. У пекарском занату, пошто не раде на самој производњи хлеба, жене не конкуришу мушкарцима, не утичу на број незапослених и на наднице. Нарочито велика пекарска предузећа запосле много жена при продаји хлеба.

Жене раде много и у мањим пекарницама, и то као чланови породице мајсторове. Оне помажу мајстору и помоћном особљу и у радњи и при продаји хлеба. Сопственици малих пекарница сматрају чак чланове своје породице, нарочито женске, као најјачу потпору у конкуренцији са великим пекарницама, јер чланови породице раде и најмарљивије и најјефтиније. У малим пекарницама су чланови породице запослени много више и чешће него у великим.

Мање пекарнице употребљавају у много већој мери за рад, нарочито за разношење хлеба и пецива по вароши, младиће и девојке испод 16 година него већа пекарска предузећа.

Шегрти се држе готово искључиво по мањим и средњим пекарницама. Велике пекарнице не воле да их држе. Оне држе за производњу хлеба квалификовано особље, калфе, које добивају изучене из мањих пекарница. За све остале неквалификоване послове употребљавају просте раднике. Шегрти немају ни прилике да у фабрикама хлеба изуче добро занат, јер те фабрике производе само хлеб и оне врсте пецива које се у највећим количинама троше, које се дакле исплати машинама у великим количинама производити. Производњу финијег пецива препуштају малим и средњим пекарницама, које раде рукама и јефтинијим машинама.

Постоји и тежња да се смањи број пекарских шегрта, јер они брзо постају калфе, повећавају конкуренцију између квалификованог особља и отежавају му живот. Велики број калфи опет, који се не могу запослити под повољним условима, настоје по сваку цену да отворе какву такву самосталну пекарску радњу. Такви нови „мајстори“, обично без довољно капитала, не бирају сретства у борби за опстанак. Узимају све сировине, као и локале и машине, на кредит, оба-

рају цене хлеба да би само тукли своје конкуренте. Упропашћују тако и себе и остале пекаре. Зато није у интересу ни самосталних пекара ни калфи да се гомила број шегрта. Пекарска удружења настоје свуда да тај број паметно нормирају.

Положај шегрта је у примитивним пекарницама очајан. Однос између шегрта и мајстора не сматра се као однос између радника и послодавца, него као однос између васпитача и ученика. Али васпитачи обично злоупотребљавају свој положај, терају шегрте да раде сувише много и сувише грубе послове, који их не усавшавају у занату, дају им рђаву храну, а за становање им одређују таване или какве мемљиве избице. Последњи попис пекарница у Београду показао је да је стање и шегрта и калфи код нас на најнижем ступњу. У великим европским варошима, међутим, њихово стање се после рата знатно поправило, нешто због промене начина рада у пекарницама, који је изазван употребом машина, а највише под притиском радничког законодавства.

Питање радног времена у пекарницама било је увек тешко решити. Пекари су се стално борили против осмочасовног радног времена, доказујући да потрошачима треба пружити увек свеж хлеб, да је због тога потребно да се у пекарницама непрекидно ради, а нарочито да се ради ноћу. Осим тога сам процес усклињавања теста, који се до сад није могао упростити, чини немогућим напуштање радионице у одређено време. Власници великих пекарница, које раде са машинама, хоће да искористе што више своје машине, да их стално, и дању и ноћу, држе у послу.

Али је ипак модерно уређење пекарница, рад помоћу машина, омогућило да се у напредним земљама ово питање бар приближно правилно реши. Машине су појачале капацитет пекарница, и самим тим скратиле радно време по пекарницама. Изнећемо овде, према Ериху Шмидту, како је то питање регулисано у Немачкој.

Наредбом од 5 јануара 1915 године, за време светског рата, забрањен је ноћни рад у пекарницама у целој Немачкој. Наредба није дошла из жеље да се побољша положај радника, него из потребе да се, због оскудице, ограничи потрошња хлеба. А то се могло постићи само тако ако се онемогући потрошња свежег хлеба, који је прављен ноћу, а изјутра рано продаван. Укидањем ноћног рада, хлеб је морао да преноћи готов у пекарници, и тек сутрадан, хладан и тврд, да се продаје. Али се тиме и нехотице изашло у сусрет баш најважнијем захтеву пекарских радника да се забрани ноћни рад, који је врло штетан по њихово здравље. Ову своју тековину радници нису више испуштали из шака. Они су успели да се забрана ноћног

рада озакони 23 новембра 1918. Доцнији закон о заштити радника, који је изгласан у парламенту, садржи исто тако одредбу о забрани ноћног рада у пекарницама.

Други успех радника био је завођење потпуног недељног одмора. То је исто тако озаконено поменутом уредбом од 23 новембра 1918. Ту је заведен непрекидни одмор од 36 часова у недељи. Нови закон о заштити радника примио је у главном ову одредбу, али са извесним изузецима; тако у случају припремних радова и справљања и продаје послastiчарске робе која се лако квари (све одредбе важе истодобно и за пекарнице и за послastiчарнице, које су у Немачкој много тежје везане него код нас).

Трећи успех радника био је када је после рата прокламовано опште осмочасовно радно време у Немачкој. (Још 1913 законом је утврђено максимално радно време од 13 часова дневно). Али се брзо увидело да се осмочасовно радно време не може стриктно спровести у свима радњама. Зато већ наредба о регулисању радног времена од 21 децембра 1923 дозвољава, у одређеним границама, да се радно време регулише тарифним уговорима између радника и послодаваца. Закон од 16 јула 1927 отпустио је од буквалног осмочасовног радног дана, и дозволио је да се часови из дана одмора накнаде дужим радом у радним данима. Тако је заведена радна недеља од 48 сати, на тај начин што се крајем седмице, нарочито у суботу у вече, дозволило радно време дуже од 8 часова. Али радни часови целе седмице не смеју прећи број од 48. Радна недеља од 56 часова дозвољава се само у случају када је утаначена тарифним уговором, споразумно између групе радника и групе послодаваца.

Стање пекарских радника у Немачкој, нарочито у Берлину, побољшало се и у другим правцима. Они су боље награђени него пре рата. Према статистичким подацима, износила је просечна надница пекарских радника у Берлину при радној седмици од 54 сата у 1913/14 год. око 30,24 РМ, прерачунао на радну седмицу од 48 сати дакле 26,88 Рајхсмарка. Просечна надница пак у 1928 год. износила је 51,90 РМ. То износи повећање од 94%. Индекс коштања живота у Берлину био је у 1928 год. 143,2% изнад индекса предратног времена, дакле за неких 50 процената нижи него индекс надница пекарских радника.

Укидањем ноћног рада, скраћивањем радног времена и завођењем недељног одмора у пекарским радњама отклоњени су у великој мери узроци за становање и храну помоћног особља у кући са мајстором. Док је то пре рата практиковано у огромном броју, да би радници били увек „при руци“, после рата се тај обичај у Немачкој све више напушта. Према статистици од 1920 г. станује и

храни се ван мајсторове куће 72% калфи, а оних 28%, који су се још задржали код мајстора (у већем броју на храни него на стану) сачињавају нежењене калфе чије породице нису у Берлину, који дакле радо пристају да се сместе код мајстора. И они су независни, могу да узму себи стан и храну ван мајсторове куће кад год хоће, не напуштајући посао у радњи. Нису изложени дакле немилосрдној експлоатацији, као њихови другови пре рата.

Изласком испод мајсторовог крова, из његове породице, пекарски радници постају независнији, мање су изложени експлоатацији, гладовању и становању по прљавим и хладним буџама. Зато се развој у том правцу сматра као још једна важна добит за раднике.

Шегрти станују и хране се још увек, и у Берлину, већином код мајстора. Али се и њихов положај знатно поправио. Г. Ерих Шмидт описује овако положај шегрта у берлинским пекарницама:

„Шегрт има нарочиту важност у пекарском занату. На њему се заснива будућност заната, и зато су му одувек, нарочито напреднији мајстори, поклањали особиту пажњу. Он ће доцније постати помоћник и можда једном мајстор, и треба га на време спремити за то. Шегртски уговор није раднички уговор, како су га пре рата, а многи мајстори још и данас, обележили прекомерном експлоатацијом. То је уговор о васпитавању. Мајстор је обавезан да шегрта обучи, а овај је дужан да признаје свог мајстора за васпитача.

Уложено је много труда, нарочито од стране радничких организација, да се шегрту створи могућност што ширег теоретског и духовног образовања. У спорту и друштвеним састанцима гледале су се нове могућности да се прошири хоризонт шегрта. Стварани су нарочити деценијати за шегрте. Поред тога водило се рачуна да у шегрте ступају само здрава и за пекарски занат телесно способна лица. За примање у шегрте потребно је лекарско уверење од лекара кога означава пекарско удружење. Пројектовани су и нарочити испити, где би се више истраживале духовне способности.

Све ове мере иду за тим да се омогући стварање способних помоћника и евентуалних, доцније, самосталних мајстора, за које је потребна извесна и стручна и трговачка припрема. У тако васпитаном staleжу мајстора гледа се најаче оружје у борби против великог предузећа“.

ПОТРОШЊА И ЦЕНА ХЛЕБА.

Количина производње хлеба у пекарницама не зависи само од броја становништва, него и од распрострањености домаће производње хлеба, као и од начина исхране.

По мањим варошима и по предграђима, где се грађани баве узгред и земљорадњом или одржавају директне везе са земљорадницима, задржао се још увек обичај да се хлеб меси у кући, па се шаље „на фуруну“ да се пече, или се код куће и пече. Има крајева где се пекару предаје брашно, или чак несамлевено жито, а он у замену даје уговорене количине готовог хлеба. Обично се даје 8 до 10% жита више. Код хлебара се купује само луксузно пециво. Фибан (Viebahn) је израчунао да се у Немачкој, у половини прошлог столећа, само једна трећина хлеба куповала код пекара, а две трећине су произвођене код куће. Домаћица не рачуна свој труд око спремања хлеба, и тако јој се цена хлеба поклапа са ценом утрошеног брашна.

У новије доба нагло опада домаћа производња хлеба свуда по варошима, и то што су веће вароши тим брже опада. Па и на селима, где постоје општинске или приватне пекарнице, домаћице дају радо тесто у те пекарнице на печење. Опадање домаће производње хлеба деловало је повољно на развој пекарског заната. Што је мања кућна производња, тим више посла за пекаре. У Београду, као што је познато, у опшће нема домаће производње хлеба, или постоји само као изузетак у крајњим предграђима и не утиче много на производњу хлеба по пекарницама.

Сам начин живота делује на потрошњу хлеба, и тиме и на количину производње и на број пекарница. Место хлеба може да се троши у већој мери нека друга намирница, нарочито месо и кромпир, и онда опада број пекарница, као и број особља запосленог у њима. Кромпир је знатно јефтинији, и код сиромашнијег становништва он замењује у многом хлеб. Рад око кромпира је много лакши, кромпир роди од прилике двоструко обилније него жито, његово спремање за јело је много брже и једноставније него спремање хлеба. Ј. Г. Хофман каже: „У Ирској и у неким крајевима Немачке кромпир је у сиромашнијим породицама толико потиснуо потрошњу хлеба, да се хлеб употребљава само као јело у свечане дане“. Тако је код нас у пасивним крајевима, где се пшенични хлеб сматра као посланица! Фон Херман је прорачунао да Немац једе три до седам пута кромпира више него Француз.

Када се становништво богати, онда она-

да и потрошња хлеба и потрошња кромпира, а повећава се потрошња меса и варива. Прелаз се врши постепено, најпре од црног ка белом хлебу, па даље ка скупљим животним намирницама.

Пекари могу да повећају у извесној мери потрошњу хлеба и тиме што га укусно спремају и дају му нарочите привлачне форме.

И цене хлеба могу да утичу на његову потрошњу. Када жито роди па појефтини хлеб, онда се потрошња хлеба шири на рачун потрошње скупљих животних намирница.

Савремени начин живота, нарочито много бављење спортом, делује да се смањи потрошња хлеба. Јужно воће, које се увози у великим количинама и продаје јефтино, замењује исто тако хлеб. У свима модерним варошима данас се констатује опадање потрошње хлеба. Тако је у Берлину опала потрошња за 35%.

На цене хлеба утиче највише цена по којој пекари набављају сировине, у првом реду брашно. Велика пекарска предузећа набављају брашно директно од млинова, под најповољнијим околностима и у већим количинама. Тиме највише она туку мала и средња предузећа, која обично набављају брашно од трговаца, који им дају на кредит. Дугорочни кредити поскупљују брашно, јер трговац у рачунава и камату на дужни новац.

Чињени су покушаји у Немачкој да се овоме злу доскочи. Стварана су друштва малих и средњих пекара за набавку брашна. Ова су друштва набављала брашно под најповољнијим условима и давала га својим члановима. Нека од тих друштава прошла су врло добро, а нека једва животаре, јер пекари немају у њих поверења. Трговац-посредник, да би уздрмао поверење у та набављачка друштва, даје извесно време брашно јефтиније него друштво. А што је најважније, даје га на дужи кредит. Пекари, привучени овом моментаном коришћу, падају опет у мреже трговаца-посредника.

И код нас је у главном цена хлебу велика због тога што многобројни ситни пекари купују брашно од посредника и плаћају га скупо. Када би се створиле пекарске задруге за набавку сировина, могли би се знатно смањити трошкови производње хлеба, па и његова цена. Истодобно би се могле и повећати зараде пекара.

Др. С. Рамзин,
Шеф Јавне Хигијене О. Г. Б.

Београдско сметлиште

— Поводом чланка г. Др. Брајовића —

Др. Брајовић је својим чланком у прошлом броју „Београдских општинских новина“ без сумње добро испунио свој задатак, да тачно регистрира и да проучи реално стање хигијенско-социјалних прилика београдског сметлишта.

Писац тог чланка је ушао у суштину проблема и донео интересантне податке, осветливши живот забаченог, за свакога, непријатног и жалосног кутка Београда. У излагању аутора заиста постоји неколико моментата појачано импресионистичких, који су никли из повећане осетљивости младог лекара, који је тек додирнуо реалну коњукуру социјално-хигијенских односа и прилика.

Циљ чланка и целог испитивања није се састојао у томе, да ма коме замери или ма кога критикује, јер све што је изложено горе постоји не само у Београду, већ скоро свуда, где нема хармоније између развитка хигијене градова и процеса урбанизације, и где комунална хигијена природно заостаје. Постоји низ градова са сличним, или чак много горим приликама на сметлишту, и то по целој организацији изbacивања ђубришта. Често су ове „живе ране“ градова дубоко сакривене, па их странац и путник не примећује. Често се такве социјално хигијенске незгоде прегледају, и ако ова патолошка гнезда постоје, са свима штетним последицама по становништво. Интерес, који у последње време Београд поклапа проблемима хигијене, изнео је питање сметлишта на дневни ред. Отварање ове дискусије у најповољнијем органу, у „Београдским општинским новинама“, претставља већ један значајан успех, који ће, надамо се, донети у најближој будућности једно рационално решење овог насушног проблема.

Изношење овог питања на јавну дискусију везано је са ризиком неправилног тумачења проблема, јер констатација антихигијенских прилика, створених у низу година, често

даје материјала за површне критичаре рада садањих надлежних установа.

Нагомилавање ђубришта у кругу београдских насеља није данашњег датума; оно се практикује већ од када постоји организација изношења ђубришта. Организација овог посла постепено је еволуирала и усавршавала се до данашњег времена. Техника и организација скупљања и изношења ђубришта, захваљујући енергији и раду Чистачког одељења и Возног парка, знатно је последњих дана коракнула напред у хигијенско-техничком погледу за неколико последњих година.

Одмах по ослобођењу, организована је чистачка колона са задатком да скупља и износи кућевно и улично сметлиште, да чисти и полива улице и води надзор над чишћењем фекалија.

У почетку овај посао вршен је примитивно и нехигијенски. Вођење овог важног посла поверавано је нестручњацима, а особље је било необучено, тако да су тадашње хигијенске прилике у граду биле поражавајуће и, природно, овакав рад изазивао је честе буре у Општинском одбору и протесте грађана у јавности.

И кућевно и улично ђубриште скупљано је тада или у небетониране јаме, или на гомиле, или у дрвене сандуке. Гомиле, јаме и сандуци стајали су у двориштима, на тротарима, претресани од домаћих животиња, а и сиротиње, који су развлачили и растресали сметлиште, преносећи заразу на грађане и у домове. Сметлиште се скупљало у обична, незатворена кола за скупљање са сточном запрегом, и то једанпут месечно, вилама и лопатама, растресајући га и загађујући ваздух и околину.

Улице су се тада врло ретко чистиле, а прање није ни постојало; јер су готово све оне биле калдрмисане на турски начин, и због тога их није било могуће прати.

Возове и справе за скупљање и чишће-

ње кућевног и уличног сметлишта израђивали су и оправљали тада само приватни мајстори. Све је ово било пре непуних осам година...

Општинска Управа у 1922 увидела је, да хигијенске прилике у Београду треба поправити и да чишћењу града треба поклонити већу пажњу. Она је тада набавила неколико аутомобила за изношење сметлишта, и аутомобилских поливача за улице. Упоредно са овом набавком, а да би рад на чишћењу града био осигуран, а возови увек исправни, тадања Општинска Управа оснива Возни парк са најпотребнијим радионицама. Одмах се осетило да је рад на чишћењу вароши много бољи. Од овога времена Возни парк се стално повећавао; организоване су и нове радионице, набављени нови возови и справе за чишћење града.

Данас за чишћење града постоји модеран алат и потребне справе за рационално обављање овог важног посла. О овим техничким справама и средствима писано је у ранијим бројевима „Београдских општинских новина“.

Ипак, у целој организацији још има извесних важних недостатака, које би требало што пре уклонити. На првом месту осећа се насупина потреба у нормирању законским прописима целе процедуре скупљања и изношења кућевног и уличног ђубришта помоћу детаљног правилника. Пројекат овог правилника је већ израђен од стране Хигијенског отсека и Возног парка, и он обухвата и нормира сва питања око одржавања чистоће града, почевши од типова и димензија канти за кућевно и улично ђубриште, њиховог места, у дворишту и на улици, до забране пљувања и разбацавања свемогућих отпадака по улици. Правилник регулише питања почевши од распореда времена чишћења домова, улица, пијаца и скверова до надлежности појединих општинских органа.

Као што видимо, организација службе око скупљања и транспортовања сметлишта у Београду, почевши од домова и улица до главног сметлишта већ је у својој завршној фази. Последња тачка, т. ј. уређење главног сметлишта још није решено. Читав проблем налази се на истом примитивном ступњу, на коме је био и пре много година.

Решење проблема сметлишта мора базирати на хигијенским и економским принципима. У интересу здравља становништва главно сметлиште мора бити довољно удаљено од насеља и од саобраћајних линија, а у исто време смештено тако да не инфицира површинске и подземне воде. Полазећи од овог принципа требало је одавно преместити београдско сметлиште са старог места (код Милетићеве и Радничке улице) на друго место, удаљено на неколико километара од насеља. Ово решење је изгледа и сувише про-

сто, и на први поглед садање стање сметлишта могло би се протумачити као резултат немарности или отсуства добре воље код надлежних. Међутим премештање сметлишта ван насеља захтевало би израду нарочитог, модерног пута од неколико километара, што би већ коштало више милиона динара. Са смештањем сметлишта ван Београда било би потребно одмах повећати трошкове за бензин, мазиво и др. приликом даљег транспорта. Исто тако било би потребно знатно повећати број саобраћајних средстава. Дакле, за решење овог питања, на овакав начин, није довољна, само добра воља већ су потребни знатни новчани издатци.

Друга варијанта решења тог проблема, која се сама намеће, то је транспортовање градског ђубришта низ Дунав. Ова варијанта се проучава, али и она захтева, без обзира на јефтиноћу транспорта низ воду, велике новчане издатке и организацију сасвим нове службе за транспортовање водом.

Напредак санитарне технике, која је у служби за здравље човечанства већ дала сјајне резултате, пружа и у питању уклањања градског сметлишта нове методе решења проблема.

Низ европских и велики број америчких градова већ је решио питање уклањања ђубришта на рационалној бази: сагоревањем и утилизацијом сметлишта.

Постоји неколико система и типова за сагоревање који на различите, себи само својствене начине, решавају тај задатак. Познате су: америчка фирма Hlenap; енглеска фирма Horsfall and Sterling; тип Warner, тип Manlove et Alliot, Herbetz, тип Dox и др.

Модерни заводи овога типа служе се аутоматским сортирањем различитих врста ђубрета, на пр. електромагнетским одвајањем гвожђа, аутоматским проветравањем материјала и пречишћавањем ваздуха кроз електрофилтрове, стерилизацијом предмета, који се дају искористити, пресовањем метала и т. д. Услед механизације читавог посла око сортирања, спаљивања и прераде ђубришта инсталације овог типа са хигијенског гледишта су безпрекорне.

Али, поред хигијенске стране проблем сагоревања ђубрета садржи у себи, не мање важни и економски моменат, који изискује минималну потрошњу материјала за гориво и максималну количину утилизованог материјала. Изгледа да је тип пећи Horsfall најповољније решио ову задаћу.

Овај тип користи се при сагоревању принципом форсиране вентилације, која даје могућност употребе исушеног ђубрета помоћу те вентилације, као горива, и искоришћења калоричне моћи ђубришта ad maximum, јер се спаљивање обавља без икаквог смрада услед потпуног сагоревања органских материја и њезиних гасних продуката. Уштеда у

гориву је главни плус овог система, јер је гориво највећи издатак у том процесу.

Отпатици и дроњци, које налазимо на сметлишту сакривају без обзира на њихов нерепрезентабилни изглед велику вредност: из ђубришта се вади метал, ливено стакло, кости, хартија и крпе, вештачко ђубриште или асфалт, а такође и енергија топлотна и електрична.

По предрачуну који је извршио стручњак једне велике енглеске установе, рентабилитет београдског сметлишта износио би преко 2,700.000 динара годишње.

Предрачун базира на следећој анализи ђубришта:

поврће, воће и љуска 17.5%;
хартија 11.5%;
гвожђе 12%;
стакло 6%;
кости 13%;
крпе 4.3%;
блех 8.7%;
чиније 9.3%;
остали одпатци: пепео, шљака и земља 17.7%.

Рачун се изводи овако:

Од 120.000 кгр. (а фактички више) дневног ђубрета добија се минимум 15.000 кгр. сировина: гвожђа, блеха, чинија, костију, стакла, крпа и хартије.

За килограм ових сировина узима се цена испод пијачне и то: 0.50 динара $15.000 \times 0.50 = 7.500$ дин. дневно, или годишње 2,727.500 динара.

У овом рачуну није узета у обзир производња вештачког ђубрета, евентуално асфалта, што би знатно повећало приход инсталације.

Већ у блиској будућности треба знатно повећати све наведене бројке са обзиром на брзи развој града и повећавања становништва Београда. Затим и сами данашњи званични податци Вознога парка сведоче о много већој количини изнешеног ђубришта, но што је предвиђено у горњем предрачуну.

У току 1929 године Чистачко одељење изнело је 164.250 кубних метара ђубрета, т. ј. око 450 кубних метара дневно, или преко 200 тона. Специфична тежина београдског ђубришта варира између 0.420—0.450.

Резултат анализе ђубришта, који је дао шеф Вознога парка знатно се разликује од горње анализе, и према првој састав ђубрета чине:

одпатци биљног и анималног порекла 25%;
хартија, слама, дрва 40%;
стакло, метал, камен 5%;
кости, крпе и др. 10%;
неодређени материјал 5%.

Диференција у резултатима наведених анализа долази услед великих варијација и

нестабилности састава градског ђубришта с обзиром на сезону.

Свакако, треба накнадно свестрано и стручно проучити рентабилитет, који би у Београду давао Завод за искоришћавање ђубришта, јер економска страна у целом питању заузима најважније место, као и у осталим питањима комуналне политике.

У Познању, поводом подигнутог завода за сагоревање, критика је овако резимирала закључке: „Ми сагоревамо ђубре, а вадимо злато а поред тога спасавамо грађанство од заразних болести и смрада ђубришта“. Са времена санитетска техника, као што види-

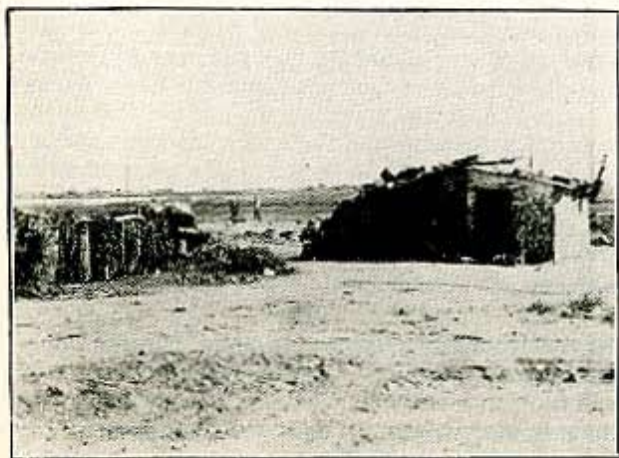
Са београдског сметлишта.

мо, сјајно решава проблем уклањања и утилизације ђубришта. Нормални развој модерног града не да се замислити без услуга и помоћи санитетске технике. Циновски градови већ би се загушили и отровали у својим „аутотоксинима“ без помоћи санитетско-техничких инсталација.

Београд, чији живот условљавају специјални историјско-политички услови, нарочито осећа потребу за таквим институцијама, које би знатно допринеле решењу многих хигијенских проблема. Овде на првом месту стоји проблем туберкулозе, која је у Београду у перманентном порасту. Поред специјалних социјално-медицинских мера за сузбијање туберкулозе, потребне су радикалне мере за побољшање хигијене ваздуха, јер хигијена ваздуха је она база, на којој почива проблем плућне туберкулозе.

Рационално уклањање ђубришта, почевши од самих станова и кућа до завода за сагоревање и утилизацију, правилан транспорт, без дизања прашине и модеран начин прераде сметлишта много су ефикаснији, него читав низ палиативних ситних мера, које само успављују хигијенску акцију, као и све остале полумере.

Остаје још једна страна, коју ћемо у-
кратко додирнути. Она се тиче економског
опстанка оних десетина, а можда и стотина

На ђубришту: Пиштољ-мала

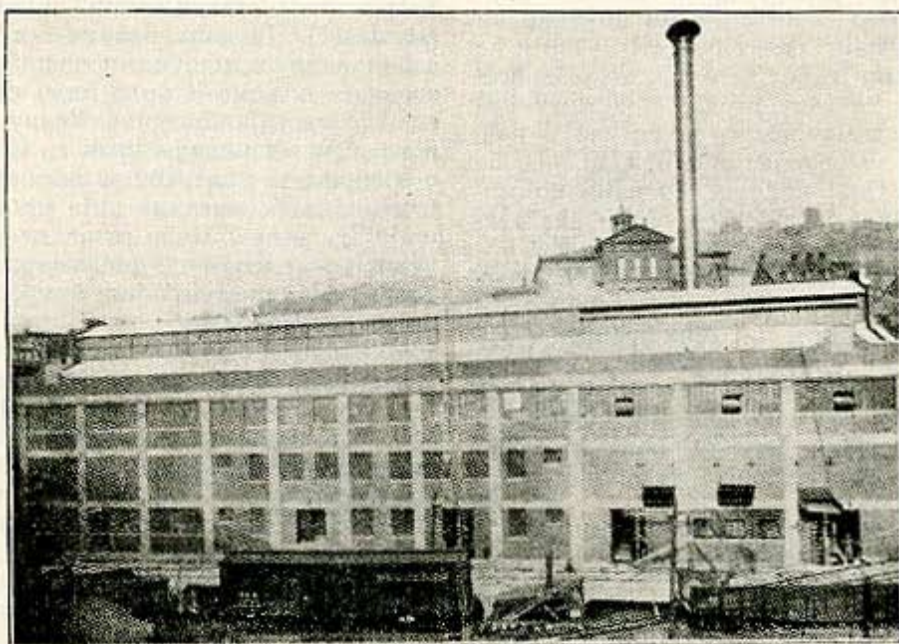
лица, која данас налазе на сметлишту извор
своје егзистенције. Са гледишта економског,
београдско сметлиште досада је пружало
минимум егзистенције социјално најслабији-

Неки од радника доводе са собом децу ради
помагања при раду на сметлишту.

Из извештаја Д-р Брајовића који је он
поднео Хигијенском одељку види се : да тро-
јица пате од болести срца, двојица од запа-
љења плућне марамице, двојица од катара
плућног врха, један од емфиземе, један од
хроничног бронхитиса и т. д.

Дакле, скоро половина од запослених
на београдском сметлишту лети 1930 год.
већ је носило на себи трагове болести, и ако
није било међу њима болесника са отворе-
ном туберкулозом. При процени овог факта
не треба губити из вида моћни фактор се-
лекције, који је већ извршио на сметлишту
своју улогу, уклонивши одавде слабије и
тражећи себи за жртве само снажније и от-
порније. Мизерна зарада коју пружа смет-
лиште овим бедницима није у стању рацио-
нално решити питање егзистенције оне со-
цијалне групе, која је запослена на Дунав-
ској обали.

Организација модерног завода за саго-
ревање и утилизацију сметлишта у општин-
ској режији успела би да створи нове прихо-
де, што би дало могућности да се упуте со-
цијална помоћ у другом правцу него што је

Забод за сагоревање и утилизацију ђубришта у Питсбургу, који по
типу и димензијама одговара Забоду потребном за Београд

ма, али је за то тражило накнаду у виду из-
лагања опасности инфекције и руинарања
здравља запослених на сметлишту.

Лекарски од двадесет прегледаних стал-
них радника, стално запослених на сметли-
шту, има: тринаест жена и седам мушкараца.

запослење на сметлишту, што би одговарало
духу времена и достојанству престонице.

Сем социјалне користи, хигијенског до-
бра, Дунавска обала би добила и у естетском
погледу, јер би се украсила једном модерном
зградом и корисном институцијом.

Др. Милутин Зелић, лекар

Надрилекарство и варошка сиротиња

— Наставак —

ВОЗ БОЧИЦА СА МОКРАЋОМ.

Нас више занима једна врста отменог и модерног надрилекарског фушераја, који под фирмом науке цвета у данашњим аустријским градовима, па је и код нас у Београду пустио корен. Предратна двојна монархија имала је законе који су сурово кажњавали надрилекарство. Данас, тамо се гледа кроз прсте једној читавој епидемији варошког надрилекарства, јер, као што смо навели, она је чвор економског благостања за читаве крајеве данашње Аустрије... Близу Граца живи модерни надрилекар Ханс Хелер, који по мокраћи болесника „познаје“ сваку болест, макар и не видео свога пацијента. Зато му, железницом свакодневно и са свих страна пристижу хиљаде бочица са мокраћом, те се чак и воз, који у Хелерову резиденцију одлази, назива „флашеницуг“. Овај надрилекар само по мокраћи, без сваког научног сретства: без реакција, без бојења, без кувања мокраће, познаје просто „од ока“ шта коме од власника мокраће недостаје, те свакоме обратном поштом шаље лекове: чај или прашак и др. и тако их „лечи“. Он има плаћене агентице и у нашој држави, који су на пр. по Београду пре неког времена скупљали мокраће лаковерних наивних болесника. У последње време ова мода лечења почиње да опада...

„БОГ СТРУЈЕ И РАДИУМА“, НАДРИЛЕКАРИ „РАДИОЛОЗИ“.

Најмодернија врста надрилекарства је „електризација и лечење радиумом“, у колико овај посао врше неуки и нестручни људи као и свакојаки шарлатани и надрилекари са дипломом или без ове. Данас је и сама реч „струја“ магички идол лаковерне масе, а речи радиум, висока фреквенца, актиниум, „свећнице импрегниране хелијумом“, електро-радиумово дејство у циљу васкрсавања атрофичног и пропалог ткива — и сличне „крилатице“, модерни надрилекари „радиолози“ искоришћују да би лајцима представили како они помоћу једног штапића, за два-три минута, познају и могу да излече сваку бо-

лест. Помислите само: хиљаде година чекала је медицина на једног непознатог електричног мајстора из Галспаха и његове ограничене шегрте да јој они укажу прави и најбржи пут за распознавање и лечење свих болести. Бога струје и радиума данас свуда траже и клањају му се. Траже га у дурбину (логледу) каквог перифериског надрилекара или у каквој мрачној комори са чаробном лампом, траже га у тамно-плавој соби и Цајлајсовом буздовану, виде га у боген-лампи и апаратури са штифтовима, који су на Цајлајсов „тајанствени начин“ импрегнирани хелијумом(?). Другим речима, ово би готово значило да су напуњени зрацима сунца или ваздухом у коме је врло мало хелиума, анорганског састојка ваздуха. Хелиум као гас чак и не личи на радиум нити га може заменити с обзиром на употребу за лечење... После ове и сличних бесмислица које прост свет „збуњују“ са успехом али га не лече, не треба се чудити ако неко од дипломираних надрилекара објави „патент“ још бомбастији од Цајлајсовог. На пример да је пронашао какву трубу или „апаратуру“ помоћу које може да хвата радиум из ваздуха и меша са водом те тако постиже да наша обична, чесменска, макишка вода из његове славине, тече као чиста радиоактивна вода, која, наравно, „лечи све болести“. Куда би овај проналазач доспео заједно са својим „генијалним изумом“, није тешко погодити.

Стојећи на терену оваквог шарлатанства и виспрених бесмислица ми бисмо брзо свели на нулу све културне и медицинске тековине, које би постале непотребне за наше доба ових отужних „радиолошких приповести из хиљаде и једне ноћи“. Шта нам требају дуге, мучне и скупе студије у још скупљим зградама гимназија, факултета, клиника, института и т. д., шта ће нам болнице, здравствени домови, заводи, здравствене станице, једном речју, шта ће нам сва многострукошћу градске санитарне политике савремених општинских санитета, ако се за 15 дана специјализирања у Галспаху, помоћу Цајлајсовог „штапића“, може постићи право чудо од ди-

јагностике и лечења свих болести, и то само за неколико минута...

У нас се много проповеда о потреби хигијенског просвећивања народних маса. Овај рад природом ствари припада првенствено лекарској и нелекарској интелигенцији, а нарочито онима који су позвани, да буду вође сваког културног напретка. У сасвим оправданој тежњи да се разгони мрак незнања и надрилекарства, треба се сећати мудрости Масарикове: „Дајте нам добрих вођа, а масе ће доћи саме по себи“. А када лекари и када вође заборављају на свој здравствено-просветитељски позив у народу, па, шта више, и наседају на лепак надрилекарских фушераја, шта ли ће бити са простим светом, који је и без тога у моћи свакојаким лаичких празнове-рица и заблуда, нарочито у области медицине. У снажењу градског надрилекарства код нас ми видимо не само кризу здравствене културе, већ кризу културе у опште, видимо срамоту нашега времена. Рећи ће нам се, да и међу лекарима има присталица „чудотворца“ из Галспаха... То је истина, и овај се факат без стида и жалости не може констатирати; али стоји и то, да се ненаучног метода лечења прихватају они лекари, које одвећ слаб знанствени капитал није могао изнети на површину. Блеф, богатство по сваку цену и сујетно истицање за понеке је једини животни смисао, јер поштено напредовање нити је у програму, нити у могућности оних, који према једној руској пословици имају: за дукат амбиције, а за грош мунџије. С друге стране, истина је и то, да нема медицинског ауторитета, који се поклонио Цајлајсовој „вештини“. Шта више, нема научника, коме је било допуштено, да ту вештину у самом Галспаху подвргне научној контроли и објективној критици, као што се показало за време процеса, који је Цајлајс водио против чувеног берлинског професора Лазаруса.

СВИ У ГАЛСПАХ!

На овом занимљивом суђењу, које је у целом свету изазвало појмљиво интересовање, учињено је од стране самог Цајлајса (преко Бернштајна) једно случајно, али веома поучно откриће, које неће обрадовати присталице Цајлајсовог лечења. На име, они који се не лече у Галспаху, већ у т. зв. Цајлајсовим филијалама у иностранству — од којих, и ми имамо једну у Београду — треба да знају, да се према овој изјави, оригинал Цајлајсове чудотворне апаратуре налази само у Галспаху и нигде више. Све друге апарате на страни, који носе Цајлајсово име, сам Цајлајс назива „ћачким“ (т. зв. апарат А) и готово пориче им свако лечиво дејство. Што се тиче самог фамозног штапа, који за преварене претставља „квинт-есенцију“ Цајлајсовог чуда, тај, као што је експериментима доказано, ни у Цајлајсовим рукама нема радио-

активно дејство — јер у њему нема ни трага од радијума — а у рукама његових ученика ова палица значи жезло преваре и голи блеф. Јер шефовима Цајлајсових „филијала“ недостаје оно рафиновано ауторитативно на-ступање галспашког чудотворца, она „сугестивна снага“, коју он широко искоришћује и која покатакада помогне, она мистика галспашког завода, присуство многобројних озбиљних асистената, па, најзад, и сама корпулентна појава Цајлајсова, његов обиман трбух, његова типична апостолска одећа, дуга пророчка брада и т. д. Читав овај организовани блеф, а нарочито аутосугестија пацијената, помажу, управо опсењују, више него сви Цајлајсови апарати, заједно са волшебним штапом. И за ову префињену глуму, у чијем је центру једино кеса лаковерних пацијената, за ову до сада још не поражену лаж, за овај сваки дан посматрани и још не кажњени преступ, наш економски мали човек и наш београдски сиромашак одваја од уста последњу пару на жртву превари и фиктивном лечењу.

ПРОЦЕС ЛАЗАРУС—ЦАЈЛАЈС У БЕРЛИНУ, КУРФУШЕРАЈ ОСВЕТЉЕН ИСТИНОМ И БРОЈЕВИМА ЖРТВЕ ЧУДОТВОРНОГ ЗРАЧЕЊА.

Лечење „инжињера“ Цајлајса сада већ није никаква тајна за читав у истини културан и паметан свет. По среди је обмана поред извесне дозе сугестије. Открићу тајне Цајлајсове методе понајвише је допринео процес Лазарус—Цајлајс, о коме се у своје време доста писало. Не улазећи у занимљиве појединости овог двобоја између знања и таме, учинићемо само неке примедбе по овој ствари ради бољег осветљавања односа између немачке науке и Цајлајсове мистичне „методе“ варања.

Професор Лазарус, познати стручњак у рентгентерапији, следећи упуштима свога учитеља професора Лајдена — да треба најпре ствар испитати, па тек после дати суд — отишао је у Галспак да ствар на извору извиди. Пошто га Цајлајс није хтео примити, могао је доћи у додир само са флајшманом, конструктором Цајлајсовог апарата, од кога је сазнао, са каквом јачином лозе Цајлајс зрачи. Тала се уверио, да се том дозом не може постићи никакав успех у лечењу. То је прва и најглавнија обмана Цајлајсова. Пошто ни по други пут није био пуштен Цајлајсу, Лазарус је отишао у филијалу Цајлајсовог института у Минхену, где се под другим именом претставио као пацијент и подвргао прегледу. За неколико секунда пронашли су му три болести: апицитис, холангитис и некакав дефект у кичми. У ствари, од свега тога није било ни помена. Саветовали су му да долази на зрачење три пута

дневно, као и други пацијенти... Лазарус наводи, да је у Галсплаху видео случајеве потпуног слепила услед атрофије очног нерва. Такве је Цајлајс годинама варао надом да ће прогледати и безуспешно лечио, и ако би ту једино изучавање слепачког начина читања могло донети стварне користи. У 1263 случаја Цајлајсова метода није имала никакав успех, тврди Лазарус, већ се само губило драгоцене време. Карциноми (ракови) су зрачени док нису постали иноперабилни, струма (гушавост) — док није долазило до угушења; глауком (очна болест) — док пацијент није потпуно ослепио. Зрачене су чак и трудне жене под видом тумора, па и потпуно здраве жене обасјаване су по две године, као оболеле од рака материце. Од 56 случајева отворене туберкулозе 28 је умрло одмах после Цајлајсовог зрачења, од 40 случајева срчаних мана, (коју Цајлајс лечи такође помоћу своје светилке) њих је 27 завршило смрћу за време зрачења. Једнога је ударила капља у току лечења струјом високог напона. Тим је дат најбољи одговор онима, нашим грађанима, који питају може ли овако лечење бити штетно.

Цајлајс, вели Лазарус, прави себи дрску рекламу, кад тврди да може излечити рак и туберкулозу својим чудотворним апаратом, због чега се још од 1929 г. његова ствар налази у Велсу пред казним поступком. Вагнер-Јаурег означаје овакав Цајлајсов рад као друштвени па и политички скандал. Истина је, да и лекари греше у дијагнози и терапији, али то су изузеци, док су Цајлајсове дијагнозе и лечење скоро увек неправилни, јер њему недостају научна сретства, научни методи, стрпљење и дуже време ради посматрања болести. Гласом, који је дрхтао од силног узбуђења, закључује професор Лазарус своју одбрану речима: „Пред целим светом ја тужим Цајлајса, који из немара убија безброј несретника. Услед невероватног одсуства човекољубља, Цајлајс их лечи овим штапом“, — завршује говорник и снажно удара по столу фамозном стакленом палицом, која се распада у комаде.

Као што је познато, суд је одбацио Цајлајсову тужбу против Лазаруса.

ТАЈНА ТРЕНУТНОГ РАСПОЗНАВАЊА БОЛЕСТИ,

због које се Цајлајс од лаика нарочито слави, лако се може осветлити, ако се има на уму, да Цајлајсова ординација представља свакодневан реви од неколико хиљада најобичнијих болести, које се могу разврстати у 10—12 група. На тај начин Галспашки чудотворац оперише са свега 10—12 дијагноза, под које своди хиљаде најразноврснијих жалби и тешкоћа својих наивних пацијената. Анамнезе и жалбе пацијената могу бити дуге

коликогод хоће, за неколико секунда Цајлајс ће превући штапом преко болесниковог тела и готово увек констатоваће у свакога: унутрашње и спољне хемороиде, шпицкатар, каменчиће у жучи, навалу крви и т. д., дакле, једну од десетине најобичнијих и лаицима најпознатијих дијагноза. Цајлајсовим дијагнозама, наравно, недостају научна егзактност и диференцирање. Много пута Цајлајс долази до дијагнозе преко анамнезе и рецепата, које му пацијенти доносе, а врло често и помоћу својих услужних асистената, на жалост дипломираних лекара из Беча и Инсбрука, који служе за научно и законско покриће овог лаичког насиља над медицином. Цајлајс се много не устеже да измисли какву страшну болест, или изрекне какву крупну дијагнозу, да би ефект у погледу чудотворне терапије, а наравно и плаћања, био што већи; нарочито, ако је у питању странац из земље са здравом валутом. Тако су на пример сви случајеви хиперацититета проглашавани за чиреве у желуцу, чиме се и објашњавају Цајлајсови „успеси“ у лечењу ове болести, која у већини случајева није ни постојала. Болесника Цајлајс ословљава ауторитативно и важно са „ти“, а ако примети пред собом не лаика, већ лекара, онда своју несигурност и свој уобичајени блеф живо покрива осорљивошћу, па скоро и непријатељством због намештене клопке. Своје пацијенте при прегледу Цајлајс свлачи не само телесно него и душевно, јер својим бруталним питањима дубоко задире у фамилијаран и брачни живот, не обзирући се на присуство других болесника. Због тога су многи, погођени овим у најинтимнији део свога живота, напуштали Галсплах, разочарани и озлојеђени. Покаткад му недостаје и најобичнија учтивост... Једној милосрдној сестри, док ју је прегледао непрестано је пуштао у лице дим своје цигарете, а када је приметио да она окреће лице на спуротну страну, рекао јој је цинично: „Сестро, ово је свети дим“. Овако у кратким потезима изгледа Цајлајсово распознавање болести. Да видимо како стоји

ЧУДО ТАЈАНСТВЕНОГ ЛЕЧЕЊА: „СЛЕПИ ВИДЕ, ГЛУВИ ЧУЈУ, УЗЕТИ ХОДЕ“.

Ово су крилате лозинке галспашког чуда и најчешћи наслови многобројних фабула, у којима блажена простота велича „фантастично дејство“ Цајлајсовог штапа.

Рестаурација вида, слуха и покрета на Цајлајсов начин још је увек у центру интересовања и студија многих објективних посматрача, међу којима су и неки чувени медицински ауторитети. Vitman под насловом „Das Phänomen von Galspach“ тврди да је испитивао стотине оваквих пацијената, који су дошли у Галсплах да чудом прогледају, добију слух или проходају. „Истина је, вели Vitman,

да су неким болесницима повраћени слух, вид и кретање, али са лекарске тачке гледишта, *ни овде не може бити говора о каквом чуду*". Ове болести прошле су на онај исти, за лекаре појмљив, а за лаике, можда, загонетан начин, на који су и постале. Јер се у свим случајевима излечене слепоће, глувоће и узетости радило о болестима чисто психичко-нервног порекла и основа. Као помоћан фактор у овим „успесима“ могла би доћи у обзир и нарочита психичка атмосфера Галспаха, која је потенцирана аутосугестијом пацијената, као што ћемо даље видети. Хиљаде примера узетости за неколико тренутака излечених дејством грубог електричног тока, забележене су у многим нервним болницама за време Светског рата. Ова обољења јављала су се скоро по правилу у тренутцима страшних експлозија, јаких детонација, потреса или каквих било силних психичких инсулта. Насупрот овоме, *никада није било констатовано, да су на овај начин биле излечене узетости*, које су долазиле као последице какве мултиплициране склерозе, сирингомиелије, спиналне дечије парализе или каквог другог обољења не психичког, већ органског порекла. Ова научна опажања до сада ни у колико нису била измењена Цајлајсовом чудотворном праксом...

Оно баснословно поверење према Цајлајсу, које многи болесници имају већ при самом ступању у Галсплах, изгледа, саставља битни део галспашке атмосфере, која чини да се многи болесници, још пре Цајлајсовог зрачења, осећају упола излечени. Срећа и надежда у којима ови буквално пливају, једна једина, силна сугестивна воља хиљада оболелих, воља да буду здрави, чини да галспашки пацијенти своје стање осећају саввим друкчије, него код своје куће. *Слепи тврде, да већ „помало виде“ и враћају се из Галспаха задовољни, и ако су, као и пре, остали потпуно слепи*. Једна жена, која је услед тешке отосклерозе изгубила слух, причала је, како је после Цајлајсовог зрачења пресретна, јер може да слуша славује, у ствари, *по повратку из Галспаха није могла да чује ни највећа црквена звона, која су брујала у непосредној близини*. Један је паралитичар данима радосно тврдио како је излечен, а при томе је лежао потпуно укочен. *Млада жена са клинички утврђеним раком материце, сијала је од среће после Цајлајсовог лечења*. Након кратког времена умрла је, наравно, не у Галсплаху...

ЦАЈЛАЈС „ЛЕЧИ СКЛЕРОЗУ“ И ПРИВИДНЕ — „УОБРАЖЕНЕ“ БОЛЕСТИ, МРВИЦЕ НАДЕ.

Слушамо и то, да је Цајлајс многе излечио од артериосклерозе. Ово је обољење старијег узраста, као и неурастенија, те оту-

да многи неурастеничари мисле да болују и од артериосклерозе, тим пре што због неодређености карактера, због своје природе, па чак и услед сличности многих симптома, обе ове болести лако се замењују од стране лаика. Према томе и многа „артериосклероза“, коју је Цајлајс „излечио“ у ствари није то била, већ неурастенија. Јер неурастеничари и хипохондрични људи најчешће тврде да пате од артериосклерозе, а при тој, да речемо, „артериосклерози на психичкој бази“, сугестија може да помогне. Само неколико оболелих од праве артериосклерозе нашао је ВИТМАН у Галсплаху. *»Болест је сама исмејала Цајласове зраке*, каже Витман, а болесници вратили су се кући да би увећали број разочараних у Галсплаху.

Једно је извесно, да она атмосфера снажне воље и тежње ка оздрављењу, она распламтала фантазија и вера у Цајласово „чудо“, које се допуњује јаком аутосугестијом, пацијената на неки особити начин крепе и обнављају психу болесника. Тако се ствара некакав специфичан „милије“ Галспаха, средина добре наде, здравља и среће... макар привидно. Ту као да се цео живот креће у знаку оне познате изреке: *»Болесник може да умре без лека, али не сме умрети без наде«*.

И само ради тога хитају у Галсплах многи, тражећи мало утехе, мрвице наде и можда сугестије, да би зато своје здравље изложени највећој опасности, опасности одуговлачења, бесциљног ишчекивања нечег неизвесног и некакве непојмљиве и фаталне вере у галспашко „чудо“.

У Галсплаху, где је изучавао методу чудотворног лечења и још више психологију наивне и лаковерне масе, која тамо тражи лека, ВИТМАН је затекао једног француског књижевника, који се тамо већ дуже време бавио у истој целин посматрајући *»Лурд«* у другом издању. — Кад га је запитао, да ли је у галспашком лечењу приметио макар штогод, што би било ван граница обичне сугестије, Француз је живо одговорио: *»Ништа«*. *»Овај Цајлајс свира на души својих болесника као виртуоз на виолини... Управо на њиховом незнању или површиности«*.

ЗА НАШУ МЛАДУ ЗДРАВСТВЕНУ КУЛТУРУ

На крају намеће се питање: како да се помогне наш свет у борби против опасног рада надрилекара, у борби против све јаче Цајласове епидемије, која собом уноси у наш народ здравствену и економску беду? Не ради нас лекара, већ ради колективног здравља и благостања потребно је да општа култура и хигијенска просвета што више продру у широке слојеве нашег народа. Читањем медицинских популарно-научних списа створио би се код наших образованих лаика оштрији

критеријум, улило више поверења према позитивној науци. А то је први услов успешне борбе са тамом незнања, полузнања и надрилекарства. Тек тада ће се изменити и психа масе, која у садашње време, без довољног броја просвећених и пожртвованих вођа тражећи истину, лута и жртвује Цајлајсу, његовим службеницима и осталим надрилекарима, своје здравље, време и свој мучно стечени хлеб...

Нису то материјални разлози који руководе савесне лекаре да се отворено ставе против сваке узурпације медицинске науке и шарлатанског блефа који се врши у њено име. Полшак, Садиковић и Суворин били су мање опасни по лекарски сталеж с обзиром на материјалну штету, па су се и против њиховог надрилекарства удружили сви истински следбеници медицинске науке, који су најзад и победили. Ово је пре свега бој за вековне принципе и поштене тековине медицинске науке, борба за нашу младу здравствену културу, којој прети отров савременог шарлатанства у медицини. Много се лекара обогатило па се због тога нису сазивале никакве конференције, није се потрошила ни једна реч. У борби против модерног надрилекарског мрачњаштва сваке врсте, нарочито против оног, које се шири под фирмом медицинске науке, југословенски лекари руководе се једино императивом опште здравствене безбедности, истинске културе и срећног живота у нашој моћној, уједињеној Југославији.

ПРОТИВ ИСКОРИШЋАВАЊА СИРОТИЊЕ.

Ако цео рад наших државних и општинских власти треба да служи хигијенском и економском напретку наше домовине, онда је дужност позваних да се без резерве поставе против свакога ко свесно или несвесно такав рад омета. Због безобзирног искоришћавања економски слабих од стране надрилекара треба онемогућити рад како неуких и шарлатана тако и оних дипломираних лекара, који су се латили Цајласове надрилекарске методе осуђене од читавог научно-медицинског света као блеф и варање из користољубља. Јер према досадашњим опажањима и статистикама 90% болесника који се лече по Цајлајсовој «методи» опсене, чини пука, већином градска сиротиња, та сиротиња за коју се зидају скупе болнице, клинике, амбуланте, летовалишта, диспансери, санаторијуми, преноћишта и др.: онај исти свет бедне који држава ослобађа порезе али Цајлајс не опрашта таксу за «лечење». Цајласово «лечење» мора сваки сиромашак да плати унапред, тј. пре него што буде пуштен под «чудотворну» палицу. Ни у једној лекарској ординацији није нам позната оваква промућурна али инфамна пракса. Пред Цајлајсовом филијалом видећете бедне, похабане ка-

банице разних несретника, који пред вратима по цео дан чекају... Ручају и вечерају комад црног хлеба и патлиџана, али имају новца да три пута дневно плаћају по 24 динара за «чудотворно зрачење» од кога, поред свих прича о «успешном лечењу» — саме болести напредују паралелно са финансијама сопственика волшебног буздована. За сада ово неколико примера:

Један сиромашан старац из Тузле, парализован већ дуги низ година, уновчивши све што је имао «допузио је» из Босне до човека са фамозном: »Др. мед. Фриц Цајлајс апаратуром«. Пошто је био потпуно «излечен» и ослобођен од новца, опет је допузио до Санитетског одељења Општине београдске с молбом да му Општина да новца за повратак у Босну да тамо «прослави» свога «спасиоца». — Госпођа К. Н., бабица, зрачена је десет пута по Цајлајсовој методи од рака материце. После тога добила је јако крвавељење и настало је погоршање општег стања. Госпођа Б., руска избеглица, лечена је од глувоће. За време зрачења добила је јак нервни напад, пала је у несвест и у једној собици била остављена самој себи, вели, без помоћи. За ово лечење платила је 1000 динара, а остала је и даље глува. — Госпођа Е. Б., руска избеглица, каже да је после зрачења Цајлајсовом методом оболела од запаљења бубрега и сада се лечи на клиници. — Госпођа М., руска избеглица, зрачена је по Цајлајсу због рака дојке и тумора материце (myoma). Пошто је утрошила сав новац морала је бити оперисана. Сада је сачувана и, наравно захваљује правим лекарима, а не Цајлајсу. — Један је туберкулозан дечко после неколико зрачења добио тако јако крвочиптење из плућа да је морао одмах престати са «чудотворним» лечењем. Крајна судбина овог пацијента за сада је остала непозната. Случај је налик на онај објављен од једног београдског професора. Пратићемо и даље лечење по Цајлајсовој методи и ако човек са буздованом из страха од истине не допушта никакву научну или стручну контролу «свога медицинског» рада, тј. дијагностицирања и лечења. (А само једним прегледом фамозног буздована извршеним у нашем државном Институту за Радиум доказало би се да у буздовану нема радиума.) У овом погледу надрилекар Полшак стоји далеко више од надрилекара Цајлајса, јер је допустио да се у болници испита његова маст против рака... Као што је познато, резултати су били негативни.

»ИЗЈАВЕ И ПОХВАЛЕ«.—ДРУШТВО ОЗЛЕЂЕНИХ И ОШТЕЂЕНИХ ЦАЈЛАЈСОВИМ »ЛЕЧЕЊЕМ«.

Слично ствар стоји и са чувеним »похвалницама« од стране »захвалних пацијена-

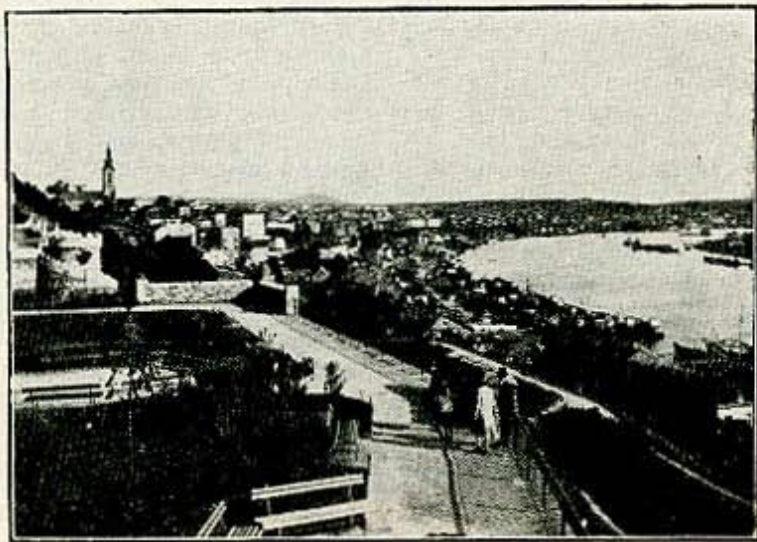
та». Један лекар проверио је неколицину болесника »усрећених« по Цајлајсовој методи. Њихов списак био је објављен у једном дневном листу. Болесник за кога је стајало да је »потпуно« излечен у Цајлајсовој филијали, у ствари изјавио је да је лечење тек почео и да не зна шта ће даље бити... Други пацијент био је тражен према означеној адреси али га уопште није било на том месту и т. д. Од болесника Ж. К., којег је »лечио« од парализе левог личног нерва (*nervus facialis*) Цајлајс је тражио писмену потврду да му је боље, али је болесник одбио да му да такву изјаву јер је »лечење« остало без икаквог успеха. Сада се овај човек лечи научним начином код једног београдског лекара. *Ето каква је позадина изјава и похвала којима се размећу Цајлајс и његова школа, коју држе једино присталице Цајлајсове методе лаког богаћења. Јер Цајлајсову методу сматрају за научну и лечиву само понеки лекари неспособни да то научно докажу, поред још неких који немају никакве везе са медицинском науком.*

Писац ових редака, из разговора са многим пацијентима из Цајлајсове филијале, добио је утисак да ће »успеси« човека са буздованом ускоро дати повод те ће се и код нас основати *»Друштво озлећених и оштећених Цајлајсовим лечењем«*. Оваква организација

постоји у Бечу и већ дуже време прибира оптужбе преварених болесника: материјално и здравствено упропашћених Цајлајсовим лечењем. Од 14 августа аустријски судови имају пуне руке посла са оптужбама против Цајлајса, који је већ много пута био осуђиван да плаћа својим пацијентима велике суме на име оштете. Можда ће сав тај гнусно стечени новац и отићи за накнаде и казне због старих грехова искоришћавања људских патњи и сиротиње, према оној народној: *»Ђаво донео, ђаво и однео«*. Јер најзад, као појмљива и праведна реакција на блеф Цајлајсове методе, долази тражење бивших *Цајлајсових пацијената* да им он исплати *оштету* за то што су, због рекламерског и наметљивог тобожњег лечења по ненауочној и непровереној Цајлајсовој »методи«, запустили своју болест и изгубили време за право, научно лечење, које би стварно могло помоћи, и зато што су узалудно утрошили новац, а многи од њих упропастили су своје здравље дефинитивно.

И право је да се бар на овај начин казни надрилекарство уопште као и оно најперфидније које је покривено универзитетском дипломом, те да се угаси вера у шарлатанско лечење и спере печат срамоте са данашњег културног доба.

Fiat justitia!

Урбанизам у Сједињеним Америчким Државама

(III. наставак)

Градски проблеми у U. S. A. су се погоршали и умножили после великог светског рата. Нарочито је криза станова постала озбиљнија него у Европи.¹ Може се рећи да је била врло озбиљна, јер су европске државе спремније са својим законодавством да радикално реше проблем станова. Европа (нарочито Француска и Немачка) је напреднија у питањима законодавства зидања станова, т. ј. у законодавству које овлашћује и регулише односе Државе и општина у области зидања станова. Тешкоће због непотпуности устава појединих државица и због неспособности разних општинских управа нису допустиле да се у U. S. A. велики ванградски појасеви узму у општинске руке, као што се то ради у Европи, и да се ту од стране општина саграде колоније јефтиних станова, који се по ниску цену издају радничкој класи. Истина, за време самог рата влада U. S. A. је била предузела зидање огромног броја станова за раднике око фабрика муниције, али је са примирјем све то било напуштено и не може се сматрати као нека озбиљна политика решења кризе станова у опште.

Ing. Eberstadt у свом последњем издању „Handbuch des Wohnungswesens und der Wohnungsfrage“ овако карактерише америчке градове у станбеном погледу: „Код готово свих вароши у квартовима који се налазе у центру тежња за побољшавањем станбених прилика наилази на тешкоће; ту још увек владају рђави услови. У Америци више но у Европи централни квартави пуни су станова за издавање породицама и баш ту, — где је рента од куће највећа — ту се налазе станови по јефтиној цени“.

Обично су то сироти досељеници који због ниске цене пристају да станују по мансардама и ћумезима старих кућа у центру града. То ипак није од увек било тако по свима градовима. Јер док је једна комисија из 1901 го-

дине, која је била одређена да испита опште услове становања, изјавила: „In America there are few cities to-day outside New-York where there exists a tenement house problem and few where there exists even an acute housing problem, although there are a number of cities where bad housing conditions have begun to manifest themselves“¹ Данас је стање много горе јер цела Америка преживљује једну кризу у становима врло озбиљну, и сви већи градови се баве својим т. зв. „tenement house problem“-ом.²

Не треба ипак разумети да Америка пати од оскудице у становима. Код њих је на дневном реду проблем јефтиних и хигијенских станова. Проблем који треба решити тако да радник у нормалним приликама плати за кирију највише 25% од своје месечне зараде. „The Housing situation in the United States“ Genève 1925, књига коју је издао Међународни Биро рада, даје нам у том погледу извод из статистике од 1918 год. У U. S. A. 80% од целокупног становништва има свој годишњи приход мањи од 2000 долара. Приближно три петине породица државе New-York и две трећине породице града New-York имају мањи годишњи доходак од 2500 долара. А само једна петина породица у држави има годишњи приход између 2500—5000 долара. С обзиром на кирију (ако се рачуна 25% од зараде) значи да 69% од целокупног становништва не може годишње више да плати кирије од 500 долара, или, рачунајући месечно, за стан од 3 собе по 14 долара од собе, или за стан од 4 собе по 10,50 дол. од собе.

Да би се задовољиле потребе становника, који се баве индустријом у New-York-у, према горњем,

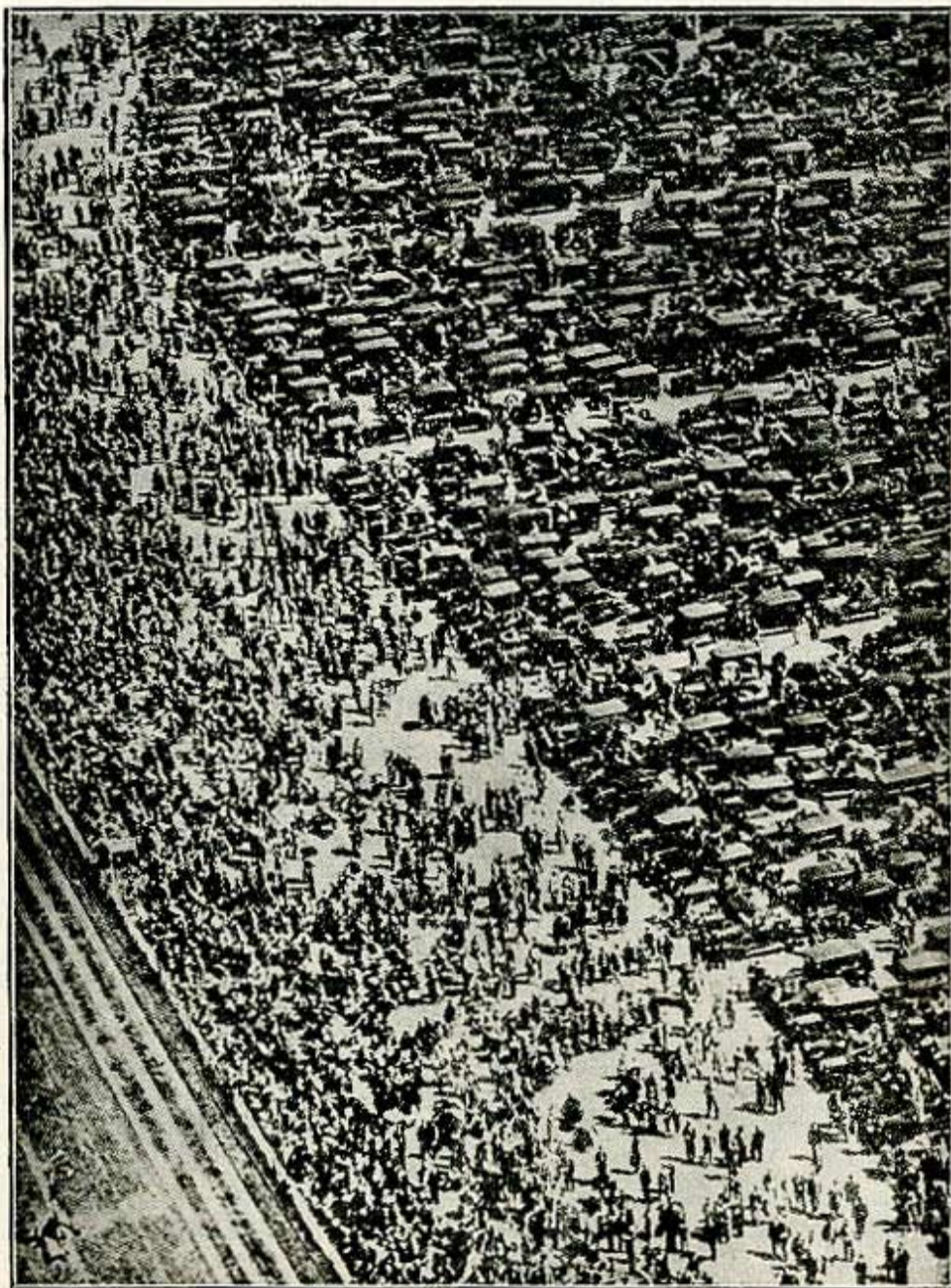
¹ Врло мало је градова данас у Америци, сем New-York-а, где постоји проблем колективних станова, а мало их је где се једва осећа проблем станова у опште, мада су код извесних градова рђави услови становања почели да се испољавају.

² Врло растегљив израз: у главном, у општем схватању, баве се бригом да се побољшају услови становања у пренасељеним крајевима.

¹ The housing problem in war and in peace. Washington 1918.

требало би да је цена станова са 3 собе просечно 30—40 дол. месечно. Међутим, скоро сви нови станови, који су се изградили после рата, издају се са 3 собе и осталим припадностима по најмање 5000 дол. годишње, а породице које могу

Велика друштва, која раде са малом добити а великим обртом, у последње време успевају да донекле изађу у сусрет сиромашнијим породицама. Тако на пр. Life Insurance Company у New-York-у је успело, да на бази 9% добити

Зашто је у Америци питање саобраћаја једно од најактуелијих.

то да плате претстављају само десетину целокупног становништва. New-York не зида јефтиније станове јер слаби приватни капитал не би постигао тиме никакав добитак. А да би се нашло решење станбеног питања, потребно је да соба не буде скупља од 9 долара месечно.

од уложеног капитала, од кога 6% је чиста добит а 3% отпада на одржавање зграда, подигне изврстан број зграда са становима у којима се соба издаје по 9 дол. месечно. У тим кућама су станови за породице које би морале нормално да имају испод 4000 дол. годишњег

прихода, али је друштво приметило да половина кираџија плаћа и преко своје моћи, т. ј. да је половини кираџија приход једва 2000 долара годишње. У свему друштво је изградило 54 велике зграде које могу да приме 2125 породица. Ови станови су знатно хигијенскији но ранији тип New-York-ских станова за издавање. Од површине плаца само је 52% изидано према ранијем типу који је ишао од 75—90%. Доносимо слике једне групе тих кућа.

Наравно да се не може очекивати да ће се без иницијативе саме државе или појединих општина моћи што озбиљније учинити за решење овог питања. Не само у U. S. A. него и у Европи рационално ширење градова је проблем који је на дневном реду. Он се може једино решити свесном хипотекарном политиком појединих општина које саме зидају у великој размери или финансијски помажу поједина предузећа која зидају станове.¹

Несрећно стање у станбеном питању најбоље нам показује New-York. Он највише осећа „tenement house problem“. Једна њихова комисија т. зв. „The New-York Tenement House Commission“ била је састављена још 1900 године, да простудира проблем и предложи потребне мере за његово решење. Радови те комисије прве године завршили су се предлогом грађевинског закона, који је још исте године био обзнанен указом. Да би имали приближну слику о стању које је било у то доба, биће довољно да цитирамо комисијин извештај да је у Greater-New-York било 350.000 соба где светлост није директно допирала. Нов закон, „The New-York Tenement House Law“, највише се био окомио против тога захтевајући корените измене у основама планова будућих зграда. Комисија је даље биле нашла 1919 год. да у „Lower New-York-у“ постоји један грађевински блок у коме живе 4000 особа а који има само једно куатило. Такви примери нису усамљени.

¹ Америка је, у опште узев, у једној економској кризи. Заводљиве оптимистичке речи и фантастичне цифре појединих експерата никако се не слажу са реалним стањем ствари. Европа се заситила американских продуката. Зато Америка има данас око четири милиона беспослених радника. Та несрећа не долази једино од нездравог стања на Wall Street-у. Машина убија људску радну снагу. И поред повећана производње за 25% од 1920—1927 године, фабрике данас имају милион радника мање но 1920 год.

Г-ђа Daisy Worcester, проф. на универзи у California, на једној конференцији у јуну 1929 изјавила је: „Тај мит да је Америка богата земља у правом смислу речи, довешће нас до пропасти. Јер америчко благостање уживају само 24% њених грађана и та мањина има целокупно наше богатство. Док се код мањине гомилају богатства дотле су се издаци друштва за милостињу од 1920—1929 погинули за 132%. Готово сви Американци стари преко 40 година пате од „тихих болести“ (срчане мане, склерозе).“

Доктор Т. С. Sherman, са универзитета у Washington-у, изводи занимљиве закључке о американском менталитету јер тврди да кад један Американца постане луд од грандоманије он уображава да је Рокфелер, док слични болесници у Европи уображавају да су Наполеон, Св. Петар, Христос итд.

У тражењу сретстава која би могла да помогну стању које смо навели, наравно да се на прво место треба обратити² политици која спроводи и подржава зидање станова; али не треба заборавити и једну другу важну чињеницу, која много утиче на елеменат реформе проширавања градова, на серију закона и одредаба који то регулишу. Нарочито у Америци, отсуство и оскудица потребних мери су имали кобне последице. Не само да су велики градови патили од тога, већ се и сваки најмањи град, варошица, морала борити против тога „tenement house problem-a“. Ипак законодавство у питању зидања, у питању грађевинског закона, полако се развија и већ га готово сви градови осећају.

Међу првим мерама појавиле су се одредбе за districting и zoning³). Лако је разумети да су те новотарије наишле на велики отпор, али су ипак постепено промениле изглед града. New-York је 1916 примио т. зв. „building zone resolution“, закон који се сматрао у то време за највећи урбанистички успех. Њиме су у New-York-у створени разни квартави по разним висинама зграда, одређени су односи између плаца и зидане површине, регулисано је питање осветљења соба и т. д.

Исто тако примењује се напредак и у законодавству које овлашћује или принуђује градове да стварају званичне комисије које имају за задатак да проучавају и решавају урбанистичке проблеме дотичног града.

Мала држава Connecticut је прва образовала једну такву комисију за Урбанизам. Пожар 1904 у Baltimore-у натерао је општину да и она образује сличну комисију. Док је држава Massachusetts огласила 1913 закон по коме сви градови већи бројем од 10.000 становника морају имати једну комисију за урбанска питања. Сем тога тај закон је тачно одређивао важност питања станова. По њему: „планови градова морају бити тако уређени, да нарочито истичу угодно становање својих грађана“.

Те комисије су данас распрострањене по целој U. S. A. Оне полако али благотворно утичу на побољшање стања у градовима. Обично су састављене из општинских чиновника и чланова које председник општине именује. На пр., комисија за Урбанизам вароши Chicago је састављена од 328 грађана, свих општинских одборника и 35 aldermen-a⁴). Комисије раде у сагласности са подкомисијама за паркове, пристаништа, саобраћај etc.

Приватна иницијатива игра исто тако значајну улогу у развијању урбанизма у U. S. A. Споменули смо већ колико је интересовање показао Commercial Club of Chicago за нови план града. Разне трговачке коморе појединих гра-

¹ Види стр. 1353 „Београдских Општинских Новина“.

² О aldermen-у види даље.

дова помажу и новчано и разним дискусијама своје општине у урбанизму. Врло често коморе састављају комисије које подносе извештаје о стању у граду, па се на њих доцније општине ослањају.

научних истраживања, постигло те су ти радови постали озбиљна и незаменљива дела. На-вешћемо један такав „city planning report“.

Рапорт за Град Portland (Oregon) који је објављен 1919. год. Он је карактеристичан зато

Boston: Систем паркова 1925.

Потребно је, међутим, нарочито се зауставити на „city planning reports“ да би се могло схватити колико се у последње време Американци напрежу да свестрано проуче свој урбански проблем. У почетку су ти рапорти били доста општи, нетачни и површно су претстављали чињенице. Али се доцнијим радом, који је имао за циљ да оствари добру организацију

што се односи на један индустријски град који непрестано расте и где су се последице великог рата нарочито осетиле. Град са 300—350 хиљада становника, Portland се увећавао без неке нарочите организације. Међутим се амбиција да га лепо уреде појавила код његових грађана још пре рата.

Прво се образовало Друштво за Градски

план 1912 год. („Greater Portland Plan Association“) чији се први напор састојао у томе да уступи чикашкоме архитекти Е. Н. Bennet-у израду плана за град од 2,000.000 становника. Уз тај план је изашао и један извештај „The Greater Portland Plan and Municipal facts“ који се раздавао бесплатно да би грађани што боље схватили идеју. Разна пак предавања о њему, као и свакидашњи чланци по новинама, допунили су горњи извештај. План је најзад примљен референдумом (народним гласањем). Ово износимо само зато да би се видели поступци који се употребљавају у U. S. A. код урбанистичких питања. Али од примања плана народним гласањем па до његовог извршења пут је често врло дуг. 1917 год. још ништа није било урађено, а 1919 је образована Portland Plan Commission, која је издала рапорт кога смо горе споменули.

Циљ овог документа је наравно да изнесе подробније сва локална питања и да употпуни извештај Друштва за Градски план. Он се описује у ствари на истраживањима неопходно потребним да би рационално применио генерални градски план, који се не може никад сматрати као нешто постојано и непроменљиво него који је предмет сталних измена у духу времена. Главни план се био односио на уређење и продужавање улица и старао се да реши проблем саобраћаја умећући нове дијагоналне улице. Сем тога, пијаце, разни градски центри, пристаништа и железничке станице и т. д., чинили су посебне студије. Међутим о districting и о zoning није се помињало, као ни на проблем станова индустријског становништва.

И на томе се баш највише зауставио „report of Portland Plan Commission“. Према мишљењу аутора који су га састављали, мишљењу, које је у осталом и врло популарно у Америци, најпреча метода да се у U. S. A. заведе рационално развиће града јесте увођење зона у њему. Рапорт од речи до речи каже: „Врло је лако увидети да није препоручљиво преузимати пројекте у циљу побољшања станбеног питања, или преуређавање саобраћаја или ма чега сличног, пре но што општинска управа донесе дефинитивну одлуку о districting и zoning. Чињеница да су фабрике и индустријска предузећа расута свуда по граду и да нису груписани, утиче да имања у квартовима за становање не могу због дима имати своју стварну вредност“.

Предлог комисије иде за тим да се створе што пре зоне и да се одреди тачно дозвољено искоришћавање површине плаца приликом зидања 65-50%. Затим да се одобре зграде од 2½ (међуспрат), 4, 6 и 8 спратова. Зграде од 8 спратова не треба да премаше висину од 90 стопа (око 27 мет.). Комисија се затим упушта у најдетаљније предлоге који свестрано решавају проблем стана и становања. Наглашава да криза у становима постоји и да је

једини лек да се у већој размери предузме грађење најмање 2000 зграда за по једну породицу са ценом од највише 2500 долара. Морала би се основати једна Portland Housing Corporation као неки завод у форми хипотекарног друштва. Затим, зграде би се продавале на отплату 1/10 одмах, а после по 25 долара месечно.

Ова метода је врло распрострањена у U. S. A. као и у Енглеској. Та друштва носе обично назив „building and loan association.“ Специјално је од значаја Philadelphie где главни напредак града има да благодари разним таквим великим друштвима, која су о свом трошку зидала зграде а затим их продавала на отплату.

Portland Commission се занимала и другим питањима.

На пр., питањима слободних површина у градовима и рационалном просецању нових и уређењу постојећих улица. Предлози се нарочито заустављају на теренима за спорт. Комисија наглашава принципе који се морају следовати при тражењу места и уређењу таквих терена. Плацеве за нове школске зграде треба тражити у околини паркова и скверова. Власти и приватна друштва (код њих су школе махом приватне) морају се споразумевати у том погледу за 20 година унапред.

Најзначајнији напори на урбанском пољу у U. S. A. до данас су видели своје остварење највише у изграђивању и прављењу нових паркова. Не само да велики градови имају амбицију да створе што више паркова, већ је та идеја продрла и у најзабаченију варошицу. Нарочито Harrisburg (Pennsylvania), Wilmington (Delaware), Little Rock (Arkansas), Madison (Wisconsin) и Fort Worth (Texas) су врло напредни у том погледу. Најзанимљивији је Kansas City. До 1890 није било у њему паркова. 1916 имао је око 2.500 акра¹⁾ од којих је било 1985 акра под парковима а 590 акра под засађеним улицама. До 1916 год. општинска управа је утрошила 15 милиона долара на експроприацију за своје паркове. Али је и целокупна сума била покривена таксама од sistem of betterment²⁾ пошто је извођење ових радова проузроковало за 325% повишене вредности имања која се граниче са парковима. Поводом овога треба споменути да поједини закони негде код њих дозвољавају да се купе таксе и од имања која још нису осетила повишене вредности терена, али ће га, предвиђа се, осетити у скорој будућности³⁾. Само што се та прерогатива ретко употребљава.

Аутомобилизам је у U. S. A. доста допринео те су њихови градови добили добар систем паркова и улица са травњацима засађених др-

¹⁾ 1 акр = 0,4046 ha, 71.

²⁾ Види 1353 страну „Београдских Општинских Новина“ лево доле.

³⁾ Unearned increment.

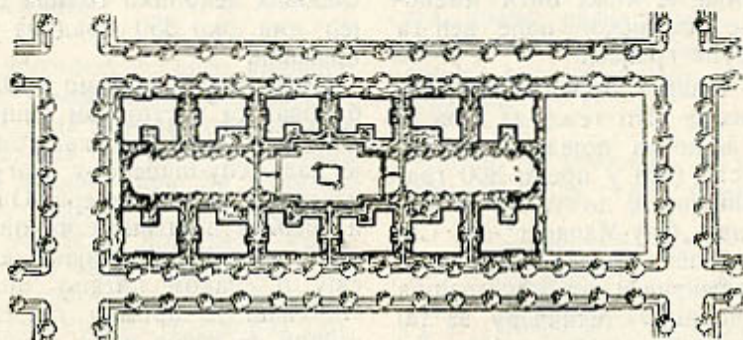
већем. Нарочито су се развиле дугачке авеније поред обала мора, језера и великих река. Rock Creek Park у Washington-у је ваљда најлепши парк због тога у U. S. A. Дугачке Park-ways, авеније које воде или обилазе око њега, необично су успеле ствари. Greater Boston има најбоље уређени парковни систем на свету.

Американци нарочито настоје да сачувају што више слободних површина око својих градова. „Park movement“ стално напредује и здружује се са покретом који тражи слободне површине за спортска игралишта. Статистички подаци су врло занимљиви, али би нас одвели далеко.

* * *

Није без интереса да додирнемо питање уређења Општинских Управа у U. S. A. Као феде-

ници централне управне власти по некад преузму места код општинских власти (у Француској кад се претседник општине либи да изврши какво наређење, префект, који је претставник централне управне власти, има право да издаје општинска наређења).¹ А да би се сад све то довело у равнотежу, законодавац даје широки делокруг рада општинским управама, позивајући их да узму удела у свима локалним питањима. Стање у U. S. A. је другојачије, јер локалне управе не зависе од државне централне власти, већ од воље самих грађана који имају право да администрирају и да управљају самим собом. Наравно да централна управна власт врши извесан надзор над општинским управама, али Американци не би пристали да им се претседник општине ни у најгорем случају замени каквим државним чиновником. Међутим, баш због тога делокруг рада њихових

Ситуација једног грађевинског блока.

рална држава, U. S. A. претстављају највећу разноликост у законима појединих државица. За разлику од европских законодавства (изузев енглеског) оне немају никакве једнообразности. Општинске организације код њих зависе искључиво од воље становника дотичног града. У Европи обично општинско уређење зависи од закона, који даје законодавна власт.

Али се не може рећи да тај закон одговара свакој општини према њеним локалним жељама. У U. S. A. ствар другојачије стоји. Код њих сваки град бира: или ће да прими један општи закон који регулише односе у општинама и који је изгласан парламентом дотичне државе у којој је и сам град; или ће сам себи да састави специјалну charte-у коју ће поднети парламенту на одобрење. Контрола је дакле над општинским властима мања у U. S. A. по у Европи (Француска н. пр.) али је зато делокруг тих општинских власти тачно одређен специјалним законима. Ова последња њихова особеност је доста деликатна да би се исправно схватила. У Европи (Француска) општина зависи о вољи Државе. Закон који образује општину одређује и њене дужности. Законодавац дакле даје власт централној државној управи да може вршити контролу над општинским властима. Та је контрола некад тако велика, да претстав-

општинских управа је тачно одређен. Општински одбор у Француској нема потребе на пр. да тражи нарочито одобрење да би могао да подигне своју нову клиницу. Док у U. S. A. у charte-у коју одобри парламенат све мора бити унапред предвиђено шта општинска управа намерава да ради. Значи, са једне стране у Европи (Француска) врло велика контрола централне државне управе али зато делокруг рада доста широк, тако рећи неограничен; са друге стране у U. S. A. врло слаба контрола али делокруг рада тачно ограничен.

Саме општинске управе у U. S. A. су врло различито састављене. Час се може наћи на два општинска одбора и једног претседника општине, час на један општински одбор и претседника општине и час на т. зв. комисију која у исто време и решава и извршује наређења. Али ма како да су састављене те општинске управе оне увек произилазе из директних избора. Сем тога време за које се једна таква општинска управа бира није дугачко (1—4 године) те је тим честим мењањем општинских управа осигуран и народни надзор над њима. Чак у извесним градовима бирачи имају право и да одузму власт општинској управи пре времена, т. ј. да је опозову. (Случај 1905 год. са општинском управом у Los

Angeles-u y u Californie). То опозивање од стране бирача је врло занимљива ствар.

Пре свега изгледа врло логично. Онај ко некога постави на извесно место има права и да га смени. Затим још нешто практичније. Како се општинско часништво бира на кратко време може да се деси да баш стара управа предаје новој дужност у тренутку кад су послови у највећем јеку и у тренутку потпуног разумевања посла од стране прве (старе) управе. Али избори су извршени и нова управа је ступила на дужност, нови чиновник извесног ресора рамље и не може брзо да уђе у посао, бирачи га јединоставно смени и доведу или старог или неког способнијег.

Американци исто тако разним начинима траже да умање утицај партиских вођа на поједине општинске управе. Појављује се „petition system“ приликом избора, т. ј. кандидат за општинског часника не може бити именован једино од стране партиског вође већ га мора предложити група грађана.

Али најзначајнија ствар у бирању општинских управа код њих је што теже да доведу способне и вредне људе на поједина значајнија места. Врло често (већ у преко 300 градова) изабрано часништво је допуњено и једним техничарем т. зв. „City-Manager“-ом. Систем „City-Manager alone“ састоји се у томе што се директна ефективна администрација поверава једном чиновнику техничару за тај посао, који задржава своје место стално. Тај чиновник у разним градовима носи разна имена као: city-manager, general-manager или business-manager. Увек га одређује општински одбор после исхода претходног конкурса. Он је обично инжењер, али увек технички способан човек. Одређен је да се стара о општинским пословима и да извршује председникова наређења. Ако се добро уочи, ни председништво ни општински одбор се не губе, али им се дужности смањују. Овде се они ограничавају на надзор над деловањем city-manager-а. Међутим у ствари он води послове. Он поставља чиновнике, спрема буџет, учествује у изради општинских одредаба и уредаба, предлага ствари по којима општински одбор решава. Г. Lowrence Lowell у својој књизи „О јавном мишљењу и о народном управљању“ каже да је то систем (city-manager alone) који највише обилује у надама од свих који су до сада пробани.

У главном, у U. S. A. наилазимо на три типа општинских управа. Први тип би био где је општинска управа састављена од председника општине и од општинског одбора. Тај тип је уједно и најчешћи. Град Philadelphia има н. пр. има председника општине који се бира сваке четврте године — као и председник Уније. — Он је главна личност у општини, али има уз се два општинска одбора (Select council et common council). Са њима председник општине

општи само писмено. Има права да стави своје вето на одлуку одбора, које повлачи за собом поновно решавање и захтева две трећине гласова за већину. Други тип био би општинска управа са комисијом на челу¹⁾. Први пут се појавио у Galveston-u (Texas). Да би се поправиле грешке које је општински одбор са председником општине на челу био учинио за време свога неплодног рада, Американци су увели у таквим градовима комисије од 3, 5 или 7 чланова, које имају и власт решавања и извршавања решења. Наравно, на челу те комисије је увек каква озбиљнија личност, која у пракси добија име председника општине. Али у ствари цела комисија (слично донекле нашем општинском Суду, који је састављен из 3 члана) управља и врши надзор над својим подручним органима. Трећи тип био би где је општинској управи придодат city-manager. Последњих неколико година се необично развио, јер има око 350 градова у Унији који су га примили.

Први пут га видимо у Dayton-u, где се комбиновао са постојећом општинском комисијом. Она је и даље задржала општинску власт, али је дала city-manager-у могућности да осигура извођење њених намера. Он поставља, уклања и смењује општинске чиновнике, управља свим општинским дирекцијама, али увек пита комисију о сваком питању општинске политике. Cleveland је примио тај систем 1920 год. У ствари не треба ипак претеривати, јер добре стране таквог система свуда се не појављују. Оне зависе пре свега од човека који се изабере. Покаткад и техничари подбаце, пошто не могу да даду доказа о потребној спремности.

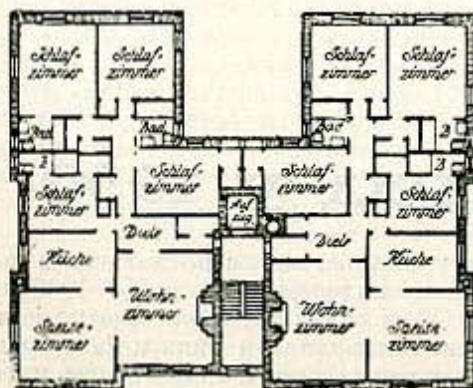
Треба споменути да у извесним великим градовима наилазимо на специјалне типове образовања општинских управа. New-York, који са предграђима броји око 6 милиона становника, је амалгам од пет bourg-ова сакупљених у једну општину. Састоји се из једног одбора aldermen-а, једног председника општине, једне финансијске управе и разних административних дирекција. Али сваки bourg има свог председника.

Одбор aldermen-а је орган који решава и састоји се од изабраног председника, од 67 чланова изабраних по појединим дистриктима и од 5 председника bourg-ова. Та управа наређује, врши надзор над грађевинама, над улицама, пијацама, одобрава склопљене уговоре итд. Председник општине New-York-шке је изабран народним гласањем. Он је извршни орган и контролише целу администрацију, сем финансија које су од 5 председника bourg-ова, поставља и смењује општинске чиновнике и може ставити своје вето на решења одбора aldermen-а. Финансијска управа је састављена у New-

¹⁾ Commissions Government (V Cooper Annal of the American Academy No 127. — Bradford od. No 127 Mac Story стр. 181.)

York-у од председника општине, председника aldermen-а и од председника 5 bourg-ова. Овако састављена управа доноси буџет.

Споменули смо већ да општинске управе градова у U. S. A. немају једно опште право

Осноба

да се упуштају у општинске послове. Наравно да један град Уније, схваћен као посебна корпорација, има слободу да изводи радове као и свака корпорација, али дужности појединих општинских управа зависе увек од државе. У односима између појединих државица и државе U. S. A. поједине државице имају право да се старају и о свему оном што им није нарочито дато законским одобрењима. На против, у односима између појединих државица и локалних власти, ове последње брину се само о ономе што им је изричио законом или chart-ом одобрено. Општинске законе ствара законодавац појединих државица, али је везан извесним условима. Он не сме да буде у несагласности или да мења уставне одредбе своје државице, не сме да буде у несагласности са уставом U. S. A., и најзад, доста је ограничен традицијама. Постоји и једна четврта ствар од које он треба да зазира — јавно мишљење.

Којим начином долазе општинске управе у U. S. A. до својих дужности? Најпримитивнији поступак је: charte т. ј. посебни закон, који општинска управа поднесе на одобрење Парламенту. Држава Ohio 1856 направила је читаву збирку закона и поднела парламенту на одобрење. Само што се то после мења. Тако је charte-а New-Yorka од 1881 до 1889 промењена била 390 пута. Значи да је готово било немогуће познавати добро сваку charte-у. Затим има систем „special charte“. Обраде се три, четири или више charte-а којима се класифицирају градови према њиховој вредности и

дозвољеним радовима, па се остави на вољу појединим општинским управама да себи изаберу једну charte-у. Овим се хтела да избегне донекле велика разноврсност у законима о општинама. Али су Американци овим ипак незадовољни пошто при израдама ових charte-а становници појединих градова су слабо или нису никако питани. Зато је чешћи случај са системом Home Rule. Текст закона, charte, обради се од стране комисије одређене становништвом и општинским одбором. Затим се поднесе становништву на гласање. Тако изгласан подноси се сад законодавцу државе на одобрење. Овакав систем наилазимо у Californie. Док би последњи систем био да држава обради неколико закона општинских и наметне их појединим градовима према свом нахођењу. Он је најмање примењен и најслабије примљен у U. S. A.

Најзад да споменемо права и дужност општ. управе у U. S. A. То су обично: право правосуђа, право расписивања такса и трошарина, право узимања зајмова, полиција, и технички радови. Али понављамо, све је то предвиђено у charte-у.

*

Свесни и трезвени људи у U. S. A. данас једино теже за редом и миром. На свим по-

Изглед групе кућа коју је Metropolitan Life Insurance Company подигла у New-York-у.

љима они раде свесрдно марљиво и старају се да све своје грешке исправе. Видели смо колико је Урбанизам добио код њих присталица баш због тога што они не теже да буду ни највећи ни најјачи на свету, већ — најбољи.

Крај

Влада Миленковић, новинар.

Привредни Београд у 1930

„Београдске Општинске Новине“ од како су почеле да излазе у данашњем облику успеле су да покрену сва питања из области привредног, социјалног и културног живота, која интересују Београд и његове грађане. Многа од тих питања су већ детаљно расправљена и на тај начин несумњиво користила нашу комуналну политику. У тежњи да ово истраживање животног проблема и потреба Београда учини што обимнијим, исцрпнијим и срећнијим, уредништво „Београдских Општинских Новина“ је одлучило да уведе посебну рубрику у виду сталне привредне хронике Београда. Тако ће у будуће „Београдске Општинске Новине“ свакога месеца објављивати детаљни и срећни преглед о привредном животу и привредним проблемима Београда у току прошлог месеца. Ову ће рубрику водити г. Владислав Миленковић, стални члан редакције „Трговинског Гласника“ и сарадник „Економиста“, и „Гласника завода за унапређивање спољне трговине“. Уводећи ову рубрику ми у овоме броју објављујемо први реферат г. Миленковића: *о привреди Београда у 1930. години.*

У недостатку статистике тешко је дати слику о привредном животу Београда у 1930. Интензитет и резултат његове привредне радности могу се ценити само по општим појавама. Када се овима дода и неколико статистичких података, онолико колико смо могли прикупити после једномесечног истраживања на овом пољу, омогућује се да се створи слика у њеним најопштијим линијама. Кад се сумирају сви закључци изнети у наредним поглављима добија се општи утисак да привреда Београда у 1930 није напредовала. То напредовање спречавали су двојаки разлози. Први су опште природе и леже на линији данашње опште привредне кризе. Други су локалне природе. Они потичу из недовољне развијености и унапређености локалних услова привредног живота и напретка. Општа привредна криза у 1930 знатно се потенцијала. То се морало одразити и на привреду Београда. А одразило се на тај начин што се положај његове привреде у 1930 знатно погоршао. Смањени су продук-

ција и упослење, обим пословања и рентабилност. У индустрији на крају 1930 имамо минус. Обим нових предузећа знатно је испод величине затворених и оних која су редуцирала капацитет производње. Криза у занатству појачала се; смањено се број занатских предузећа. Једни су затворили радње и отишли у раднике, други су се латили нових послова, а многи су напустили радионицу и отишли у унутрашњост. Најтежи ударац занатству чини индустрија. Ситуација трговине се, такође, погоршала и то у свима њеним врстама: у трговини на велико, извозној и детаљној! Новчарство је најбоље прошло. И оно ће се жалити на кризу, на тешкоће развијања послова ширег обима, али ће углавном показати рентабилитет. А то је главно. Кризе не може бити све дотле док рентабилитет не дође у питање. Рентабилитет београдског новчарства, углавном, још увек је толико висок да одстрањује сваку кризу. Радио тржиште показује најбоље смањене могућности зараде у 1930. Кад се томе дода појачано упослење јевтиније радне снаге (са села, жене, шегрти) на рачун квалификоване и опште снижење надница у свима занатским и многим индустријским предузећима онда се намеће закључак да је у 1930 куповна снага више од половине београдског становништва опала. Та се појава приметилa у опадању трговачког промета. По једној личној анкети просечно смањење промета код разних бранша износило би 8—30%.

Из свега излази да је 1930 била неповољна. Како се ситуација развијала у појединим гранама показаће нам наредни преглед за који смо се трудили да прикупимо што више података и да га што боље документујемо.

ИНДУСТРИЈА

Индустријски Београд последњих година скоро не показује никакав развитак. Раније основана индустријска предузећа делимично се проширују, али је већи број оних која ликвидирају. Може се констатовати да Београд последњих година индустријски није напредовао. У 1930 Индустријска Комора у Београду регистровала је 69 индустријских

предузећа, од којих 24 отпада на Београд. Од ових 24 предузећа 15 су стара, основана ранијих година (извршене само промене у фирми), док је само 9 нових. Каквог су обима и значаја ових нових 9 предузећа види се најбоље по томе што је у њих свих уложено капитала седам милиона динара. На другој страни, поред редуције капацитета рада код многих предузећа, затворено је једно велико текстилно предузеће (Београдска текстилна индустрија), које је упославало око 1000 радника и чији је уложени капитал био далеко већи него ли ових 9 предузећа.

Услови за развита београдске индустрије у 1930 нису се много променили. Али и та мала промена била је на горе. То важи како за оне опште услове произилазеће из опште привредне ситуације, тако и за локалне. Опдање куповне моћи примећено је осетно и у Београду. Због тога индустрија која ради за Београд морала је да редуцира искоришћавање капацитета. Боље су прошле индустрије које имају шире потрошачко подручје и добро су уведене на домаћој пиаји. Слабо су радиле све индустрије везане за грађевинску делатност (циглане, веће столарске радионице и т. д.).

Ненапредовање Београда у индустријском погледу претставља проблем коме треба посветити сву пажњу. И то из тога разлога, јер на индустрији једнога града почива највећим делом и његово благостање. Данас се велики градови утркују ко ће више да привуче индустрије. Дају читав низ концесија; у својој комуналној привредној политици скоро главну пажњу посвећују привлачењу индустрије (Осијек, Загреб, Винковци итд.). То се чини из два разлога: први је материјално јачање и обезбеђење града као целине и његових грађана, а други стварање јаче финансијске подлоге за развита једнога града.

Оснивање у 1930 девет, и то ситних, индустријских предузећа и нуђење 14 индустријских предузећа на продају или предају (две циглане, два млина, две трикотаже, једна фабрика шпирта, две фабрике огледала и три фабрике чарапа) у времену од јуна 1929 до јануара 1930 — показује најбоље критичност услова за развита индустрије у Београду. Београдски банкарски капитал се не интересује за индустрију, не жели да је сам развија и води. Већина његова је још у оној примитивној форми, која се нешто мало разликује од зеленаштва. Концентрисање београдске индустрије у кружном луку око железничке пруге спречавало је такође јачи индустријски развита. То изазива потребу повезивања железничким саобраћајем поздине Београда где треба створити индустријска предграђа. Прворазредна су за будући индустријски развита Београда и питања: снабдевање потребним сировинама,

јевтином погонском снагом, водом, канализацијом, земљиштем, олакшање пореских терета и уопште јавних дажбина итд.

ЗАНАТСТВО

Општа криза, која је захватила све привредне гране, најтеже је погодила занатство. Оно је двоструко погођено: општом кризом и индустријом. Под притиском прве оно је смањивало капацитет рада, снижавало наднице, а под притиском индустрије занатлија је напуштао посао, затварао радњу, одилазио у други посао (онај ситуиранији) или се пролетеризовао. Овај процес у 1930 вршио се убрзаним темпом. Каквог је замаха био видеће се најбоље из ово неколико података узетих из анкетних извештаја, које је Занатска Комора предала Министарству трговине и индустрије.

У вези са смањењем грађевинске делатности занати у вези са овом граном пословања редуцирали су знатно своја пословања. Застој су осетили грађевинари-предузимаачи, бравари, столари, електричари, лимари, молери, стаклоресци, ликоресци и инсталатери. Ограничен рад изазвао је и смањење надница радника упослених у грађевинској струци за 25—30%. Пред крај године једно веће грађевинско предузеће пало је под сечај („Астра“). Код столарског заната обуставило је рад девет радионица, док је већина малих уопште била без посла. Све остале биле су кроз целу годину слабо упослене. И у овој струци било је снижења радничких надница. У стаклорезачком занату увећао се број мајстора који сами раде посао, без помоћног особља.

Прошле године у Београду је било 25 напучарских радња. Данас их има само шест. Прошле године у овом занату било је упослено 115 радника и 18 ученика, а у 1930 свега 18 радника и 1 ученик. Наднице су смањене са 10—15 дин. дневно. Сличну су трагедију доживели и обућари. И њихови су редови десетковани. Качарски занат (6) одржао се у 1930 али уз тешке муке. Свега једна радионица држи помоћно особље, и то једног радника. Качари се жале на конкуренцију око 50 страних радника, торбара (пореклом Румуна) који раде посао по целом граду. У четкарском и корпарском занату наступиле су ове промене: престао да ради и отишао у службу један мајстор; три радње редуцирале посао за 50%; у четири радње смањен број радника; наднице су са 4—8 дин. смањене на 2.50—6 дин. по часу. Код молерског и фарбарског заната редуциран је посао. Остало је без посла 25—30% радника, а наднице су смањене за 25%. Три тапетарска предузећа обуставила су посао, а у целом овом занату наднице су знатно смањене. Обуставиле су рад две сарачко-седларске и четири сатлерско-лагирерске радионице. Више радника је

остало без посла, а наднице упослених смањене су за 10—15%. У димничарском занату редуциран је и број радника и наднице. И у штампарском занату било је редукције пословања.

Од заната код којих је, и поред смањеног обима пословања у 1930 услед кризе, рад обављан са приличним резултатом треба напоменути пекаре и посластичаре, алвације и бозације, месаре и кобасичаре. У кафанском и ресторатерском занату послови се смањују. Једино боље раде мале ракицинице и винарске радње, нарочито бифеи. И ако је, услед кризе, потрошња алкохола смањена ипак је обрт ових радња релативно добар. Доказ да беда нагони на пиће, повећава алкохолизам, да се бриге везане за тешку и сурову животну борбу за опстанак отклањају код многобројних слабића у широком слојевима сиромашног грађанства једино ракијом и вином.

ТРГОВИНА

Положај београдске трговине према појединим браншама и категоријама веома је различит. И ако је криза и за трговину као целину општа појава ипак се она неједнако осећа у појединим браншама и категоријама. Прва чињеница која проузрокује ову разноликост лежи у неједнакој капиталној способности, у различитом односу властитих и туђих сретстава, затим у веома разноликим индивидуалним и пословним способностима трговачког staleжа итд. Сем ових, за различито стање по браншама и категоријама вежу се узроци проистичући из опште привредне ситуације, из конјунктуре дотичне гране трговачког посла. Свака од појединих бранша и категорија, најзад, има своје специфичне услове развитка.

Ангро трговина. Пре рата Београд је био центар увоза и ангро трговине свих бранша. Преко Београда је улазило у Србију 90% свеукупно увезене робе. Увозник је снабдевао детаљисту и ретка је појава била да се детаљиста директно обрати фабрици. Директног рада између произвођача (фабрике) и потрошача уопште није било. То је доприносило цветању увозне трговине и множењу трговачких радња ангро у Београду.

После рата, међутим, прилике су се из основа измениле и београдска трговина ангро почиње да опада, да губи престиж. Гравитационо подручје Београда разделяје се, економски развитак проузрокује појаве пре рата стране Београду, (директне набавке детаљиста и потрошача). Према једној анкети Београдске Трговачке Коморе из 1925 трговци-детаљисти са комориног подручја у унутрашњости набављали су робу и то: 70% од београдског гросиста, 20% директно од произвођача у земљи и 10% директно из иностранства. Од 1925 па на овамо наступиле су

joш веће промене, које су допринеле даљем погоршању положаја београдске ангро трговине. У овом периоду се нарочито приметило увећање набавака детаљисте директно од произвођача у земљи и из иностранства. Данас је врло велики број трговаца-детаљиста који раде директно са иностраним и домаћим фабрикама тежећи да на тај начин обезбеде себи добит у доба кризе (смањују посредничке трошкове искључујући добит трговине на велико). Саме, пак, фабрике отварају канцеларије и продавнице по већим местима радећи непосредно не само са трговцем-детаљистом, већ и са потрошачем. Све ове појаве које сужавају могућности развијања трговине на велико не само у Београду, него свуда где год се економски развитак налази у нашој данашњој фази, спадају у ред развојних тенденција савремене привредне радности и њихове реперкусије по ову врсту трговине биваће све јаче. У прошлој години београдска ангро трговина осетила је у јачој мери дејство ових појава. Прва њихова жртва у Београду, која је све потпунија, јесте мануфактурна трговина на велико. Пре шест година у Београду је било 83 мануфактурне трговине на велико. Данас их нема ни половина. Последњих година, па ни у 1930 није ни једна отворена, а вегетирају само оне чији сопственици располажу са довољно сопствених сретстава.

Према једној анкети вршеној у 1930 констатовано је код мануфактурне ангро трговине следеће учешће:

Домаћи произвођач продаје

	грoс- сти	дета- љисти	потро- шачу
памучне тканине и сомоти	50%	20%	30%
тил	50%	50%	—
памучна трико роба	20%	80%	—
памучна мрежа	50%	20%	30%
позементеријска роба	50%	50%	—
простирачи	—	100%	—
теписи	—	95%	5%
ћебад	40%	30%	30%
тканине	10%	20%	70%
мараме и шалови	25%	75%	—
конфекција, одело, рубље	30%	60%	10%
вунена роба	30%	70%	—
Просечно код наведене робе	29.6%	55.8%	14.6%

Страни произвођач продаје

	60%	20%	20%
памучне тканине и сомоти	60%	20%	20%
тил	50%	50%	—
вунена предива	70%	30%	—
вунена вата	90%	—	10%
простирачи и ћебад	—	80%	20%
вун. тканине, сомот и др.	70%	20%	10%
вун. лант.џике, чипке и сл.	50%	50%	—
свилена предива за ситну продају	20%	80%	—
свилене тканине и сомот	30%	70%	—

	гроси- сти	дета- листи	потро- шачу
свилена и полусвилена			
конфекција	—	80%	20%
кинобрани, сунцобрани	—	100%	—
вештачко цвеће и венци	50%	50%	—
Просечно код изведене			

робе 40.8% 52.5% 6.7%

Горња статистика најјаче показује процес који је у пуном току, а који постепено елиминише трговину на велико. Примећује се да домаћи произвођач више заобилази гростисту што је сасвим природно и условљено непосредношћу на тржишту. У овом заобилажењу важну улогу игра и кредитирање, као и услови кредитирања. Домаћи произвођач такође је у јачем контакту и са потрошачем.

Елиминисање трговине на велико није подједнако у свима браншама. Најмање је у колонијалу, у гвозђарској роби, у канцеларијском материјалу итд. У овим браншама врста и квалитет су најразноврснији, има безброј варијетета; набавке су подељене на велики број предузећа итд. Ово знатно отежава директно набављање детаљисте и непосредну продају потрошачу. У колико се и продаје директно потрошачу то су минималне количине. Код свих ових бранша трговина на велико одржаће се још за извесно време тј. све дотле док се и у овим браншама не појаве одржене типови.

Што се прихода код београдске царинарнице тиче (они не могу бити мерило кретања увозне трговине у Београду пошто под главну београдску царинарницу потпадају још неколико) они су од 1925 стално у опадању: 1925 — 409.1 мил. дин., 1926 — 395.9 мил. дин., 1927 — 371.1 мил. дин., 1928 — 343.2 мил. дин., 1929 — 308.7 мил. дин. За првих десет месеци 1929 приходи београдске царинарнице били су 255.4 мил. дин., а за исто време у овој години 260.6 мил. дин. Ово мало повећање прихода не отпада на Београд. Напротив, обзиром на смањени волумен увоза и приходи су у подбацивању према ранијим годинама.

Извозна трговина. Ако бисмо у разматрању трговинских прилика Београда у 1930 пошли од категорије најтежег положаја онда би то била извозна трговина. Велике београдске извозничке куће земаљских производа у 1930 као да нису уопште постојале. Активност је била минимална, а и оно што је рађено радило се са огромним тешкоћама, са максималном неизвесношћу. Колико је с једне стране тежак положај, а с друге мало услова да се Београд развије у правцу јачег извозничког центра види се најбоље по томе што је последњих година основано свега неколико извозничких радња и то без већег значаја. У 1929 Београдској Трговачкој Комори пријављене су такве 3 радње, а у овој години (првих десет месеци) две. То у ствари

и нису извозничке радње, већ посредничке, које раде ситније послове.

Што се тиче послова на Београдској продуктној Берзи и они су у 1930 обављани у мањем обиму. Док је 1929 просечни месечни обрт продукција био 47.785 метца, у овој години износи 43.502 метца. Од 1925 обрт на Београдској Продуктној Берзи показује овако кретање:

год.	метца	мил. дин.
1925	480.617	89
1926	716.875	130
1927	624.841	139
1928	1,030.058	265.5
1929	573.396	121.2
1930 (11 мес.)	478.525	65.3

Смањење послова у 1930 има се углавном приписати опалој домаћој тражњи, у првом реду код млинова. Посао не може на продуктној берзи да буде значајан и због тога, јер се цене наших земаљских производа не формирају у земљи, већ на иностраним тржиштима. У вези с тим и тражња се не може да концентрише на домаћим берзама. А кад нема концентрисане тражње онда нема ни понуде. Понуда у овом случају иде за тражњом, а тај пут код нас није преко продуктних берза.

За извозну трговину у 1930 од великог је значаја било формирање Привилегованог Извозног А. Д. за земаљске производе. Интервенција овога Друштва на тржишту по знатно повољнијим ценама елиминисала је готово приватну трговину житарицама. Друштво је куповало све количине које би се појавиле на тржишту и извозило у иностранство. Између цена које је Друштво плаћало и оних регистрованих на нашим продуктним берзама постојала је увек разлика, која је често износила и по динар два од метричке цента. Појава Привилегованог извозног Друштва такође је допринела смањењу активности београдских извозника житарица.

Детаљна трговина. Детаљна трговина Београда и у 1930 пролазила је кроз сталне пертурбације. Промене су се свакодневно запажале. Огласне стране дневних листова препуне су биле разних саопштења о продаји и продаји радња. То су познате жртве данашње тешке кризе. А колико је тек било оних ситних трговаца који нису стигли ни да огласе у новинама о својој ликвидацији. Промене су запажене и по радњама. Локали су чешће но икада до сада мењали своје сопственике. Једни су тражили срећу у другима, други су опет нашли гроб итд. Колико је 1930 била тешка за детаљну трговину најбоље се види по оној бесомучној међусобној конкуренцији, која је достигла невероватне размере. Најмање се пазило на форму и начин конкуренције, да буде солидна и у духу трговачког и друштвеног морала. Пређене су све границе нелојалности. То стање, рекли

бисмо, није био у стању да санира ни нови строги закон противу непоштене утакмице. Тешка криза изазивала је одлучну борбу; да се привуче муштерија, да се роба иступи из руку макар и по најнижој заради — чинило се све без обзира на морал трговачког пословања. У 1930 смањени су и волумен послова детаљне трговине и број радња. Волумен послова је опао, јер је смањена куповна снага београдског становништва. Редукција степена благостања београдског становништва у 1930 аутоматски је деловала и на смањење броја трговачких радњи. Друга појава овога опадања огледа се што скупе локале у центру почињу да држе пекари (луксузно пециво, бурек) и продавци оријенталских послastiца. Луксузних послastiчарница све је мање. Док је пре неколико година реткост била видети празан локал и није уопште било случаја да неки локал по неколико месеци остане празан, данас су ове појаве врло честе.

Има један специјални моменат који је у вину. То је климатска промена због које последње две године одсуствују право лето и права зима. У овој години нарочито огромне количине летње робе остале су непродате, а зимска роба, навучена у своје време, такође није имала нормалну потрошњу. Јесења сезонска роба највећим делом је пропала. Ова временска промена изазвала је у 1930 велике губитке и штете. Многе ликвидације трговачких радња дошле су као последица ове промене.

Да анализирамо наведене чињенице кроз неколико статистичких података, који нам стоје на расположењу. По подацима Београдске Трговачке Коморе издавање одобрења за отварање трговачких радња у Београду последњих година кретало се овако:

	1928	1929	1930
Јануар	92	59	85
Фебруар	108	71	75
Март	92	94	70
Април	68	99	71
Мај	101	74	74
Јуни	90	75	66
Јули	76	70	93
Август	92	72	88
Септембар	74	83	77
Октобар	95	92	90
Укупно за 10 мес.	888	789	789

Број издатих одобрења не показује неке значајније промене. Последње две године је мање него у 1928. Могло би се закључити да је прираштај трговачких радња у Београду стално исти. Али то је лице ствари. Напуче, међутим, изгледа сасвим другачије. У 1930 просечно месечно издавано је 79 одобрења. Међутим, од јуна 1929 до јануара 1930 просечно свакога месеца 64 трговачке и занатске радње или је ликвидирало или про-

менило сопственика (Трговински Гласник 21. фебруара 1930). У овај број ушле су само оне привредне јединице о којима је оглашено у дневним листовима. Непозната је, пак, статистика о многобројним тихим ликвидацијама, које се врше свакодневно. Ипак и ови нам бројеви показују да у 1930 није могло бити прираштаја трговачких радњи. Напротив, појаве у београдској трговини у 1930, које су резултирале из кризе, могу нас уверити о стварном смањењу броја трговачких радња.

Од интереса је видети структуру издатих одобрења од Београдске Трговачке Коморе (статистика за првих 10 месеци):

бранше	1929	1930	
Колонијално-бакалске	173	154	19.5%
Каване и продавнице алкохолних пића	187	163	20.6%
Превозне — ауто такси	24	126	16.0%
Посредничке — агентурско-комисионе	58	64	8.1%
Дрварске	56	42	5.3%
Шпекулативне	30	43	5.4%
Помодно - галантеријске	41	25	3.2%
Мануфактурне и текстилне	24	24	
Дрогерије и слично	11	12	
Извозничке	3	2	
Књижаре и канц. матер.	11	14	
Модиско - конфекцијске	14	13	
Шпедитерске	8	12	
Аутомобилске	5	5	
Гвожђарске	5	4	
Стактарско - порцуланске	8	5	
Старинарске	6	12	
Банкарско - мењачке	1	2	
Електро - техничке	5	3	
Кожарске	3	3	
Разне друге	116	61	

Као што видимо, и у 1929 и у 1930 прво место заузимају каване и продавнице алкохолних пића. Затим долазе колонијално-бакалске радње, па онда превозна предузећа (углавном ауто-такси), посредничко-агентурске комисионе радње, шпекулативне, дрварске, помодно-галантеријске итд. На све остале бранше долази минималан број.

Од свих одобрења издатих у 1930 год. 725 отпада на појединачне радње, 52 на ортачке, а само 12 на акционарска друштва.

У детаљној београдској трговини преовлађује тип ситне радње ограничен на једну или две бранше највише. Та структура чини да су дистрибуциони трошкови још увек високи. Она онемогућује смањење режиских трошкова и чини да роба знатно поскупи док дође до директног потрошача. Сувише велики број радња, сем тога, поскупљује и теже условљава кредитирање. У међусобној конкуренцији око локала долази се до последице да се цене ових држе стално на високом нивоу. Овакво стање све више изазива по-

требу стварања великих трговачких магацина, чија би режија дозвољавала да трошкове посредништва сведу на најнижу меру.

У 1930 знатно се проширио обим трговине на рате. Нас овога пута не интересују добре и рђаве стране овог начина трговања, али ћемо рећи да начин, на који се ова трговина у Београду води није добар. За трговце који га практикују можда и јесте, али за потрошача није. Ако у Америци извесни теоретичари тврде да је трговина на рате условљавала и одржавала до извесног степена народно благостање, у нас је она директно штетила интересе потрошача. Она у нас само одлаже плаћање уз осетно повећање. Повећање изнад нормалних тржишних цена креће се у овој трговини од 20—40% према врсти робе. То доприноси да моментано увећана потрошња значи за будућност (она је блиска и почиње са стицањем рокова плаћања) знатно већу рестрикцију потрошње. Сем овога, овај начин трговања има и других мана, које све углавном штете интересе потрошача. Друга би ствар била кад би се трговина на рате законом регулисала, кад би се радило на бази истих цена, само под повољнијим условима плаћања. То би свакако ишло у корист потрошача. Али то претпоставља велике трговачке магацине снабдеване довољно сопственим капиталом.

НОВЧАРСТВО

У београдском приватном новчарству у току 1930 у структури и у погледу метода пословања нису примећене никакве промене. Никаквог новог оснивања, никаквог фузионисања, нити друкчијег улагања капитала. Једино се у току године десно наглији пад активне каматне стопе (на кредите). Активна каматна стопа код великих банака пала је за 4—6 поена, али само за првокласне и максимално сигурне пласмане. За оне несигурније нешто је мање пала. Код мањих банака овај пад активне каматне стопе износи једва 1—2 поена. Нормалном каматном стопом за кредит код ових завода још увек се сматра 16 и 18%. Код оних најситнијих она је још и већа. Примећен је, такође, и пад пасивне каматне стопе (на улоге). Ова је пала само код већих завода и то, према висини штедних улога, 0.50—1.50%.

И у 1930 осећала се велика ликвидност проузрокована тешкоћама привредне кризе. Велика несигурност у извозничким пословима (у трговини земаљским производима) утицала је да београдски новчани заводи смање своје кредите на овој страни. И у давању кредита осталим привредним гранама банке су морале да буду врло обзириве. Што се тиче ангажмана у индустрији они за београдске банке скоро не долазе у обзир. У целокупном пословању примећавала се највећа обзирност.

Ликвидност београдских банака у 1930 и политика да се сретства пласирају што сигурније допринели су да је и Београдска општина могла, под релативно повољним условима, да закључи један већи зајам. За београдско новчано тржиште то је био најзначајнији моменат у 1930.

*

Београд као новчано тржиште није се још израдио. Нажалост, и у 1930 није примећен ни један од знакова који би говорили у прилог јачања и изграђивања београдског новчаног тржишта. Највећи део београдског приватног новчарства не претставља тип савременог, модерног новчарства са успешним вршењем своје улоге у привредном животу. У својој већини београдско приватно новчарство је примитивно. У Београду има новчаних завода који, благодарећи висини свога капитала, вуку јевтини кредит од Народне Банке и овај после дају малим банкама у унутрашњости одржавајући на тај начин високу активну стопу. У залог, робу, активни текући рачун београдско новчарство пласира релативно највећи део својих сретства. Али је загребачко приватно новчарство 1928 у ову врсту пословања пласирало три пута више од београдског новчарства. Београдске банке немају изграђену филијалну мрежу (у 1930 Јадранско-подоунавска банка је отворила своју филијалу у Скопљу, а Београдска Трговачка Банка у Деспотовцу). Насупрот тој неактивности, управо примитивности, организационим и пословним недостацима београдског новчарства у Београду се отварају и успешно послују филијале не само иностраног, већ и домаћег (загребачког) новчарства.

У београдском новчарству преовлађује тип мале и средње банке. Ситних банака је више од половине. То се види из ове статистике:

Са 5 и испод 5 мил. дин. уплаћ. капитала	32
од 5 до 10 мил. дин.	15
од 10 до 20 мил. дин.	6
од 20 до 50 мил. дин.	4
преко 50 мил. дин.	3

Оволики број банака, а нарочито малих, за Београд и његову привреду је и много и нерационално. С друге стране то служи доказом да се Београд са својом привредом није још издигао на један виши ступањ, који карактерише јако новчарство са регулаторским утицајем на привредни развитак града. Београдско приватно новчарство налази се у стадијуму примитивног формирања капитала. То је, пак, формирање данас, у доба кризе, знатно успорено па се у виду отежаног и смањеног пословања манифестује и на београдском новчарству. Могућности зараде београдских банака у целокупној привредној делатности Београда у 1930 смањене су.

Природно, то смањење није ни из далека такво да би могло угрозити рентабилитет. И у 1930, по свему судећи, рентабилитет ће бити сасвим задовољавајући. Природно да би могао бити већи. Али упркос тога београдске банке нису у положају да се жале. Улазећи у сигурне послове њихова дубиоза је минимална.

Сретства београдских приватних банака највећим делом састављена су од реесконта и пасивног текућег рачуна (34%). Затим долази уложени капитал (33.5%), па улози на штедњу (24.2%) и, најзад, разни фондови (8.3%). Код загревачког новчарства, напротив, највећи и претежни део сретстава отпада на штедне улоге (66.3%). Затим долазе сретства из реесконта и пасивног текућег рачуна (19.8%), па од уложеног капитала (9.9%) и, најзад од разних фондова (4.0%).

У погледу пласмана на првом месту долазе залог, акт. текући рачун и индустријска предузећа (у ово последње нешто минимално). Загреб у овој позицији пласира скоро три пута више од Београда. Затим долази менични пласман, па пласман у хартијама од вредности и, најзад, пласман у непокретности.

Сретства и пласмани београдског новчарства у 1929, а у односу на приватно новчарство целе земље, изгледају овако:

	капитал	разни фондови	уложени на штедњу	пасивни текући рачун и реесконт
Пасива		у мил. дина.		
Цела земља	2.637.0	827.3	9.160.0	5.395.4
Београд	1.029.8	255.8	741.2	1.044.4
% од целе земље	39.0%	30.9%	7.9%	19.3%
Активна				
Цела земља	5.436.2	9.057.5	754.2	1.129.8
Београд	717.4	1.284.7	262.9	341.1
% од целе земље	13.2%	14.1%	34.7%	30.2%

Од промена код привилегованих (државних или полудржавних завода) завода треба нарочито истаћи утицај Општинске штедионице на смањење активне каматне стопе код малих завода, који раде са ситним привредником, малим чиновником и службеником. Да не би изгубили редовне и сигурне платише, који траже јевтиније и под повољнијим условима кредите, они су били принуђени да спуштају активну каматну стопу.

У Народној банци дошло је до личних промена као и до промена у погледу банчне кредитне политике. Но, по свему судећи, изгледа да смо у овом погледу тек на почетку већих и значајнијих промена.

Државна Хипотекарна банка у 1930 дала

је мање хипотекарних зајмова, али је зато било више продаја. Продаје су се увећале услед пада ренте.

Почетком године прорадила је фабрика за израду новчаница, крајем године изишле су прве банкноте израђене у нашој фабрици.

БЕОГРАДСКА БЕРЗА.

Послови београдске Берзе у 1930 години карактеришу се смањењем према онима у 1929. Волумен послова се смањо и код валута и код девиза и код ефеката. Опадање послова код девиза у вези је са смањењем обима спољно-трговинских трансакција. У вези са општом кризом знатно се смањо и волумен послова са ефектима. Једини изузетак код ефеката чине доларски папири, који су успели да заинтересују ширу публику. Код свих осталих ефеката послови су према 1929 знатно смањени. Од акција, изузев Народне банке, није било скоро никаквог посла.

За првих 11 месеци волумен послова Београдске Берзе пружа ову слику:

	1929	1930	— првих 11 мес. 1929
Валуте	583.707.90	350.756.70	— 2.3.951.20
Девизе	1.675.018.273.80	1.592.751.344. —	— 82.296.929.80
Ефекти	422.047.594.70	368.708.498.60	— 53.339.095.60
Укупно	2.097.679.575.90	1.961.819.599.30	— 135.859.976.60

РАДНО ТРЖИШТЕ.

И ако на јавним Берзама рада није сконцентрисана сва понуда радне снаге и тражња рада ипак оне могу у неколико бити огледало прилика на радном тржишту. Пре свега, Берзи рада се не пријави сваки беспослени. Нарочито овдашњи елемент нерадо и у крајњој нужди обраћа се Берзи рада. Њој се највише обраћају долазници. Што се тиче посредовања и концентрисања тражње рада и то на јавним Берзама рада долази до изражаја само делимично. У највише случајева то зависи од пословних веза берзе са послодавцима. Но и крај свега тога промет радне снаге на Берзи, као што рекосмо, може да послужи да се види општа ситуација. За разматрање прилика на радном тржишту Београда, у недостатку статистичких података, узећемо деветомесечни период упоређујући ову са прошлом годином.

У 1929 понуда радне снаге, посла и посредовање пружају слику (види таблица на 61 страни).

У 1930 имамо овакво кретање:

Укупна понуда и посредовање кретали су се овако:

	1929	1930
Укупно тражило рада	42.923	23.576
Укупно понуђено рада	10.658	2.879
% понуђеног рада од броја оних који су тражили рад	24.8%	12.2%
Добило рада	8.759	2.346
% добило рада од броја оних који су тражили рад	20.0%	9.9%

	Јануар	Фебр.	Март	Април	Мај	Јуни	Јули	Август	Септ.
Из прошлог месеца преостало	940	1047	1432	958	431	465	661	915	1063
У месецу пријављено	1485	1836	2313	2757	1446	1482	1455	1409	1472
Укупно	2425	2883	3745	3715	1877	1947	2116	3324	2535
Понуђен рад за	154	263	417	324	405	534	256	183	343
% од броја беспослених понуђен рад . . .	6.3%	9.1%	11.1%	8.7%	21.6%	27.4%	12.1%	7.8%	13.5%
Извршено посредовање за	126	237	340	276	244	449	220	152	302
% од броја беспослених уписано	5.2%	8.2%	9.0%	7.4%	13.0%	23.0%	10.3%	6.5%	11.9%

У 1930 имамо овакво кретање:

Из прошлог месеца преостало	389	1177	1851	1374	863	938	—	—	—
У месецу пријављено	3244	2653	3800	5611	5363	4789	—	—	—
Укупно	3633	3830	5753	6985	6226	5727	5604	3372	1895
Понуђен рад за	115	126	1258	2055	893	1829	2037	1372	973
% од броја беспослених понуђен рад . . .	3.1%	3.3%	22.2%	29.4%	14.3%	31.9%	36.3%	40.7%	51.1%
Извршено посредовање за	108	102	1124	1846	741	1648	106	1090	294
% од броја беспослених уписано	2.9%	2.6%	19.8%	26.4%	11.8%	28.7%	32.2%	32.3%	15.5%

Просечно месечно тражило је посла 1929 4769, а 1930 2618; понуђен рад је био 1184 односно 319, а извршено је посредовања 973 односно 260.

Горњи подаци и поређења кажују нам да је у 1930 била већа незапосленост него у 1929. До овога закључка долази се не по општем броју нуђеног рада (јер је овај у 1930 скоро половину од онога у 1929), већ по броју понуђеног посла. У 1930 понуда рада била је за 73% мања од понуде у 1929. У истој размери стоји и проценат извршеног посредовања. У 1930 он је мањи за 73.5%. Ови бројеви најјаче говоре о погоршању ситуације на радном тржишту у целој 1930.

Могућности зараде у Београду у 1930 биле су очигледно смањене према 1929. Слабија грађевинска делатност (приватно грађење кућа) изазвала је већи број незапослених, а исто тако и мањи прилив неупослене радне снаге са стране.

Незапосленост се увећала и редукцијом капацитета производње скоро у целој индустрији и свима занатима. Само у индустрији текстилне бранше рачуна се да је у току 1930 остало без посла више од 1200 радника.

Велика криза заната избацила је на улицу такође стотине радника. Криза у трговини имала је за последицу, између осталог, и редукцију помоћног особља. Новчани заводи и индустријска предузећа такође су настојали да свој радни персонал сведу на што је могуће мању меру. Колика је незапосленост код чиновника и намештеника најбоље би нам могао показати ма који конкурс. Расписивање конкурса за једно, два или више места изазива необично несразмерну понуду. На оглас једне трговачке радње, којим је тражила књиговођу, јавило се, ништа мање, 73 рефлектаната.

Дејство узрока који су повећали незапосленост није поштедело ни оне који су се задржали на послу. Њих је погодила редукција надница и погоршање услова рада. У занатима су, према интензитету кризе, наднице редуциране за 15—40 од сто. У индустрији редукција надница била је мања. Вршена је под изговором смањења пословања и продукције, а највише са разлога понуде јефтине радне снаге, махом сеоске. Ова конкуренција неквалификоване радне снаге изражена у обарању надница и у погоршању радних услова, која је настала пре две године у Београду, продужила се и у 1930 и то у знатно оштријој форми.

На обарање радничких надница утицала су још два момента чије се дејство у 1930, услед кризе, знатно појачало. То су: замена одрасле радне снаге младом (шегртима) и женском. Статистички подаци Београдске општине о београдском становништву по занимањима у овом погледу пружају нам врло интересантну слику. Највећи проценат шегртске радне снаге отпада на трговину. На 4.031 радника долази 900 шегрта или 22.3%. Код заната и мале индустрије имамо овај однос: на 23.666 радника долази 2788 шегрта или 11.8%. По појединим занатима имамо ову слику:

	одрасли радници	шегрти	% шегрта
1. Лимарски занат	309	103	25%
2. Стаклорезачки занат	94	31	24.8%
3. Берберски занат	631	173	21.5%
4. Браварски занат	2023	400	16.5%
5. Столарски занат	1547	305	16.4%
6. Пекарски и посластичарски занат	1021	158	13.4%

7. Електричарски, инсталатерски, механичарски и монтерски занат	1304	190	12.7%
8. Кројачки и терзиски занат	3925	510	11.5%
9. Обућарски и папуџијски занат	1665	208	11.1%
10. Молерски занат	741	90	10.8%
Укупно:	13.260	2168	14.0%

Тако изгледа учешће шегртске радне снаге у најважнијим занимањима. Велики је, међутим, број занатских радња које раде искључиво са шегртима. На тој страни они налазе могућност да продуже себи живот још за које време док им престане рентабилитет посла и при наплаћеној радној снази.

У привредној радиности Београда жена све више продире. У неким гранама њено учешће прелази 90%. У целокупној београдској индустрији на 8.561 мушког радника долази 2.397 женских или 28% укупног броја радне снаге. У занату и малој индустрији на 23.666 радника м. долази 4.716 женских или 20%. Код трговине на 4.031 м. радника долази 301 женских или 7.4%. Дакле, жена је највише ушла у индустрију. Толико је ушла да на њој као радној снази развијају своју делатност многа индустријска предузећа у Београду. То се види из овога прегледа:

1. Индустрија вунених из-рада	укупно радници	женски радници	%женски
	565	1026	64.5%
2. Индустрија лана и конопља	34	100	74.6%
3. Индустрија памука	583	539	48.0%
4. Фарбике шивеног рубља	18	404	95.7%
5. Фабр. целулозе и хартије	63	67	51.5%
6. Штампарије	822	249	23.2%
Укупно код ових 6 врста	2085	2385	53.3%

Исти случај имамо и код неколико заната:

1. Кројачки и терзијски	1636	2283	58.2%
2. Модиски	1	376	99.7%
3. За прање, глачање и чишћење	42	1333	96.9%
4. Книговезачки	207	140	40.3%
5. Гостионице и каване	1465	425	22.4%
6. Берберски	507	118	18.8%
	3858	4675	54.7%

У приватној и јавној служби (чиовничкој и намештеничкој) жена такође све више продире. На 6893 мушка чиновника у трговини, индустрији, занату, саобраћају и новчарству долази 1268 жена или 19% свеукупног броја чиновника. По гранама јавне службе учешће жене овако изгледа:

	мушкарци	жене	%жене
1. јавна управа	7029	2185	23.7%
2. правосудје	418	73	14.8%
3. просвета	650	629	49.1%
4. здравство и санитет	684	471	40.8%

Такође је знатно учешће жене код надничара у свима привредним гранама. На 3153 мушка надничара долази 975 женских или 30.9%. Код приватних чиновника без ознаке посла на 1543 мушких има 764 или 32.5% женских.

Навели смо ове примере да би се јаче уочио процес који се последњих година интензивно врши у Београду. Продирање младе и женске радне снаге изазива поремећаје на радном тржишту који резултирају у обраћању радничких надница. Овоме треба додати још и прилив невалификоване радне снаге са села. Све ове три појаве стекле су се и у 1930 на радном тржишту у Београду и то у ширим размерама но ранијих година.

СТЕЧАЈЕВИ — ЗАБРАНЕ — ЛИКВИДАЦИЈЕ.

Стечајеви, принудна поравнања и забране симптоми су привредних поремећаја, привредних криза. Са јачањем привредне кризе увећава се и број крахова. Поред крахова који се врше судским путем, наступају и тихе ликвидације. Других је више него првих. Број ових су нарочито увећале економске тешкоће којих је од 1929 све више. За првих 11 месеци код Београдског Трговачког Суда забележено је 60 поравнања, 42 стечаја, 18.158 меничних протеста, 6085 забрана и обустава и 5604 грађанских спорова. Број стечаја у 1930 у Београду био је нешто мањи од онога у 1929. Али су зато фирме, које су пале под стечај, од много већег значаја и њихово крахирање изазвало је често поремећаје код више привредних јединица. Криза се огледа и по великом броју меничних протеста. Просечно сваког месеца у 1930 било је 1650 меничних протеста. У 1929 просечни број меничних протеста био је 1921. Свакога дана у 1930 код Београдског Трговачког Суда протествује се по 55 меница (просечно). И број забрана, обустава и спорова није мали. Очеvidно кредитна способност београдског становништва и његове привреде у 1930 пала је још више. Овај се пад кредитне способности нарочито лепо види у пословању београдских новчаних завода код којих се круг првокласних обвезника све више смањује. Други је знак све теже добијање кредита.

У 1929 било је 21857 меничних протеста, а у 1925 само 8.770. Број меничних протеста се повећао са 100 на 249.74 од сто.

О ликвидацијама не постоји статистика. Оне се могу пратити по огласима у новинама. Јер сваки онај који се одлучио да кроз тај вентил нађе одушку своме тешком стању, није кадар да га издржи и преброди. То се најбоље види по формалним узроцима који се наводе у огласима: због недостатка капитала, због одласка из Београда, због селидбе, због одласка у војску, због предузимања

других послова, због разочарења, старости, болести, повлачења са посла, смртног случаја, удаје итд. Као услова под којима се нуде трансакције наводе се: хитна предаја, повољни услови, врло повољни услови, јефтина продаја, врло јефтина продаја, упола цене, будућашто, продаја на отплату итд. Својства напуштених економских јединица овако се обележавају: на добром и живом месту, у центру вароши, добро уведена и разрађена, са инвентаром, са сталним и сигурним муштеријама, која и сада одлично ради, изван конкуренције, у близини фабрике итд.

Кад се саберу формални узроци ликвидације, услови предаја и својства напуштених предузећа види се најбоље сва величина данашњих економских тешкоћа Београда. Те тешкоће изазивају велико превирање, у развијању делатности осећа се пуна несигурност, исцрпљује се снага до краја да се одржи. Ово превирање у 1930 било је нешто јаче него ли ранијих година.

ОПШТИНСКА ТРОШАРИНА.

Комунални проблем који је у 1930 привукао интересовање била је трошарина. Прво са претерано високим тарифским ставовима, затим као суспендована и са смањеним ставовима и, најзад, предлог општинског Суда за њено укидање и уређење општинских финансија на новој бази. Ми ћемо се овде дотаћи искључиво питања могућности привредног развијања Београда под режимом трошарине и без њега.

Градска трошарина није ништа друго него царинска заштита. Опаснија је, пак, од царинске заштите у толико у колико се простире на мање подручје и у колико је боље израђена на принципима заштитне политике. Она тада врши улогу монополисања дотичног тржишта, одстрањује конкуренцију за све артикле који се производе на трошаринском подручју, условљава локално картелисање и одржавање виших цена. Ако су за поједина предузећа издејствовани нарочити високи ставови онда трошарина, као и слична царинска заштита, фаворизира производњу лењост, омогућује да се одрже примитивнија и заосталија предузећа, јер ова, под претекстом заштите, не морају да се рационализирају, да се усавршавају. Београдска трошарина, систематски изграђена, дејствовала је у свима овим правцима у врло великим размерама. Као таква она је била кочница привредног развитка и напретка Београда. Трошарински заштитни режим био је у корист занатских и малих индустријских предузећа, која у режиму слободне конкуренције и широких тржишних могућности не би могла просперирати. Дејство београдске трошарине најбоље се огледало на бегству великих трговачких кућа и предузећа из Бео-

града, на чињеници да у привредном погледу Београд последњих година не показује никакво напредовање. Као таква, трошарина је погађала троје: развитак Београда као целине, општинске финансије и београдског потрошача. Развитак Београда као целине она је погодила на тај начин што је из дана у дан слабила потрошачку моћ његовог грађанства, а тиме и његов културни и социјални ниво. Општинске финансије страдале су услед непроширавања привредне основице Београда. Сиромашни и средњи потрошач био је највећа и најважнија жртва трошарине. Његове приходе (од којих просечно 30—35% иде за стан, а скоро све остало за исхрану) она је погађала директно и, изузев издатака за стан, у целини. Отуда и велика несоцијалност и неправичност трошарине. Фаворизирајући скупоћу на територији Београда трошарина је уз садејство осталих узрока опште кризе допринела опадању потрошње животних намирница (смањењу животног стандарда београдског становништва). Ево података који потврђују горњу чињеницу. Овај волумен потрошње обухвата: месо, рибу, маст, јаја, млеко, поврће, воће, пиринач, кајмак, бутер, шећер, зејтин, пиво, вино и ракију):

год.	укупна количина кг.	просеч. годишње на становника	рачуњато са становницима	према 1924 по трошња је била јача за кр.
1924	73.616.841	475.640	100	154.774
1925	75.976.117	437.704	92.02	169.032
1926	83.456.209	455.323	95.73	183.290
1927	86.885.914	439.872	92.47	197.540
1928	85.120.899	401.881	84.50	211.86
1929	97.853.889	432.857	91.00	276.065

У овом кратком приказу суштине и дејства београдске трошарине леже и разлози њеног укидања. Овоме треба додати још и разлоге проистичуће из тежња економске политике данашњице која, на путу истраживања могућности ублажења привредне кризе и излаза из ње, предлаже читав низ нових мера и на међународне, националне и комуналне јединице ставља нове захтеве у погледу вођења привредне политике уопште. У моменту када светска привредна политика води акцију за смањење царинских баријера, када се живо ради на стварању међународних споразума у циљу олакшања трошаринског промета и проширења тржишта, највише је економски нецелисходно унутар националних граница једне државе стварати посебна заштитна подручја, цепкати и монополисати тржишта.

Карактеристично је да сви ови разлози нису сметали београдским привредним круговима да у моменту предлога општинског Суда о укидању трошарине и завођењу приреза, устану у одбрану трошарине тј. противу укидања трошарине и завођења приреза. Ми нећемо овога пута улазити у раз-

логе који су руководили београдске привредне кругове да изиђу са оваквим схватањем. Ово је сигурно резултат њихових најужих професионалних интереса. Али није само то. Заосталост, примитивност, одсуство пословних способности за данашње време, одсуство савремених метода и планова за развијање пословања — ту лежи главни разлог овом назадном схватању наших привредника. А ово је схватање могло да се одржи и данас баш из разлога постојања трошаринске заштите. Она је допринела да се оно одржи, да се видокруг и пословне способности београдског привредног света не прошире и не прилагоде захтевима новог времена. Дубља анализа ове чињенице показала би, несумњиво, да је ова заосталост београдских привредника добрим делом и разлог привредној заосталости Београда као целине. Београд је привредно могао да се развија и унапређује са типом савременог и напредног привредника, који своју делатност развија највише самостално, усавршавајући своје методе пословања и држећи корак са укупним привредним развојем. Напротив, тип просечног београдског привредника је у могућности да своју делатност развија благодарећи искључиво широким и заштитним повлашћима, које даномице тражи и од државе и од општине. Без њих он би био неспособан да се одржи. И зато кадгод дође у питање која од ових повластица он се енергично бори. Београдски занатлија и мали индустријалац тежећи да и даље задрже монопол на београдском тржишту не воде рачуна о томе што штете интересе свима занатлијама ван Београда, где за примитивну занатлијску производњу услови могу бити повољнији, а продукциони трошкови мањи. А у смислу општности много је већи интерес да тај занатлија јефтиније снабдева београдску пијаци, него ли постојање занатске радионице у Београду и одржавање виших цена.

Заслужује да се посебно рече о социјалности и правичности трошарине и приреза. Трошарина је посредни намет, који погађа одмах и то свакога који троши предмете трошарином оптерећене. Она се не плаћа по висини прихода; плаћа је подједнако најбогатији, као и онај који живи са неколико стотина динара месечно друштвене помоћи. У томе је њена несоцијалност и неправедност. За посредничку трговину животним намирницама она је добро дошла омогућујући велике зараде које настају због перманентног одржања скупоће. То је опет на штету оног најситнијег и најмногобројнијег потрошача. Општински прирез као намет друге је природе. Социјалнији је и правичнији јер се распоређује сразмерно висини дохода. Онај који највише има, право је да и нај-

више плаћа. Код трошарине тај се принцип, међутим, није могао спровести. Природно да ће привредна радиност (трговина занат и индустрија) пребацити и овај терет на потрошача, али ће за целину то преваљивање бити много сношљивије него ли када га је подједнако и непосредно, без обзира на економску снагу морала плаћати.

Из свих ових разлога у 1930 за привредну политику Београда трошарина је била најважније питање. Предлог данашњег општинског Суда за њено укидање и завођење приреза (и то са најповољнијим оптерећењем обзиром на висину приреза у осталим већим градовима, који могу доћи у обзир да конкуренцију Београду) произишао је из општих интереса развитака и напретка Београда. Укидање трошарине није никакав привидан, већ стваран услов привредног напредовања Београда. У толико пре, јер укидање трошарине и завођење приреза треба да значи почетак велике и значајне привредно-финансијске реформе у нашој комуналној политици срачунатој за добро и свестрани напредак престонице.

КРЕТАЊЕ ЦЕНА И СКУПОЋА ЖИВОТА

Како су се кретале цене важнијим животним намирницама у 1930 показале нам следећи преглед до кога смо дошли благодарећи стручној помоћи шефа статистичког отсека Београдске Општине г. Димитрија Анегностија. Али пре сваке анализе приложене статистике потребно је констатовати неколике опште појаве и чињенице, које су биле од великог утицаја на просечне трошкове живота у Београду у 1930. И ако се у целој 1930 говорило и писало о катастрофалном паду цена земаљских производа београдски потрошач овај пад није осетио. Напротив, његов су положај погоршавале стално високе цене, док је његова куповна моћ слабила. То важи за основне и неопходне животне намирнице. Откуда ова појава? Делом од недостатка организације савременог градског снабдевања, а делом због постојања општинске трошарине. Општинска трошарина скоро искључује могућност директног контакта произвођача и потрошача. Насупрот томе, она фаворизује читаву легију посредника, који благодарећи у првом реду трошарини, успевају да цене стално држе изнад нормале. Па и када не би то успевали за знатно веће цене довољни би били огромни трошкови ове посредничке трговине. Она је узрок сталној скупоћи живота у Београду, а може да се несметано развија благодарећи постојању трошарине. Због овога и механизам београдске пијаце има нарочити изглед. Посредничка трговина чврсто повезана и имајући у сваком моменту преглед над понудом и тражњом успева да чисто вештачки формира и одржава цене. Одсуство произво-

ђача-продавца на тржишту даје могућност да се тако нормиране цене и одрже. Незнатан изузетак у овом одређивању и чврстом држању цена чине само артикли подложни брзом кварењу. Из тих разлога београдски потрошач у 1930 није скоро ништа осетио од општег и великог пада цена земаљским производима. У погледу индустријске робе цене су нешто пале али не ипак у размери у којој се то десило код истих цена у трговини на велико. Обарање цена код индустријских артикала шире потрошње (у првом реду текстилије и обућа) дошло је у првом реду због све оштрије конкуренције и бацања на тржиште производа израђених у маси.

Као и увек, јуни, јули, август и делимично септембар били су у погледу поврћа најјевтинији месеци. Али цене поврћу у овим месецима биле су знатно веће од оних у исто време прошле године. Боранија није силазила испод 3.86 дин., парадајс испод 2.20 дин., грашак је само у једном месецу био 2.60 дин., иначе преко 7 и 8 дин. Навели смо ово за поврће да би се видело колико је исхрана београдског сиромашног, а делимично и средњег, човека морала да буде недовољна и нерационална. Живот је у 1930 био скупљи. Скупоћа живота морала је да редуцира потрошњу. У толико пре, јер је куповна моћ највећег дела београдског становништва у 1930 опала. (Види табелу на 66 стр.).

Из горњег прегледа о кретању просечних цена животних намирницама по месецима можемо да изведемо неколико општих закључака.

Прво у погледу хлеба и брашна. Док је цена пшенице претрпела у току године огроман пад, просечна цена брашну (бр. 2 и бр. 1) остала је кроз свих 11 месеци непромењена, а белом брашну је у мају према јануару чак и скочила за 12.4% и на тој се висини одржала до новембра месеца. Насупрот овоме, цена пшеничном црном хлебу у априлу месецу према јануару увећала се за 16% и на тој висини остала непромењена до новембра. Цена белом хлебу увећала се у априлу, према јануару, за читавих 20% и тако се одржала до новембра. Потрошач хлеба и брашна, дакле, није осетио апсолутно ништа од великог пада цене пшенице. У трошковима живота београдског становништва овај пад није дошао до изражаја.

Код меса имамо такође сличну карактеристику. Жива мера говеђег попела се у цени у новембру према јануару са 2.7%. Међутим, у истом раздобљу цена говеђине код београдских месара увећала се са 20%. Кретање је ишло овако: са порастом цене живе мере расла је и цена говеђине; али кад је цена живој мери почела да пада, онда се цена говеђине задржала константно на постигнутој највећој висини. Код свињетине имамо пад и код живе мере и код израђеног меса. Само

с том разликом што пад цене код живе мере (у новембру према јануару) износи 25.6%, а код израђеног меса 16.7% тј. 8.9% мање. У новембру месецу, према септембру, цена живој мери овчетине пала је за 31.4%, док је израђеном месу кроз све ово време остала иста (15 дин. кг.).

Што се тиче сухомеснате робе и осталих месарских прерађевина цене су, као што се види, биле подложне незнатним променама. Једино веће појевтињавање показује се код масти и сала. Свињска маст је била најскупља у марту (23.38 дин. кг.), а најјевтинија у новембру (17.69 дин. кг.). Сало је било 23.50 дин. у априлу, а 17.87 дин. кг. у новембру.

Тенденција цене рибе условљена је била, као и увек, повећањем и смањењем тражње везане за одређене временске периоде (постови).

Млеко је нешто мало попустило у цени и то се одржало све до новембра благодарећи у првом реду лепом времену. Осталих година у новембру редовно, а понекад и у октобру, имамо већ поскупљење млека. Код млечних производа нема већих промена, па ни код качкаваља чија је цена у 1930 претрпела знатан пад. Одржавање релативно високих цена код млечних производа чини да је и њихова потрошња мала.

Поврћем београд се снабдева из три извора: из иностранства, из удаљенијих крајева земље и из непосредне околине. Рано поврће највећим делом долази из иностранства. Месеци у којима се Београд снабдева овим поврћем врло су скуп. Тек са појавом домаће робе цене нагло падају, али то, према врсти производа, траје 2—4 месеца када се цене опет почињу да дижу.

Као што се види, све тенденције у ценама животних намирница у 1930 (11 месеци) биле су неповољне по београдског потрошача. Ова неповољност је била у толико већа, јер је куповна моћ доброг дела београдских потрошача у 1930 према 1929 пала. Намеће се закључак, да је у 1930 исхрана била и слабија и нерационалнија.

Остали догађаји и проблеми

Од важнијих догађаја у привредном животу Београда у 1930 треба истаћи неколико, који ће у будућем развоју престонице играти важну улогу.

На првом месту напомињемо одлуку општинског Суда да се снизи цена електричној струји и води. Привредни разитак Београда са овим погодностима добиће нарочити потстрек.

Покренуто је питање проширења београдске жељезничке станице, изградње великих царинских магацина и савског кеја. Отпочети с урадови на Савском мосту, као и зидање нове електричне централе.

Просечне месечне цене намирница у 1930

Врста намирница	Мера	Јануар	Фебруар	Март	Април	Мај	Јун	Јул	Август	Септембар	Октобар	Новембар
Млевнице и Хлеб												
Брашно пш. бр. 2.	1 кг.	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25
Брашно пш. бр. 1.	"	3.75	3.75	3.75	3.75	3.75	3.75	3.75	3.75	3.75	3.75	3.75
Брашно пш. бело	"	3.75	3.75	4.22	4.25	4.25	4.25	4.25	4.25	4.25	4.25	4.25
Брашно кукурузно	"	2.75	2.75	2.75	2.75	2.75	2.62	2.62	2.62	2.62	2.75	2.75
Хлеб пшен. црни	"	3.—	3.—	3.22	3.50	3.50	3.50	3.50	3.50	3.50	3.50	3.50
Хлеб пшен. бел	"	3.75	3.75	4.25	4.50	4.50	4.50	4.50	4.50	4.50	4.50	4.50
Месо												
Говеђина	100 к.	15.62	15.—	15.—	15.—	16.25	18.87	17.58	18.—	18.—	18.—	18.—
Говеђина жива мера	100 к.	721.87	725.—	756.25	805.55	818.75	801.87	787.50	788.88	756.—	749.57	741.25
Телешина	1 кг.	26.62	25.75	23.75	24.—	24.66	22.93	23.—	23.—	23.—	23.—	23.—
Телешина жива мера	100 к.	1612.50	1556.25	1431.25	1288.86	1437.50	1328.12	1293.5	1210.41	1381.—	1438.54	1415.62
Јагњешина	1 кг.	35.62	29.56	21.66	15.55	12.90	13.87	15.—	15.—	15.—	15.—	15.—
Јагњешина жива мера	100 к.	—	—	1315.62	1117.70	1181.25	1128.12	973.25	1679.16	1190.82	1136.27	884.37
Овчјетина	1 кг.	16.—	15.50	—	—	—	—	—	—	15.—	15.—	15.—
Овчјетина жива мера	100 к.	—	—	—	—	—	—	—	—	1287.50	1136.46	884.37
Свињјетина	1 кг.	22.50	23.—	23.—	22.05	23.—	20.50	18.50	19.35	18.79	19.91	19.87
Свињјетина жива мера	100 к.	1334.37	1475.—	1452.12	1310.30	1351.04	1178.12	1115.62	1098.94	1097.91	1047.91	963.75
Свињјско сушено	1 кг.	26.25	27.75	58.50	28.22	29.21	28.12	26.75	28.66	28.12	28.—	28.—
Кобасице	"	22.62	25.—	23.—	22.66	22.83	22.87	22.—	22.—	22.—	22.—	22.—
Шваргле и чвараи	"	19.87	20.—	20.37	21.33	20.96	20.87	19.50	19.75	18.75	18.37	18.87
Пршута	"	53.12	52.50	52.50	52.50	52.50	52.50	52.50	52.50	—	—	55.81
Слањина сирова	"	21.93	22.62	22.45	21.66	22.—	20.87	18.68	17.62	16.75	16.56	16.50
Слањина сува	"	26.62	27.75	28.62	28.44	27.25	26.87	26.91	26.08	25.83	26.—	24.37
Слањина ужичка	"	40.62	37.50	35.94	34.44	38.50	36.50	—	—	—	—	37.50
Маст свињски	"	28.—	29.25	23.98	23.05	23.—	22.81	20.72	19.88	18.47	18.36	17.69
Сало	"	23.—	23.—	23.12	23.—	23.50	23.25	19.91	19.23	18.22	18.26	17.87
Лој топлен	"	—	—	—	—	15.—	15.75	—	—	—	—	—
Лој испаван	"	15.50	15.25	15.—	15.—	—	—	16.—	16.—	16.—	16.—	16.—
Риба												
Шаран	"	23.60	22.50	24.50	20.66	15.40	15.75	23.39	23.82	21.52	21.21	19.50
Сом	"	40.81	38.12	37.25	36.11	28.40	27.—	30.18	30.16	33.97	27.89	41.62
Кечига	"	90.05	72.81	56.25	54.16	58.40	56.87	49.31	54.68	61.16	59.71	62.19
Смук	"	49.68	43.06	48.19	38.16	43.12	43.43	41.47	35.52	31.79	37.71	29.37
Штука	"	24.56	19.50	18.37	18.77	13.55	13.87	16.12	16.31	15.82	18.22	17.62
Бела	"	8.37	5.68	6.37	8.33	7.93	7.12	6.87	7.64	7.60	7.44	10.19
Млеко												
Млеко слатко	1 лит.	4.31	4.25	4.25	4.25	4.25	4.25	3.81	3.75	3.75	3.75	3.75
Млеко кисело	1 кг.	11.—	11.—	11.—	11.—	11.—	11.—	11.—	11.—	10.—	9.37	9.62
Масло	"	57.18	52.12	58.62	64.16	61.—	56.87	55.31	55.—	54.63	55.—	55.—
Масло топљено	"	47.19	41.81	44.69	43.72	44.12	44.—	29.18	38.50	38.12	37.98	41.—
Каймак	"	38.—	33.81	39.31	40.49	40.20	38.75	37.08	37.54	37.50	36.75	37.12
Сир обичан	"	20.62	19.—	18.62	17.66	16.50	16.12	16.79	15.54	16.—	17.—	17.—
Сир сирборски	"	29.87	29.62	29.37	30.—	28.87	27.99	27.33	27.—	27.—	27.—	27.—
Сир качкавал	"	35.50	29.25	30.—	30.—	30.—	30.—	28.55	29.87	29.75	30.—	29.37
Поврће												
Пасуљ	"	9.31	9.—	8.37	8.—	7.96	7.50	7.41	7.82	7.50	7.25	6.—
Сочиво	"	—	—	11.—	—	13.—	13.—	11.—	11.—	11.50	11.75	13.—
Грашак у јриу	"	—	17.—	21.37	40.83	25.50	9.12	20.—	30.33	20.50	23.10	32.83
Грашак обичан	"	—	—	—	13.—	8.58	2.56	7.33	—	—	—	—
Крохир стари	"	1.75	1.75	1.75	1.75	1.75	1.75	—	—	—	1.75	1.65
Крохир нови	"	—	—	10.50	7.50	4.98	2.15	1.75	1.75	1.75	1.94	—
Лук црни	"	1.75	1.75	1.56	1.15	1.29	1.31	1.78	1.44	1.25	1.38	1.60
Лук бел	"	8.50	6.75	5.—	3.19	2.75	2.62	6.96	7.—	8.—	7.—	7.—
Лук празн	"	1.37	1.35	1.19	1.14	1.—	1.—	—	1.50	1.16	1.73	1.22
Боранија	1 деке	—	—	47.15	81.25	71.75	6.68	4.56	3.86	4.14	9.06	19.16
Тиквица	1 кг.	—	—	28.75	23.75	12.52	2.56	3.21	3.20	4.97	13.52	2.35
Шаргарепа	"	2.06	1.81	1.72	1.86	3.12	3.75	2.50	—	—	3.50	3.50
Купус сладак	"	1.65	1.56	2.75	4.77	6.40	4.40	1.61	2.34	2.86	1.91	1.22
Купус кисео	"	3.50	3.50	2.87	2.77	2.89	3.06	4.50	4.96	4.05	3.75	3.50
Станаљ	"	5.95	4.37	4.93	1.33	2.39	5.75	10.—	6.—	7.97	7.85	3.68
Реп	"	10.—	7.75	6.75	7.44	11.27	15.29	16.—	14.94	11.04	11.39	7.69
Кељ	"	1.50	1.56	2.75	5.50	9.75	4.62	3.28	3.38	3.62	3.10	2.99
Келераба	1 пашла	1.78	1.50	3.66	5.77	3.75	1.31	1.33	1.61	1.54	1.71	1.99
Зелен ја сулу	"	1.25	1.22	1.25	1.33	2.33	2.50	1.77	2.75	2.90	2.66	2.12
Патлиџац црвен	1 кг.	—	—	48.33	39.44	52.22	27.81	5.91	2.69	2.17	3.31	7.51
Патлиџац плави	1 ком.	—	—	—	—	5.58	5.75	2.41	1.59	1.47	2.15	2.75
Паприка лута	100 ком.	—	—	221.87	87.28	40.98	18.78	6.50	5.08	4.89	5.16	7.87
Паприка туршијара	"	—	—	—	—	154.37	70.—	31.14	11.27	9.88	9.96	19.87
Паприка белура	"	—	—	—	—	330.21	148.12	43.85	16.04	12.44	14.14	37.81
Краставица	"	—	—	1906.25	1038.88	415.—	236.87	57.41	23.77	34.58	57.50	—

Завршено је у главном инсталисање нове аутоматске телефонске централе што је био услов за проширење и побољшање телефонског саобраћаја у Београду. А то је једна од

важних потреба пословног Београда чије су потребе телефонске везе знатним процентом незадовољене.

Комунално-друштвена хроника:

Педесетогодишњица београдског Друштва за васпитање и заштиту деце

Први почеци рада на заштити деце у предратној Србији датирају од српско-турског рата 1876—1878 године када су, после великих људских жртава, многа деца остала без родитеља и хранитеља. Требало је прихватити ту децу, склонити их, збринути и спремити за живот.

Ондашња Србија није располагала великим материјалним средствима за помагање и издржавање те деце. Тада су притекли у

не помоћи од тадашњих наших меродавних фактора, престао да ради после годину дана, а деца која су била у Дому враћена су онима од којих беху узета, а један број деце узело је Министарство просвете.

Међутим, идеја о помагању ратне сирочади није пропала. Сем ове деце, која су остала без родитеља, у Београду су се почела виђати по улицама и око цркава деца, која су била без икаквога надзора, потпуно оста-

Дом Друштва за васпитање и заштиту деце у Београду.

помоћ деци мале Србије други културни народи код којих су хумана осећања развијена, а који су и у материјалној могућности да то учине. Тако је иницијативом шефа енглеске мисије, Д-р Цимана, основан у Београду, почетком 1877 године, „Енглески завод за српску сирочад“, у коме је било 60 деце, прикупљено из опустошених крајева наше Отаџбине.

Али је овај Дом, услед недовољне морал-

њена улици. Нашло се људи који су узели на себе дужност спасавања ове сирочади. Иницијативу за то предузима Д-р Никола Ј. Петровић, тада секретар Министарства просвете, који беше раније управник „Енглеског завода за српску сирочад“. Он је, после српско-турског рата, написао неколико књижица о сиротној и напуштеној деци („Дечји јади“, „Дечје спасење“), у којима је пропагирао идеју о спасавању сиротне и напуштене деце.

Од речи прешао је Д-р Петровић и на дело. Он је упутио писма извесном броју угледних грађана београдских, у коме их је позвао на збор ради оснивања Друштва за потпомагање и васпитање сирочади.

Тај је збор одржан 16 децембра 1879 године у Грађанској Касини (данас је на томе месту палата на углу Краља Петра и Кнез-Михаилове ул.) и на њему је основано „Друштво за потпомагање и васпитање сиротне и напуштене деце“.

Њ. Св. Патријарх Варнаба
по свршеној свечаности излази из Дома

Поред сазивача Д-р Николе Петровића, овом збору су присуствовали: генерал Тихомиљ Николић, Никола и Јово Крсмановић, трговци; Ђорђе С. Симић, доцнији посланик у Бечу, Михаило Валтровић, професор Велике Школе; Д-р Михаило Вујић, професор Велике Школе, Светомир Николајевић, професор Велике Школе, Стојан Марковић, државни саветник, Михаило Павловић, трговац, Д-р Владан Ђорђевић, начелник санитета, Светозар Хаџи-Тома, трговац, Коста Лукић, благајник, Коста С. Таушановић, дуванџија, доцнији Министар; Љубомир Николић, инжењер; Коста Црногорац, професор гимназије; Ираклије Боди, инжењер; Рака Ми-

ленковић, столар; Стеван Ђурчић, новинар; Стеван Зарић, инжењер; Јанићије Поповић, проф. Богословије; Ђорђе А. Ненадовић, судски писар, доцнији начелник; Јован Дилбер, апотекар; Коста Петровић, учитељ, доцнији начелник; Лаза Обрадовић, учитељ; Стеван Јанковић, као и још неколико чија имена нису забележена.

У прво време Друштво се имало борити са великим тешкоћама. Многи нису веровали у успех таквога Друштва и сматрали су тај рад као фантазију једнога човека (Д-р Петровића). Ипак је Друштво почело свој рад прикупљањем сиротне деце, коју је давало на негу и издржавање појединим породицама, плаћајући за њих стан и храну. Како се нису могле наћи подесне породице, ово је издржавање напуштено, и од 1 фебруара 1881 године деца су била смештена у манастиру Раковици под надзором једног учитеља. Међутим, већ 28 августа 1881 год. ова је школа затворена.

Ова два пропала покушаја показала су, да Друштво не може напредовати без свога Дома, који би био намењен само друштвеном циљу.

Идеја о подизању Дома за сиротну децу изнета је на седници Управног одбора Друштва за потпомагање и васпитање сиротне деце 10 октобра 1881 год., па је одлучено да се Друштво обрати Министру финансија, да уступи Друштву једну од државних кућа за смештај сиротне деце, или да се добије од Министарства грађевина какво државно земљиште, на коме би се подигао Дом за сиротну децу. Кад овде није било успеха, Друштво је 1882 године решило да се обрати Општини београдској за земљиште.

Од тога доба настаје преписка с Београдском општином о земљишту за кућу. Прва молба друштвена од марта 1884 године одбијена је у Општинском одбору. Али је Друштво поновило своју молбу и у 1885 г., а Општински одбор с незнатном већином поново је одбацио и ову молбу. У год. 1886 променила се Општинска управа, и ову прилику употребио је Управни одбор Друштва те се и по трећи пут обратио Општини. Тада је било успеха. Управни одбор је добио од Општине ово писмо:

„Управном одбору Друштва за потпомагање и васпитање сиротне и напуштене деце.

Према молби Друштва од 14 августа 1886 год. бр. 19 општински је Одбор у седници од 15 ов. м. решио: да се Друштву за 20 година да право на уживање раније опредељеног плаца и то искључиво на циљ Друштвену.“

Међутим да се од првога збора, издејствује, па да се исти плац Друштву и у својину уступи.

А. бр. 168.

17. августа 1886. год.

Претседник Општине београдске,
Михаило М. Богичевић
 Деловођа,
Ник. С. Јовановић

Овом одлуком било је решено питање о плацу и у зиму 1886 год. Друштво је добило од Београдске општине садашњи плац на Западном Врачару (у Гарашиновој улици) Доцније на општинском збору београдских грађана од 8 априла 1901 године, изгласано је, да се плацеви, дати Друштву на уживање, уступе у својину.

Прошле 1929 године, Суд и Одбор Општине београдске потврдио је ово уступање општинскога земљишта на тај начин што је Друштву за васпитање и заштиту деце одобрено нитабулисан закуп на том имању за време од деведесет и девет година.

У исто време Управни одбор радио је на прикупљању прилога за подизање Дома и, чим је од Општине добивено земљиште, приступило се изради плана за кућу и он је убрзо био готов. Темељ је Дому ударен и освешан 18 маја 1887 године у присуству Краља Милана и других великодостојника. Зграда је била готова исте године и 16 новембра 1887 отворен је Дом сиротне деце.

1 октобра 1890 године Дом је проширен новим одељењима. У проширеном Дому било је места за 60 деце. У новембру 1892 године била су дозидана нова одељења Дома сиротне деце. За пет и по година Друштво је сазидало кућу за сирочад. Оно је исплатило за саму грађевину око 120.870.— динара и око 20.000 динара дато је за намештај и инсталације. Свега је, дакле, издато за овај Дом у то време око 140.000 динара.

Од 1890 године примане су у Дом и девојчице. Број деце непрестано је растао. 1880 год. било је у Дому свега три детета, у 1897 год. 162, од којих 99 мушких а 63 женске. Данас у Дому има 100 мушкараца и 2 девојчице.

Још у прво доба, кад су уведени први мушкарци у Дом, одлучено је да их Друштво спреми за занатлије и вредне раднике. На првом месту свако дете треба да сврши основну школу, а после да учи занат. Још у 1888 години основана је прва корпарска радионица, у којој су радила деца кад нису била у школи. Затим је заведена четкарска радионица, па обућарска радионица, а затим столарска и браварска. Да би се сва деца могла у Дому учити занатима, основана је 16 децембра 1892 године Занатска школа. То је била прва Занатска школа у нашој отаџбини. Друге године, 17 јуна 1893, ударен је темељ згради Занатске школе, а већ 15 октобра 1893 год. зграда је била готова. У недељу 6 фебруара 1894 год. освешана је зграда Занатске школе. Године 1899 подигнут

је спрат на овој згради. (У њој се данас налази IV Београдска мушка гимназија).

Поред свога главнога циља на издржавању и васпитавању сиротне и напуштене деце у свом Дому, Друштво је још од првога дана радило на пропагирању идеје о заштити деце уопште. Прва идеја да се донесе Закон о заштити деце појавила се у овом Друштву. Још 17 септембра 1910 год. упутила је тадашња друштвена управа претставку Влади, тражећи закон којим би се осигурао деци Србије живот и право на васпитање, јер из чисто економских и моралних разлога ни једно дете не сме да пропадне.

Велики рат 1914 године, који је захватио скоро целу Европу, а нарочито трагична суд-

Група пријатеља Друштва за заштиту југословенске деце.

бина која је задесила Србију 1915 године, прекинули су рад у „Друштву за потпомагање и васпитање сиротне и напуштене деце“. За време светског рата, на солунском фронту, основано је 30 новембра 1917 год. у Водену, иницијативом Д-р Милоша Поповића „Друштво за заштиту југословенске деце“, по систему скаутском — четничком.

Друштво је прикупљало избегличку децу из околних места, давало им стан, храну, одело и потребно васпитање у четвороразредној основној школи у Водену и у радионицама: обућарској, столарској, кројачкој и лимарској. „Друштво за заштиту југословенске деце“ радило је у Водену све док није почела солунска офанзива.

Солунска офанзива донела је слободу Србији. Извршено је уједињење троименог југословенског народа у једну државу и тако остварени снови наде и напори толиких генерација нашега народа.

И у овом рату највише су осетила беду и јад деца која су остала без својих родитеља, који су отишли да бране своју Отаџбину.

Улазећи у Србију, наша победничка војска имала је прилике да види пустош и немаштину на сваком кораку. Одмах је предузето да се деца, која су просјачила и скитала по улицама, бледа и изнемогла, гола и боса, прихвате и склоне у нарочите домове.

Одмах по повратку у ослобођену Отаџбину, „Друштво за заштиту југословенске деце“ предузело је рад на заштити деце, пошто се управа ранијега „Друштва за потпомагање сиротне деце“ још није била прику-

Дечје питање постало је државно питање. Овај је рад добивао све шири обим, и док су некада радници на заштити деце били малобројни, сада се јављају у већем броју и предузимају старање о деци разнога доба и разнога стања.

„Друштво за заштиту југословенске деце“ успешно је радило целе 1919, 1920 и почетком 1921 године. 20 марта 1921 године састала се редовна скупштина „Друштва за потпомагање и васпитање сиротне и напуштене деце“ и ванредна скупштина „Друштва за заштиту југословенске деце“, па су одлучиле да се ова два друштва споје у једно, које ће се звати „Друштво за васпитање и заштиту

Тамбурашки збор питомаца Друштва за заштиту југословенске деце.

пила, изгубивши у рату свога претседника и још неколико чланова управе. „Друштво за заштиту југословенске деце“ почело је добивати помоћ од америчких мисија и америчког Црвеног Крста. Оно је успело да одмах организује пододборе и дечје домове у разним варошима ослобођене Отаџбине. У Београду је „Друштво за заштиту југословенске деце“ успело да се усели у „Дом сироте деце“, који је тада био веома оштећен и без икаквих ствари и намештаја, а одмах су отворене радионице и деца су почела изучавати поједине занате. Сем тога установљена су у Београду и Обданишта за мању децу.

Поред приватне иницијативе овога Друштва на збрињавању деце, предузела је, после рата, и сама држава као и Београдска општина да ради на томе послу, јер је ратне сирочади било на хиљаде. Тако се појавило питање збрињавања ратне сирочади. Њихово спасавање није било више дужност појединаца, приватних установа, већ императивна дужност државе да се спасавају деца, народни подмладак. Почело се остваривати оно што се пре рата само желело и предлагало.

деце“ с тим да имовина једнога и другог друштва пређе у својину уједињеног друштва. Тако уједињено друштво, на својој редовној скупштини 26 фебруара 1922 године, донело је и своја нова Правила, која је потврдило Министарство социјалне политике 21 јуна 1924 године.

Главни задатак овако уједињеног друштва био је, да се друштву обезбеде материјална сретства, у толико пре што су америчке мисије, одласком из наше земље, престале давати велике помоћи нашој ратној сирочади.

Друштво за васпитање и заштиту деце задржало је исти програм рада који је имало и пре рата, измењен унеколико новим приликама и духом времена.

Друштво прима у Дом децу: 1) која немају ни оца ни мајке, ни имућних сродника; 2) која имају само врло сиротну мајку; 3) која имају сиротног и за рад неспособног оца и 4) која су ванбрачна. Деца у Дому имају: стан, храну, одело, обућу, целокупну негу и школовање.

У Дом се примају деца од 7 до 14 године закључно. До 1928 године у Дом су се примала, поред мушке, и женска деца, али се сада примају само мушка деца.

У Дому постоји основна школа. По свршетку основне школе деца се дају на занате у радионице Дома. Друштво данас има ове радионице: столарску, браварску, лимарску, механичку, цинкографску, штампарију, књиговезницу, електро-инсталатерску, кројачку, обућарску и куфераријску. Деца остају у Дому док не постану калфе, а затим се пуштају у живот, али се о њима води рачуна и кад изађу из Дома.

Пошто је зграда Занатске школе, пред рат 1912 године, уступљана Министарству просвете за четврту београдску гимназију, то је друштво 1930 године подигло нову зграду за занатске радионице, преко пута Дома, на место ранијих привремених радионица, које су биле у дворишту Дома сиротне деце.

Поред деце, која уче занате, има у Дому и деце, која уче средње и стручне школе. То су већином даровитија деца или су у Дом примљена као ђаци средњих и стручних школа.

Друштво се издржава од добровољних прилога, чланских улога, нарочито утемељача, добротвора и великих добротвора, од сталне помоћи коју добива од Београдске општине, — пошто је обавезно да првенствено прима сиротну децу из Београда, — затим од закупа својих зграда и имања.

У Дом се примају деца из свих крајева наше Отаџбине, тако да она у истини чине једну породицу, у којој се живи једним животом, запајају се једним духом и васпитавају да буду олани и корисни чланови наше уједињене Краљевине.

Кроз Дом сиротне деце прошло је до сада око 3000 деце, која су данас вредне занатлије и радници. Нека су деца још пре рата слата на страну, обично у Берлин, да се усаврше у занатима. Од њих су нека остала у Немачкој, а нека су отишла у Америку и у Аустралију.

После рата, 1922 године, Друштво је послало три питомца и три питомице у Француску, ради изучавања заната. Тамо су ова деца остала три године. Мушкарци данас имају своје радње у Паризу, а девојнице су се вратиле у Отаџбину и данас су учитељице женског рада.

Сем тога има их који су данас уредни чиновници у нашој држави: учитељи, професори, официри, свештеници, а од женске деце многе су из Дома удомљене и данас су срећне домаћице и мајке.

Друштво је од свога постанка сматрало, па и данас сматра, као једну од главних

дужности да децу васпита у народном духу, одржавајући народне и верске обичаје и празнике.

Друштво за васпитање и заштиту деце, радећи предано на своме задатку збрињавања и помагања сиротне деце, очувало је раније материјалне тековине друштвене, па је успело и да их увећа и унапреди, те може с поузданошћу гледати у будућност.

* * *

Како је »Друштво за васпитање и заштиту деце« једно од најстаријих наших хуманих друштава у предратној Србији (долази одмах после Друштва Црвеног Крста и Женског Друштва), то је оно свечано прославило педесетогодишњицу свога постанка и рада.

У том циљу Главни Одбор је умолио Његово Величанство Краља Александра да Друштву подари Своју Узвишену Заштиту, што је Његово Величанство Краљ благоизволео и учинио. Сем тога одлучено је, да се приреди нарочита књига, у којој ће се изнети педесетогодишњи друштвени рад. Ову књигу, под називом »Педесетогодишњица Друштва за васпитање и заштиту деце« одлично је приредио г. Милан А. Костић, потпретседник Друштва, и она је раздавана гостима на сам дан прославе.

Прослава педесетогодишњице изведена је у недељу, 14 децембра ове године, у великој дворани друштвеног Дома у Гарашиновој ул. бр. 34.

Прослави су присуствовали: изасланик Њ. В. Краља, пуковник г. Јован Леко, Њ. Светост Патријарх Варнава, изасланик Претседника Владе, врховни инспектор г. Милан Николић, Министар г. Иван Швигл, изасланици Министра Социјалне политике и народног здравља, Министра Просвете, Министра Шума и рудника, претседник београдске општине г. др. Милослав Стојадиновић, г. Никола Крстић, изасланици свих београдских културних и хуманих друштава, и многи пријатељи ове установе.

Свечаност је почела у 10 и по часова пре полне певањем државне химне, коју је отпевао збор питомаца Дома.

Затим је претседник Главног Одбора г. Миливоје Ј. Николајевић, генерал у пензији, одложио поздравни говор, у коме је између осталог рекао:

— Данашњи дан је триумф љубави, оне љубави, коју је Бого-Човек Исус Христос истакао у своме учењу: »Љуби ближњег свога, као себе самог«.

Данашњег дана прослављамо педесетогодишњицу постанка и рада »Друштва за васпитање и заштиту деце«, које је поставило за циљ свога рада да прикупи у своме Дому ону децу, која су вољом Свевишњег у

већини случајева лишена својих драгих родитеља, или шибана бедом и сиротињом била осуђена да као нежни пољски цветови увену под ударом прве животне студени!

За успешан рад нашег Друштва не би била довољна само воља и љубав чланова, да није потпоре и са других страна.

Наше Друштво је срећно, што му се са Највишег места у нашој Краљевини, са светлога Трона, указивала вазда пажња и наклоност. Узвишени Отац Његова Величанства, блажено-покојни Краљ Петар I Ослободилац, после ступања на престо Његових славних предака, дошао је у овај Дом 10 јула 1903 г., да види установу, која нас ставља у ред првих културних држава.

Његово Величанство Краљ Александар, одмах по ступању на Престо, благоизволео је обићи Дом сиротне деце и присуствовати прослави »Оцева«, да покаже да и она деца, чији су родитељи пали под Његовим победничким заставама, треба да осете љубав и старање Онога, који се брине и стара за цео наш народ.

Наша Узвишена Краљица, Њено Величанство Краљица Марија, одмах по уласку у светли Дом Његовог Величанства, отворила је одмах материнско срце за сву децу нејаку и лишену материнске љубави и удостојила наше Друштво својом високом посетом у неколико прилика.

И најзад данас, кад је Његово Величанство Краљ указао највећу част овоме Друштву, даровавши му Своју узвишену заштиту и покровитељство, Његово Величанство посведочава Своју љубав према нашем Друштву и сиротној деци и указује нам велику радост присуством Његовог Изасланика на прослави педесетогодишњице нашег Друштва.

У име Главног Одбора сматрам за најпријатнију дужност, да Његовом Величанству и овом приликом изјавим дубоку захвалност за Високу Заштиту и племенито старање о сиротној деци.

У даљем свом говору г. Николајевић је поздравео и нарочито се захвалио представницима госп. председника Краљевске Владе, Мин. Социјалне Политике, Општине града Београда, која је највећи добротвор и члан друштва, Министарству Просвете и осталим представницима како државних тако и културних и хуманих друштава Београда.

Пошто је одана почаст почившим члановима друштва устајањем, узео је реч изасланик Министра Социјалне политике и народног здравља г. Никола Величковић и истакао заслужни рад »Друштва за васпитање и заштиту деце«, па је затим прочитао указ, којим Њ. В. Краљ, на предлог Министра Со-

цијалне Политике, одликује Друштво орденом Светога Саве трећег реда.

Г. Величковић је у име Министарства Соц. Политике честитао Претседнику г. Николајевићу ово одликовање и предао му орден.

После тога хор питомаца, уз пратњу тамбурашког збора, отпевао је песму »Добро нам дошао« од Д. Ј. Филиповића.

Потпретседник Друштва г. Милан А. Костић, директор гимназије, у своме врло лепом говору изнео је историјат Друштва од постанка до данас, изложивши напоре оснивача Друштва на овом послу и резултате рада за минутих педесет година.

Свој говор завршио је г. Костић овим речима:

»Прохујало је педесет година како се у овом Друштву почело радити на једном послу, који је заједнички свима нама, а који одговара не само духу хришћанског милосрђа, него је и велика и деликатна социјална дужност, јер помажући ову децу, ми помажемо државу која ће од ове деце имати користи у будућности.

Кроз ове одаје прошло је стотинама деце, у овој дворани годинама су се скупљали људи који су отварали своја срца да пригрле ону децу, која нису била срећна да осете родитељску љубав, да пруже помоћи оној деци која нису осетили топлоту домаћег огњишта. Дарежљива рука ових људи утрла је многу сузу, ублажила многи бол, учинила да се спасу деца која би, без те помоћи, била изложена невољама и пропасти.

Прослављајући педесетогодишњицу »Друштва за васпитање и заштиту деце«, хтело се у првом реду одати признање и захвалност оним људима, који су у овој установи радили, који су је морално и материјално помагали, да би могла извршити задатак који је на себе узела; хтело се показати свима онима који су кроз овај Дом прошли, као и оној деци која се данас у њему налазе, да је било и да и данас има људи који се о њима старају и који хоће да им замене родитеље; хтело се, најзад, истаћи шта се и у нас могло урадити на пољу социјалног старања и социјалне помоћи.

Ми сви који смо сарађивали и који данас сарађујемо на овом послу, бићемо задовољни, ако смо се овим одужили својој дужности и допринели да наша држава заузме достојно место у колу цивилизованих држава.

После говора г. Костића мали питомац Дома Душан Стојановић рецитовао је песму »Поздрав Њ. В. Краљу« од Д. Ј. Филиповића. Затим је хор питомаца отпевао песме: »Бог и Словени« и Бајићеву »Соколску песму«, па је питомац Рифат Моралић декламовао песму »Муслиманско сироче«, коју је такође за ову свечаност написао Д. Ј. Филиповић,

Изложба развита Југославије, а специјално већих градова

Средином прошлог месеца у Београду је била отворена изложба Централног пресби-роа Претседништва Министарског савета, о напретку Југославије од 1919 до 1930 годи-не. У павиљону „Џвијете Зузорић“, у коме се тако често манифестује лепа уметност и домаћа радиност, смештена је била ова из-ложба, која и по изложбеном материјалу и по начину на који је опремљена, претставља јединствену манифестацију ове врсте.

Ова изложба, за коју је иницијативу дао шеф Централног пресби-роа г. Милан Марја-новић, намењена је била иностранству. У Же-неви, том повременом центру међународне дипломатије, за време последњег заседања Скупштине Лиге Народа, ова изложба, за-хваљујући својој непосредној форми, учини-ла је много у погледу упознавања наше зе-мље од стране делегата многих држава. Доц-није, Централни пресби-ро употребио је мате-ријал и одлучио да изложбу прикаже и на-шим већим градовима. Тако је и Београђа-нима била пружена могућност да се упознају са пластично приказаним животом Југосла-вије, у првој деценији по ослобођењу.

Изложба има четири одељења. Прво обу-хвата рад државних установа, из свију об-ласти државног и народног живота, друго одељење приказује рад друштва за промет странаца „Путник“, треће одељење приказује рад новинарске агенције „Авала А. Д.“ и че-тврто наше градове. Ово одељење обухвати-ло је само неколико већих градова, али опре-мљено је тако да апсолутно пружа потпуну слику живота њиховог. Приказани су: Бео-град, Загреб, Љубљана, Скопље, Сплит, Су-шак и Нови Сад, односно градови у којима се живот највише развијао за минулих десет година.

Ово је први случај да је, у овој форми, приказан развој наших градова и самим тим заслужује да му се посвети пажња, јер све оне најглавније чињенице у животу једног града, дате су једноставно, али исцрпно и верно.

Београд. — Развој престонице, у односу према осталим градовима, претставља најин-тересантнију слику у овој галерији градова.

Фотографски снимци, од пре десет година и данашњи, приказују два града које је тешко спојити у једно: град чатрља и руина, и мо-дерно изграђени град, чију физиономију ње-гови становници скоро и не запажају, али ко-ја изненађује свакога, који данас, после првих поратних година, стане на његово тло. Ови снимци су несумњиво документа, али убедљивије су цифре статистичких података, које у форми графикона и дијаграма пока-зују линију развоја из године у годину, и упоредни прегледи.

Београд је, у осталом, најобилније прет-стављен, захваљујући богатству материјала, кога су тако успешно изнашли, и пластично, динамички средили и спремили г. г. Слободан Ж. Видаковић у име Општине београдске и Др. Иво Пасарић у име Државног Пресби-роа Прет. Владе.

Ево неколико од графички успешно пла-сираних компаративних података:

Београд је 1921 године имао 115.919 ста-новника, а 1929 г. број становника достигао је 230.521. То значи да се је становништво, без мало, удвостручило, а оваква сразмера није само у погледу прираштаја становни-штва. Повећање броја становника изазвало је и проширење градске територије и у на-редном графикону види се да је Београд у 1921 години имао 403 улице са површином од 1.748.000 м², док цифре у 1930 години означају: 605 улица са површином од 3.300.000 м². Ова сразмера може се, углавном, узети и за све остале прегледи. Местимиче она се замењује другом, много већом, у ко-рист данашњег стања.

Чуven је био Београд по егзотичности, са своје класичне калдрме, пре десет година. Слика ондашњих улица, у површини од од 1.748.000 м², била је: модерна калдрма 73.000 м², проста калдрма 818.000 м², некал-дрмисано 857.000 м². Данас, међутим, имамо, у површини од 3.300.000 м² модерне калдрме 887.000 м², просте калдрме 982.000 м², некал-дрмисано 1.431.000 м².

Архитектонско изграђивање Београда та-кође је замашно. Ону сиромашну станбену кризу, из првих поратних година, напореда

са одредбама законским ублажавана је постепено и грађевинска делатност, која је у 1927 години достигла врхунац. У прошлој деценији изграђено је 3.412 зграда, на површини од 623.029 м², и у укупној вредности од 2.235.519.424 динара. Изградњом ових кућа Београд је добио 11.580 нових станова и 1404 дућана.

Из осталих графикана и слика види се стање београдске канализације, решено на сасвим модеран начин, стање водовода и електричне централе, установа које играју веома важну улогу у животу модерног града.

Један део изложбе развика Краљ. Југославије

Има ту цифара (случај са капацитетом електричне централе) које су пет пута веће од оних из 1920 године.

Достојан пажње је део који обухвата културне и социјалне установе, а интересантност, за себе, је збирка фотографских слика. Један део њен приказује стари Београд — онај кога данас више нема. То је историја Београда, недавна, која ће, свакако, наћи своје место у Градском музеју. Други део збирке је нови Београд. Београд, коме је модерни урбанизам ударио свој жиг: Београд са булеварима и авенијама, палатама и парковима, јединствен по своме положају. Почевши од гребена, чије степене заплускују тихи таласи двеју великих река Београд се развија у ширину, тражећи сунца и ваздуха, и тиме се он разликује од многих данашњих модерних градова, са густим насељем.

Загреб. — После Београда, Загреб заузима прво место и као највећи град и у погледу урбанистичком. Његово становништво 1920

године било је претстављено у цифри 91.600. У 1930 години овај број порастао је на 121.336. Прилив из покрајине био је знатан, и сасвим природно да је та навала проузроковала у првом реду станбену кризу, која је у Загребу, као и у Београду, изазвала социјални и економски напор целог друштва да се томе злу стане на пут. Додајући томе чињеницу да је Загреб наш најјачи финансијски центар, лако је разумети његово поратно грађевинско деловање, које је, у ствари, наставак, ранијег, нормалног изграђивања. За неколико година Загреб је обновио своје ли-

це, подигао велики број модерних зграда и читаве своје делове изменио.

У току прошлих десет година подигнуто је нових 2.495 зграда, са 9.975 станова.

У погледу комуналном он је отишао још раније много унапред. Он нема готово шта да ствара и сва градска брига, углавном, своди се на одржавање ранијих богатих тековина. Изградњи једног дела канализације посвећена је била пажња поред радова на калдрисању и асфалтирању улица, у површини од 567.214 м², од 1919 до 1929 године.

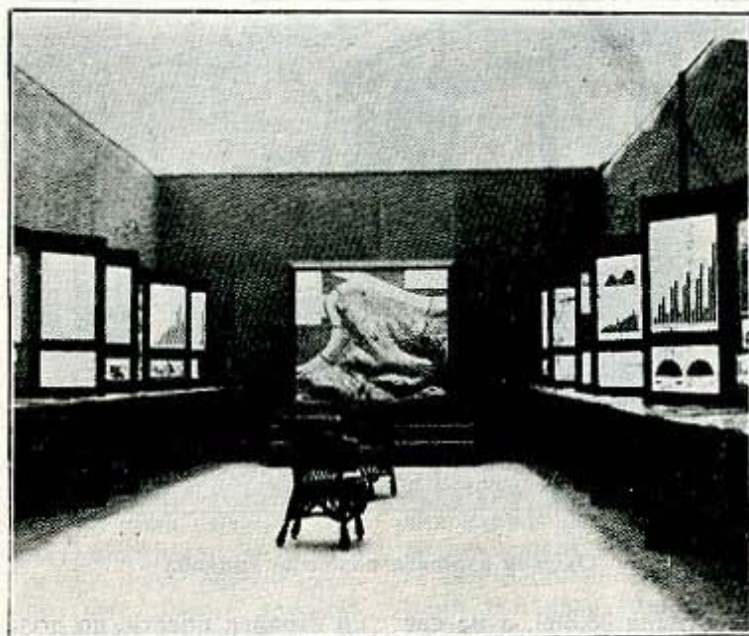
Нарочиту пажњу град је посветио социјалном и здравственом старању.

Фотографски део, и овде, веома је интересантан. Он обухвата градске објекте, многобројне зграде, којима Загреб може да се поноси, и приказује савремену изградњу града. Улице, паркови и тргови Загреба оставају врло леп утисак. Уистини, бели Загреб, како га његови становници радо називају.

Скопље. — Од свих градова на нашем Југу највећи напредак показало је Скопље. Његов географски положај центра Јужне Србије, допринео је да се у њему развије најживља трговина, јави нагли пораст становништва и развију културне потребе једне напредне вароши. Главна покретачка снага, углавном је приватна иницијатива, која се је јавила као резултат великог прилива културнијег и напреднијег становништва, развијање опште радности и тежња за задовољење културнијих услова живота. Ове чињенице довеле су до развијене грађевинске

пој вољи за процватом, Скопље претставља јединствен пример.

Нови Сад. — Међу градове, који су показали знатан напредак, спада и Нови Сад. Пре десет година Нови Сад имао је 36.596 становника. Данас он има 62.080. Ово повећање броја становника, које је Нови Сад убацило у ред наших већих градова, остварено је спајањем Петроварадина са Новим Садам, чиме је проширена, увелико, и територија Новог Сада. Фотографски снимци приказују врло лепо данашњи положај Новог Сада према положају од пре десет година. Читав

Разбитак Београда претстављен је у графиконима, плановима, рељефима...

делатности, која је у периоду од 1923 до 1927 године, била најјача. Укупно подигнуто је нових зграда 1242. Услед тога што Скопље није имало дефинитиван регулациони план, стара варош остала је скоро сасвим поштеђена од ових градња. Ново Скопље зидано је на ранијим ливадама и тиме је град добио нова предграђа. Држава, са своје стране, подигла је неколико нових зграда, у самој вароши.

Питање калдрме решено је тиме што је калдрмисана површина од 159.000 м² (шосеа, полукоцкаста калдрма и ломљен камен). Велики радови на водоводу и канализацији Скопља обављени су на начин који су допустили материјалне прилике, тако, да у томе погледу још треба радити, како би се задовољили хигијенски услови.

Иначе, по материјалу који је изложен, Скопље заслужује нарочиту пажњу у погледу установа здравствених, просветних и друштвених. По снажном замаху града и по сил-

један део вароши, онај који спаја Петроварадин са Новим Садам, био је тада градско ђубриште, пун шанчева и мочвари. Данас, на томе земљишту, налази се већ приличан број модерних, великих кућа и диван булевар. То је будући Нови Сад.

Неколико дијаграма приказују стање школства, хуманих и културних прилика, комуналних и здравствених. Комуналних проблема има доста нерешених. Нови Сад готово нема ни водовода ни канализације. То је остало тако из ранијих година и до данас град ово питање није могао да реши. Са калдрмом је већ други случај. Нових грађевина, од 1919 до 1929 године, било је 2.105. Град је нарочито старање показао у погледу стамбених обезбеђења чиновника. Прошле године подигнута је једна велика зграда са 40 стана за чиновнике.

Нови Сад, који данас и као седиште банинине има још срећније изгледе на будућност, са својом дивном околином служи и

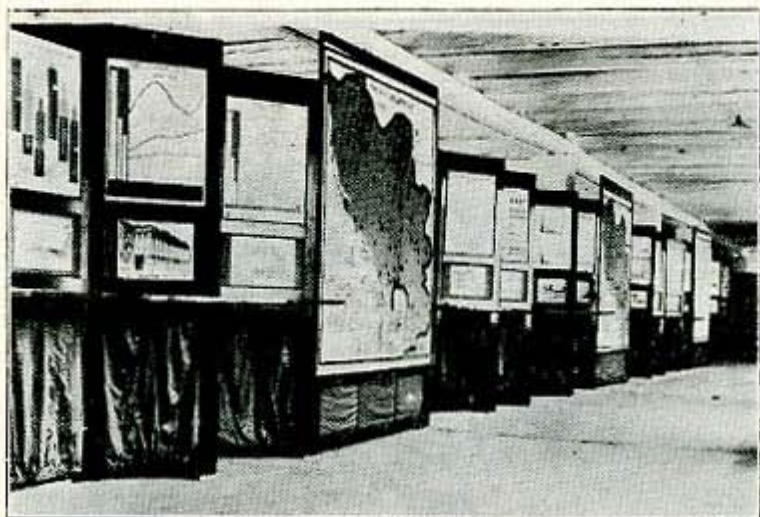
као излетиште, и када би он томе посветио већу пажњу могао би имати много више користи.

Сплит. — Наш највећи град на Јадрану, у погледу архитектонском остао је онакав какав је био и раније. Нешто мало изменио се, али, углавном, задржао је све раније одлике. У погледу економском и привредном Сплит је врло важан. То је наша највећа лука, кроз коју пролази највећи део нашег извоза, више него кроз све три остале: Сушак, Шибеник и Дубровник.

Сплит има 40.812 становника. Од тога

Сушак. — Последњи од броја градова, чију нам је слику дала изложба Централног пресбириа, јесте Сушак, наш стражар према Ријеци.

Његово становништво износило је 13.748 у 1921 год., а 1930 године број се попео на 17.000. Пораст треба приписати развијању лучког саобраћаја, који је врло значајан у погледу напретка града. Сушак је сасвим модерно изграђиван, са модерним водоводом, канализацијом и осталим установама. Од велике важности по Сушак је туризам. Он је једно од посећенијих места, које готово сва-

Одељак изложбе развика градова

броја на Југословене отпада 38.389, а на све остале стране држављане 2.423. У своме саобраћајном животу Сплит је много добио успостављањем личке железнице. До 1925 године промет у његовој луци био је врло слаб. Године 1924. он је износио 2.536.443 тоне, а по спајању са личком железницом, у 1925 години промет је био 7.500.919 тона.

И у туристичком погледу Сплит има своју важност и туризам за њега значи сигуран и добар извор прихода.

Љубљана. — Седиште Дравске бановине одликује се, као и Загреб, у првом реду, својом добром комуналном политиком. Њено становништво није се много увећало за последњих десет година. Године 1921 Љубљана је имала 53.321 становника, а 1929 године 62.000.

Сам град, по изложеним сликама, обновљен је врло мало. Његов главни део, грађевински, датира из раније. У економском погледу неколико упоредних прегледа приказују овај град у нормалном животу, али према осталим градовима, веома развијеном.

ки странац посети, по доласку на нашу ривијеру.

Ванредно лепи снимци сачували су ону белину њему својствену и светлост сунца са Јадрана.

*

На крају треба подвући да је за време ове изложбе, продефиловало кроз просторије павиљона „Цвијете Зузорић“ више посетилаца него за време свих изложби, од почетка ове сезоне.

На дан отварања изложбе били су присутни претседник Краљевске Владе, генерал г. Петар Живковић, у пратњи министра г. Николе Узуновића, Претседник Београдске општине инж. г. Милан Нешић, посланици Француске, Чехословачке и Пољске Републике и велики број угледних београдских личности.

Међутим, значај ове јединствене изложбе подвучен је посетом Њ. В. Краља. Његово Величанство провело је у разгледању изложбе један час и двадесет минута.

Главна скупштина Лиге противу туберкулозе

Неоспориво је и непобитно да је туберкулоза један од највећих непријатеља нашега народа. Статистички подаци, које имамо службено и ако непотпуни и недовољни и је два приближни у својој језивој слици, показују нам да годишње у нашој држави болује од туберкулозе више од 500.000 становника а умире преко 60.000! Значи за десет година боловало је од ње пет милиона а умрло скоро 600.000 њих. Када се овоме дода економска вредност шест стотина хиљада лица, које је прогутала туберкулоза и промашена вредност продуктивног рада пет милиона туберкулозних болесника, избачених из привредног строја, онда ће нам изићи пред очи у најболнијој светлости катастрофална истина: да је нашу државу туберкулоза за десет година коштала преко пола милиона гробова и преко шездесет милијарди динара, а то је крвавији трибут него свих ратова укупно, а већа штета него што износе државни буџети од оснивања Карађорђевој Србије па све до Светскога рата!

Само свакогодишња материјална штета, коју нам наноси туберкулоза, прелази шест милијарди динара, а то је половину свих продуктивних и непродуктивних расхода око годишњег одржавања целокупне Југословенске државе! А када се умирању одраслих дода број дечјих гробова од ове несретне болести, онда нам се туберкулоза појављује у свој својој страхоти, ужаснија него помор од куге и колере, грознија него иједна болест за коју човечанство зна, свирепија него садистичка машта феничанског бога Молоха, у чија су усијана челична чељуста феничанске мајке бацале своју децу!..

Дакле, туберкулоза је наш општи непријатељ, највећи, најсвирепији и најкрволочнији и зато је противу ње досадашња појединачна борба нама изгледала апсолутно недовољна. Ми верујемо да се само општом мобилизацијом свих снага и могућих сретстава и Државе и Општине, и Школе, и Војске, и приватних организација, и свих грађана може победити. А наду и веру за организацију

ове опште војне видимо у нашој Лиги противу туберкулозе.

Зато смо ми са много интересовања очекивали годишњу скупштину Лиге противу туберкулозе да би критички промотрили резултате њених досадашњих акција. На годишњој скупштини, која се одржала децембра 1930. године, видели смо да је у раду Лиге било унесено много акције, али на жалост појединачне, несебичне делатности неколицине примерно вредних чланова управе, али да је све то остало недовољно развијено и са релативно slabим резултатима. Ми мислимо да је Лига противу туберкулозе у туберкулозном Београду једно од највећих и најважнијих друштава, и зато са правом очекујемо од ње снажнијег замаха, већу акцију, акцију широким народних маса, којом ће Лига руководити плански и смишљено. И надамо се да ће се ова наша ишчекивања испунити у доброј мери у идућој години. Дужности Лиге противу туберкулозе су огромне, највеће у нашем времену и она мора бити способна да их извршује. У противном неби могли видети чиме би она оправдала разлог свога постојања. Сигурно не у ситним појединачним хуманитарним гестовима према где којем туберкулозном болеснику. Треба упамтити да Лига није једно уско милосрдно друштво, већ организација са државничким дужностима.

Али колико се од Лиге тражи, исто толико ако не и више мора јој се помоћи! Та зар има штогод прече у овој држави од борбе противу туберкулозе, ове најстраховитије болести, која се тако убиствено укоренила у најшире слојеве нашега народа?! И држава, и општине, и приватна друштва, и појединци, сви имају не право него дужност: да помогну Лигу противу туберкулозе у њеним по нас најсветијим прегнућима!

*

После врло лепе уводне речи претседника Лиге, вредног г. Д-р Љубе Стојановића, прочитао је на годишњој скупштини извештај рада г. проф. Б. Зечевић, који већ

годинама претставља административни и моторни нерв — покретач ове установе, прочитао је свој извештај, из кога ми доносимо овај део:

— Лига противу туберкулозе настојала је у овом периоду од три године да се популаризује и да обавештава широке слојеве народа о туберкулози, да их упућује како ће од ње да се чувају и лече. У ту сврху издаване су брошуре, плакати, летци и обавештаван је свет чланцима у дневним новинама и часописима. Ово обавештавање вршено је нарочито у месецу децембру када су продаване маркице Лиге противу туберкулозе и у месецу мају када су приређиване академије и предавања о туберкулози.

Да би се популарно приказало како се преноси туберкулоза, издати су плакати са сликама под натписом: „Шта бива од јеног испљувка?“ у 5000 примерака. Тај исти плакат штампан је у брошуру под истим именом, такође у 5000 примерака. Те плакате и брошуре слали смо као пропагандни материјал бесплатно радничким установама, школама и т. д. Овај исти плакат издат је поново латиницом и ћирилицом у заједници са Подмлатком Црвеног крста и послат свима школама у држави.

Лига је нарочиту акцију водила за обавештавање шире јавности о туберкулози, о својим данима који су држани сваке године маја месеца. У години 1928. ови су дани одржани у заједници са Општином града Београда и одржана је академија на Универзитету са предавањима наших најугледнијих стручњака. По школама су се такође држала предавања и делили се наши плакати и летаци.

Исто тако приређени су Дани туберкулозе у мају месецу 1929. и одржано је популарно предавање на Универзитету.

Ове године Лига је повела јачу акцију и заинтересовала шири круг лекара и других особа за подизање санаторијума за туберкулозне на Авали. У том циљу одржана је једна шири седница ширег одбора Лиге на којој је изабран нарочити одбор, који би имао да се брине о томе.

У великој сали Университета одржана је у недељу 3. маја 1930 свечана академија на којој су наши истакнути радници на сузбијању туберкулозе осветлили са разних становишта деловање туберкулозе у нашем народу и говорили о потреби подизања санаторијума и болница. Сва ова предавања отштампана су у »Београдским Општинским Новинама«, а такође и у засебној књизи под називом: »Борба против туберкулозе« у 4000 примерака. Ову врло лепу књигу уредио нам је наш велики пријатељ г. Слободан Видаковић, новинар.

Ове године су дани противу туберкулозе изведени у целој држави и то 3, 4, и 5. маја са лозинком: »Дајмо деци ваздуха и сунца«. Тим поводом издали смо нарочиту брошуру о туберкулози, која је послата свима школама у држави, а која је служила за држање предавања ђацима. Замолити смо Министарство просвете, па је оно наредило да се предавање одржи у свима школама у суботу 2. маја. Исто тако је препоручено свима школама, да тај дан проведу наставу на чистом ваздуху место у школској згради. По нашој молби и Министарство Војске и Морнарице је наредило, да се свима војним јединицама држе предавања о туберкулози.

У Београду су на дан 4. маја продаване значке са двогубим црвеним крстом те смо на тај начин скупили 9.244.— динара, а и нека места у унутрашњости приређивала су такве дане а ми смо им слали пропагандни материјал и значке.

Поред осталих акција које води наша Лига штампали смо 1928. године и »Божићне маркице« са ликом Њ. В. Престолонаследника Петра. Ове су маркице нарочито врло прихода код свих Лига против туберкулозе у свету, па и код нас. Ми смо их штампали у нашој државној маркарници а приход од њих био је 27.849 динара. Овом приликом са нарочитим задовољством истичемо, да је Њ. В. Краљ у два маха откупио по 1000 комада наших маркица. Исто тако и Народна банка је откупила маркица за 1000.— динара. Ове године Лига је издала нове маркице са ликом Њ. В. Краљице која држи у наручју принца Андреју. Маркице ће бити врло укусно израђене у две боје и биће по цени од Дин 1.— и 0.50. Ове маркице ће се пустити у продају пред Божић, да би се могле употребљавати за божићне честитке.

Лига је у неколико махова давала помоћи појединцима, који болују од туберкулозе, да би то употребили за своје лечење односно да би могли отпутовати у санаторијум где су примљени на лечење а нису имали средстава да отпутују.

Лига до сада није била у могућности да свој програм приводи у дело. Сада је Лига подузела кораке код Општине да се добије комад земљишта на периферији Београда у Шуматовачкој улици, где би се подигла школа у чистом ваздуху за слабунаву и туберкулози наклањену децу, што ће служити као превенторијум.

Лига је добивала своје приходе делом од чланарине а делом од субвенција коју редовно прима од Београдске општине у износу од 20.000.— динара годишње. Осим тога имали смо приходе од маркица, од Дана против туберкулозе и од приватних добровољних прилога. Почивша г-ђа Милица Нешић, први је велики добротвор Лиге са улогом од

10.000.— динара. Целокупно стање благајне Лиге против туберкулозе на дан 30. новембра о. г. износи 108.742.— динара. Од овога је у Врачарској штедионици 100.172.— динара а у Поштанској штедионици 8.570.— динара.

До сада је Лига против туберкулозе у Београду учинила колико је могла за популарисање свога рада и успела је да и ширу масу света упозна са узроцима и последицама туберкулозе, да би се могли чувати и благовремено лечити. Реч туберкулоза је до сада значила страх и трепет за народ те се за дуго прикривала и са зазором је изговарана, док, сада, акцијом Лиге против туберкулозе, она је ушла у народ и о њој се већ свугде без страха говори као и о другим болестима, тако да се сада туберкулоза може на време и са успехом лечити а не као раније, када је услед незнања и страха помоћ тражена и сувише касно.

Ово је један део годишњег извештаја. Он доказује да се уистини доста радило и урадило али и да је још далеко од довољног. А тек колико је далеко од оног што се мора урадити, ако сами себи желимо добра и ако иоле мислимо на и најмању регенерацију своје расе.

После годишњег извештаја водиле су се на скупштини дуге и врло корисне дискусије. Потпретседник Лиге г. Др. Чедо Ђурђевић, који такође годинама показује једну за дивљење снажну раденост на овоме пољу заштите народног здравља, предложио је и образложио нова правила Лиге, која је скупштина једногласно примила.

Скупштина је на предлог претседника г. Др. Љубе Стојановића нарочито поздравила рад г. Слободана Ж. Видаковића, новинара који Лигу већ десет година помаже у њеној делатности.

Нарочито леп извештај о раду Лиге у Крагујевцу поднела је г-ђа Милица М. Суботић, претседница локалног друштва.

Сви су присутни на овој скупштини добили у циљу пропаганде по један примерак од свих издања Лиге, нарочито врло лепе књиге „Борба против туберкулозе“ као и по један специјалан број претседничког органа „Београдских Општинских Новина“, који је био посвећен борби против туберкулозе у Београду.

После исцрпне дискусије, скупштина је прешла на бирање новог Главног Одбора. Изабрани су једногласно за:

Председника: Др. Љуба Стојановић

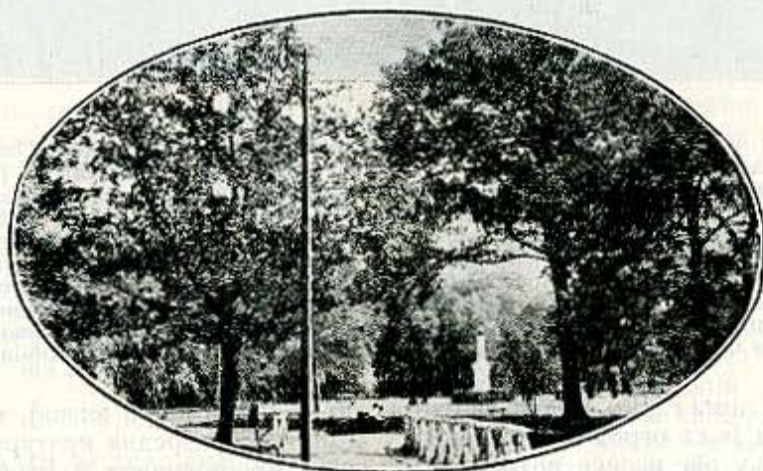
Потпретседнике: Др. Чедо Ђурђевић, сав. генер., Др. Милослав Стојадиновић, потпретседник Општ. Београдске, Др. Жарко Ђувићић, сав. генер.

Генералног секретара: Слободан Ж. Видаковић, новинар,

II Секретара: Г-ђица Ружа Бродник,

Чланове Гл. Управног Одбора: Др. Александар Радосављевић, проф. универз., Анђа Христић, проф., Божићар Зечевић, проф., Боса Ранковић, Драга Ђурић, настав., Др. Јеврем Недељковић, доцент универз., Др. Јован Добродолац, лекар, Мил. Радивојевић, потпред. држ. Савета, Др. Милоје Милошевић, лекар, Др. Милан Петровић, шеф Држ. Болнице, Др. Миодраг Врачевић, Дир. антитубер. диспанз., Др. Милош Ђорић, лекар, Др. Макфелд, директор енг. дежје болнице, Др. Панча Теодоровић, лекар, Др. Стеван Иванић, Дир. Цен. хиг. завода, Др. Смиљанић, лекар, и Др. Албала, лекар,

За Надзорни Одбор: Претседник: Драгиша Лапчевић, новинар.; чланови: Проф. Петар Илић, Др. Јанкулов и Риста Кисић; секр. М. Терзибашић.

Отварање Новинарског дома

Београдски новинари у настојању да створе што повољније и реалније услове за свој напредак и за обезбеђење својих сталешких интереса пошли су од остварења свога Дома. То је био један од услова за њихов будући рад и напредак, који је требало што пре остварити. Београдски новинари покренули су ово питање још пре шест година. Управа новинарског дома, на чијем је челу за све време био један од идејних покретача

сти она је створила један новинарски клуб, али јој материјалне немогућности нису дале да замисао властитог дома преведе у дело. У немогућности да се властитим средствима подигне Дом, управа новинарског клуба београдске секције Југословенског Новинарског Удружења обратила се још 1929 год. Београдској општини да је ова помогне у акцији. У општини су београдски новинари наишли на пуно разумевање; њиховој потреби Дома

Са отварања Новинарског Дома:

С лева на десно седе: проф. инж. Милан Л. Нешић, председник Општине београдске, г. Антић, изасланик г. Председника Краљ. Владе, Њ. Сб. Патријарх Варнаба, г. Генчић, мин. на расположењу; а стоје: г. г. Слободан Ж. Видаковић, гл. секретар Новинарског Дома, Буро Бањац, члан управе Новин. Удруж., Ис. А. Протић, кмет-правник О. Г. Б., др. Драг. Аранђеловић, проф. универз., Душан М. Шијачки, члан управе Новин. Удруж., и Новин. Дома, Добра Кузмић, п.председник Новин. Удруж., г. Бранковић, председник Духовног Суда, др. Мил. Недељковић, проф. универз. Мих. Живанчевић, члан управе Новин. Удруж., др. Мил. Стојадиновић, п.председн. опш. Београда и члан управе Новин. Удр. и Ст. Кракоб, члан управе Новин. Удр.

оснивања новинар. дома г. Д-р Милослав Стојадиновић, радила је са огромном енергијом на остварењу ове велике потребе новинарског staleжа. У својој предузимљиво-

дат је чак и шири значај, те је схваћена као једна прворазредна културна потреба и београдских новинара и Београда. Схвативши тако молбу управе београдске секције Ј. Н. У.,

Суд и Одбор Општине београдске узели су питање у разматрање и после кратког времена својом одлуком доделили београдским новинарима земљиште у Франкопановој улици за подизање Дома. Но како фонд за подизање Новинарског Дома није имао толико сретства да се убрзо отпочне са зидањем, то се Општина крајем 1930 године постарала да до тога времена обезбеди београдским новинарима неопходно потребну зграду. Тако је београдским новинарима додељена кућа у Мишарској улици број 3, која ће представљати Новинарски Дом све до онога дана док се у Франкопановој улици не подигне монументална и велелепна палата, достојна да репрезентује београдске новинаре.

На тај начин, благодарећи разумевању и предусретљивости суда и одбора Београдске општине, београдски новинари дошли су до свога Дома. Прилично простране просторије са великом баштом учиниће да ова кућа постане ускоро живо средиште. У њему ће се окупљати не само новинари, већ и сви њихови пријатељи. Поред тога управа београдске секције моћиће после овога успеха да рачуна и на друге; своју пажњу моћиће удружење у већој мери да посвети другим питањима, првенствено социјалним, културним и економским. Своје колеге из иностранства београдски новинари моћиће сада боље да приме; омогућено је да се развије и културна акција у виду предавања са дискусијама, музичких и уметничких вечери итд. Све је ово без Дома било скоро немогуће. А брига за Домом апсорбовала је највећи део делатности.

Овом приликом треба истаћи велико заузимање првог потпретседника Београдске општине Др. Милослава Стојадиновића, чијим су првенственим заузимањем новинари добили плац, за свој будући дом. Он је као дугогодишњи новинар и члан Управе Југословенског Новинарског Удружења ову потребу најпре могао да схвати и разуме.

Данас, не само београдски новинари, већ наш новинарски staleж уопште, осећа потребу решења овог најважнијег питања. То је социјално-економски проблем. Јер тешкоће и делатност новинарског позива с једне и социјално-економска незбринутост новинара с друге стране никако не стоје у складу. А за успешно развијање новинара и напредовања штампе први је услов да се између горње две чињенице успостави што бољи склад.

*

У недељу, 28 овога месеца, извршено је на свечан начин отварање Новинарског Дома. Од гостију свечаности су присуствовали

Њ. Св. Патријарх г. Варнава, претставник претседника Владе г. Антић, чехословачки посланик г. Флидер, претседник Општине г. Милан Нешић, потпретседник г. д-р Милослав Стојадиновић, као и многобројни угледни гости и већи број одборника Београдске општине. Свечаност у Новинарском Дому привукла је све истакнуте пријатеље новинарског staleжа.

Свечаност је изведена на најинтимнији начин. Отворена је говором потпретседника управе београдске секције Ј. Н. У. г. Кузмића. У своме говору г. Кузмић је рекао:

„Овај дом за који дугујемо неизмерну захвалност суду и одбору Београдске општине претставља почетак у раду на збрињавању београдских новинара. Али ћемо ићи даље, тражићемо помоћ целе земље, свију оних које смо чиме било задужили. Хоћемо да подигнемо велики дом, који ће служити на част свима оним који у њега буду узидали ма и једну циглу. Он неће бити луксуз, већ једна наша животна потреба. Он ће по угледу на новинарске домове у великим светским центрима бити уточиште старих и изнемоглих новинара, скровиште нових новинарских генерација, које ће се ту васпитати за нове задатке које их очекују. Он ће имати једну исто тако важну улогу — да у својим просторијама прима преставнике стране штампе и познате јавне раднике, који долазе да упознају нашу земљу. Јер где ће се они боље моћи обавестити о нашем народу него у кругу својих колега и другова?

Жељни да створимо што боље услове за подизање нашег новинарског подмлатка, ми намеравамо да у тим просторијама организујемо серије предавања, конференција на којима ће наши најјачи радници говорити о различитим темама из свих области јавног живота, књижевности, науке и тако даље.

Највећи прилог за тај будући дом дала нам је наша Општина — поклонила нам је земљиште — и Дунавска бановина која нам је дала 50.000 динара. Обратили смо се и осталим бановинама и од свију смо добили обећање да ће нас помоћи. А надамо се да нас неће одбити ни они на које будемо апеловали.

Овом приликом са захвалношћу истичем да је Краљевска Влада увидела потребу једног новинарског огњишта и она већ одавно помаже Удружење да одржи свој клуб на достојној висини.

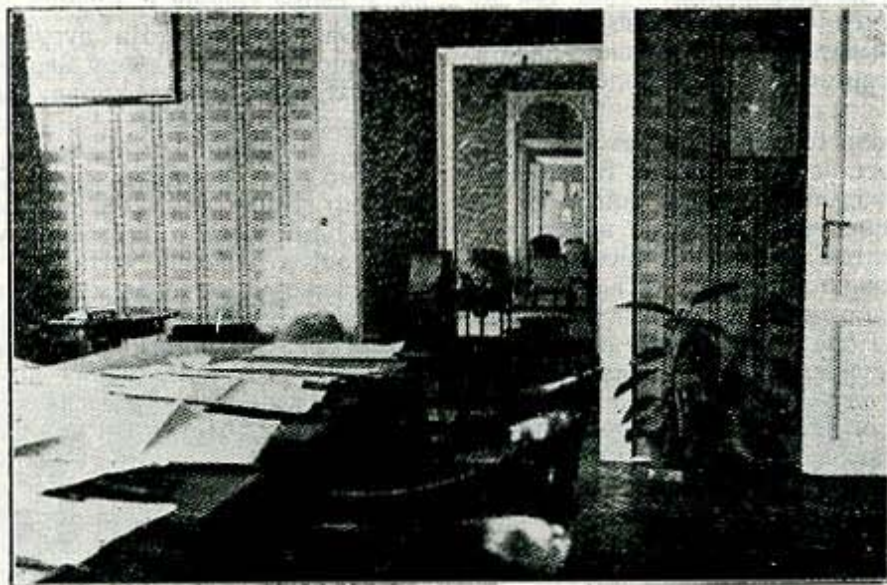
Наше колеге, загребачки новинари, имали су више среће него ми. Они су већ успели да сазидају свој дом, који данас претставља украс града и у који се скупља елита загребачког друштва. Загреб је своје новинаре свесрдно помогао и зато и ми верујемо да ће и нас Београд помоћи.

На крају господо, част ми је да вам са-

општим да је управа Југословенског новинарског удружења — секција Београд у знак захвалности, одлучила на својој седници да изабере за своје добротворе г. г. Милана Нешића, председника Београдске општине и Светислава Матића, бана Дунавске бановине.

Управу секције задужили су много својим прегалаштвом г. др. Мил. Стојадиновић, потпредседник Београдске општине, и својим старањем да ове просторије буду што пре и укусно уређене г. г. Булизибарић, директор Финанс. дирекције, г. Бркић, шеф канализа-

на, ценећи високо национални значај објективне и правичне јавне речи, као и пожртвованост нас београдских новинара у вашој преданој делатности за опште добро наше земље и нашег милог Београда, свесрдно нам је уступила ову зграду у којој ће бити ваш привремени дом док не подигнете један други, велелепнији и већи, који ће достојније репрезентовати вашу вредност и вашу снагу. У томе циљу ви располагете неопозивом одлуком Суда и Одбора о уступању потребног земљишта у Франкопановој улици.

Читаонице Новинарског Дома.

ционог одељења, г. Светозар Генић, шеф Грађевинског отсека, г. Милош Драгутиновић, архитекта, г. Воркапић, бивши шеф општинских добара Београдске општине и вредни предузимач г. Мих. Јурмовић.

На говор г. Д. Кузмића први је одговорио Њ. Св. Патријарх г. Варнава. У своме говору Њ. Св. Патријарх је изнео тешку дужност и моралну одговорност новинара па је у томе лепом говору рекао:

— Ја се радујем што ми је пало у део да вас поздравим, вас гласоноше јавног рада, народног живота и свега што је у вези с нашом државом и с осталим светом. На вама је овако организованим да помогнете подизање наше штампе, да дође на ниво осталих културних народа, на вама је да се наша јавност преко новина изолује од свега што је пристрасно и не одговара традицијама нашег народа и све што би рђаво утицало на народ.

После говора Њ. Св. Патријарха председник Београдске општине г. Милан Нешић одржао је овај поздравни говор:

— Господо новинари, Београдска општи-

Мени је особито пријатно што ми је као Председнику Општине дата могућност не само да будем сведок вашег видног напредовања него да вас колико могу помогнем у остварењу ваших циљева, који су идентични са циљевима целокупног интелектуалног и јавног живота.

Нека би у овом Дому, у коме се тако гордо вије застава вашег штаба, и у будуће као и до сада све било срачунато само на добро наше опште ствари и на славу нашег личног Београда.

Потом се г. Нешић захвалио на избору за добротвора удружења. Свечаност је затим завршена и Дом отворен. Напуштајући Дом Њ. Св. Патријарх предао је г. Слободану Видаковићу 1 секретару Управе Новинарског Дома 5.000 дин. као свој прилог за подизање новог Дома. После свечаног отварања гости су разгледали просторије Дома, интересовали се о проблемима новинарског staleжа, о раду београдске секције, изражавајући једнодушно задовољство за разумевање на које су београдски новинари наишли код своје Општине,

Италија је решила питање трошарине

— Комуналне вести из иностранства —

Одлуком иницијативом општинске управе покренуто је крајем прошле године у Београду питање делимичног укидања трошарине. Као што је познато, није се остало при пројекту, већ се овај снажни потхват одмах и приводи у дело. Како ово дело ревизије т. ј. скоро потпуног укидања београдске трошарине, нарочито трошарине на животне потребе широких грађанских и сиромашних маса, представља за комунални живот Београда један историјски акт највише врсте — то ће уредништво „Београдских општинских новина“ посветити у целости један од првих идних својих бројева овом питању, и изнети најопширније сав материјал са историјом покретања питања укидања трошарине, начелну дискусију у општинском одбору и завршно решење истог. Сав тај материјал биће отштампан и у једну засебну публикацију.

Пошто је само питање по својој капиталности изазвало највеће интересовање у јавности, — као што је и оправдано код питања толиког замашаја — то мислимо да неће бити без интереса ако у неколико речи изложимо на којој је основи бази ових дана у Италији изведена реформа трошарине.

До пре кратког времена трошарина је представљала један од главних извора прихода у финансијама италијанских општина. Међутим како је трошарина код њих све више гушила просперитет градова, то је Мусолинијева влада једном брзом одлуком на пречац учинила крај том најтежем проблему и правој кочници за развој италијанских градова. И ако се већ раније наговештавало да ће влада извршити неке темељне реформе у погледу главних основица општинских финансија, ипак је ширу јавност прилично изненадила одлука италијанске владе, којом се на артикле консума широких маса укида већи део општинских трошарина, а то укидање надокнађује високим повишењем трошаринских ставова на оне луксузније артикле, за које се ова дажбина задржава.

Реформа је изведена врло брзо. Наредба о укидању трошарине ступила је на снагу 6 дана по њеном обнародовању, а имала је да буде коначно извршена у року од свега 20 дана.

Највише су при томе повећани трошарински ставови на алкохол. (Држава је у потпуности уступила трошарину за алкохол самоуправи). Трошарина на вино биће у будуће један од главних општинских извора прихода у Италији. Такође су знатно повишени ставови на пиво, ракију и ликере. Овом мером, коју је италијанска влада прописала једнообразно за све италијанске градске општине, жели се постићи, поред чисто финансијске, фискалне реформе, још и социјални ефекат.

Осим на алкохолна пића, задржано је, односно повећано трошаринско оптерећење још и за минералну воду, за месо, за извесне лукузне кобасичарске производе (нарочито за саламу) и за свињску маст. Осим тога ударена је знатна такса на струју и плин. По новим прописима општинама се оставља на вољу, да ли ће их наплаћивати самостално и непосредно, да ли ће сарађивати са другим телима у њиховој наплати или да ли ће издати под закуп право њихове наплате; изузетак је учињен за таксе и струју, коју општине по овим прописима морају у сваком случају на-

плаћивати самостално и непосредно. Најзад, и сам систем наплате трошарине на остале предмете револуционарно је измењен и модификован.

Међу задржаним и уједно знатно повишеним трошаринским оптерећењима налазе се на пример :

Производи:	Трошарински став:
	ранији нови
Вино	14 % 20 %
Пиво	66 % 71 %
Телетина	30 % 80 %

— . . .

По прописима поменуте владине уредбе о реформи општинске трошарине, влада себи задржава право да сама пропише појединим општинама замењивање непосредне и самосталне наплате трошарине издавањем њене наплате под закуп, а у случајевима кад би се влада уверила да се наплата не врши уредно или да приходи од те непосредне наплате подбацују.

Од трошарине на вино изузете су количине које произвођач употребљава за властиту потрошњу.

Од ступања на снагу односно примене ове реформе протекло је до сад још одвећ кратко време, да би се могли правити какви било закључци о њеним резултатима.

С обзиром на неизвесност која још влада у погледу финансијског ефекта ове трошаринске реформе, влада је предвидела нарочити резервни фонд од 375,000.000.— лира, из кога би се дале субвенције оним општинама, које првих дана не би биле у стању да из властитих сретстава уравнотеже свој општински буџет. Укупни финансијски ефекат раније трошарине за све италијанске општине процењен је на неких 2,500.000.000.— лира.

Влада као и Савез Италијанских градова надају се, да ће нове трошарине, а нарочито трошарина на вино, не само одржати досадашњу финансијску ситуацију италијанских општина, него им чак шта више и положај побољшати. Ово се верује и због тога, што је раније трошарински систем допуштао многе злоупотребе, услед којих су општине успевале да наплате трошарину стварно само на један део производње.

Свечано отварање Читаонице Удружења глумаца

Скоро симболично, у један исти дан скромном свечаношћу два Удружења наших јавних радника: Удружење југословенских новинара и Удружење глумаца Краљевине Југославије, отворили су своје привремене Домове са Читаоницама.

Поред Читаонице, Удружење глумаца је истог дана отворило и Концертну агенцију, која ће у Београд доводити првокласне уметничке снаге са стране и тиме, у правом уметничком смислу, допринети да уметнички живот наше престонице добије прави значај и да концерти приређивани у Београду буду правог европског стила.

На ову скромну, али симпатичну свечаност дошли су не само глумци, чланови Удружења, већ поред њихових пријатеља дошли су и претставници Београдске општине, Министарства просвете и Уметничког одељења.

Око 11 часова, председник Удружења, г. Божан Николић, пред гостима и званичним претставницима, отварајући Читаоницу и Агенцију, одржао је овај говор:

— У целокупном досадашњем раду Удружења глумаца запажају се јасно две тежње: једна је материјалног карактера, друга уметничко-моралне природе. Једна и друга, ма да супротне у својој суштини, допуњују се у стварности, као што се обично у животу крајности додирују. Једна служи другој, а обе заједно чине целину, чине у ствари оно ради чега и постоји наша организација. Сви људи који су водили Удружење, било свесно, било приморани стицајем прилика, имали су увек пред очима та два смера. И мање или више, Удружење је у разним периодима, са више или мање успеха, решавало једну или другу страну.

У последње време, захваљујући приликама и људима који утичу и могу утицати на наш позоришни живот, њиховом разумевању и доброј вољи, изгледа ми да смо отишли најдаље у решавању и једног и другог задатка. Са прилично напора и много помоћи од меродавних, учињене су последње припреме да се дефинитивно реши материјално питање и обезбеђење глумаца у нашој земљи. Последњи облик овог решења донеће скори дани, и ми се надамо да ће то значајно дело основало и ову Агенцију. Узимајући да врши животу. У том смеру, и желећи да што пре и што боље омогући остварење материјалног обезбеђења својих чланова, Удружење је основало и ову агенцију. Узимајући да врши један посао који ће материјално помоћи да

се ојача фонд за пензије већ остарелих и немоћних глумаца, Удружење жели да својом агенцијом регулише и питање уметничког посредовања за нашу средину. Уклањањем свих досадашњих незгода које су постојале у овом раду код нас, Удружење хоће да систематским радом упути наш уметнички живот, у овом питању, једним бољим путем.

Готово симболично, овог дана отвара се и Читаоница Удружења. Прелазећи преко свих напора које је управа уложила за њено остварење, желимо само да подвучемо, да је потреба за једном Читаоном сазрела већ одавно у свима редовима наших чланова, и да су само техничке и материјалне незгоде заустављале њено стварање раније. Данас смо у стању, захваљујући свесрдној помоћи коју смо свуда нашли гдегод је била у питању наша Читаоница, да овим отварањем дамо и свој део за уметничко и морално подизање наших другова, за напредак нашег позоришта.

На говор г. Николића одговорили су: г. Момчило Милошевић, помоћник Министра просвете, у име г. Министра, и г. Милан Предић, управник Народног позоришта. Обојица су обећали свесрдну даљу помоћ Удружењу.

Г. Д-р Милослав Стојадиновић, потпредседник Београдске општине, који је са кметом-правником г. Исидором А. Протићем, ову свечаност посетио у име Суда Општине београдске, обећао је председнику Удружења, г. Божи Николићу, да ће и он настојати да Читаоница и од Општине буде потпомогнута.

Међу присутнима запажени су и г. г. Душан С. Николајевић, књижевник, Велмар Јанковић, књижевник, Милан Димовић, начелник Уметничког одељења, Сташа Бинички, композитор и други.

Од глумаца, који су се од срца радовали својој Читаоници, били су скоро сви, почевши од најстаријих наших признатих драмских уметника: г. г. Саве Тодоровића, Раје Павловића, г-ђе Персе Павловић, па све до најмлађих: г. г. Петра Петровића, Николе Поповића и г-це Невенке Урбанове.

У врло лепим, укусно уређеним и пространим просторијама Читаонице, у Чика Љубиној улици број 18, која је украшена са фотографијом Њ. В. Краља, Покровитеља Удружења глумаца, са Његовим личним потписом, у ведром расположењу ова скромна, али за наше глумце значајна свечаност, завршена је малом закуском.

СЛУЖБЕНИ ДЕО:**ЗАПИСНИК**

XXVIII. редовне седнице Одбора Општине београдске одржане 5. децембра 1930. године у 6 часова по подне.

Претседавао председник г. **Милан Нешић**.
Деловођа г. **Божидар Павловић**.

Потпретседници г.г. **Др. Милослав Стојадиновић** и **Никола Крстић** и

Кмет-правник г. **Исидор Протић**.

Од одборника били су: **Др. Драг. Аранђеловић**, **Др. Љ. Стојановић**, **Јов. Дравић**, **Влада К. Петровић**, **Др. М. Недељковић**, **Ђ. Попара**, **Ст. К. Трпковић**, **Мих. Л. Ђурић**, **Свет. Гођевац**, **Др. Драг. Ђ. Новаковић**, **Драг. К. Милошевић**, **Негослав Илић**, **К. Гинових**, **Др. Лазар Генчић**, **Милош П. Радојловић**, **А. Фирт**, **Др. Б. Пијаде**, **Др. Мића Анић**, **Драг. Матејић**, **Арх. Ђ. Бајаловић**, **Инж. Павле Миљанић**, **Др. С. Милетић**, **Т. Здравковић**, **инж. М. М. Сокић**, **Шемајо де Мајо**, **Тјеш. Старчевић**, **инж. Јован Мисирлић**, **Ранко Живковић**, **Р. Ј. Јовановић**, **Милован Матић** и **Јосиф Фрид**.

1.

Примљен је записник XXVII редовне седнице, с исправком да у комисију за питање пекарница и хлеба у Београду улази још и одборник г. **Ставра Трпковић**.

Деловођа Одбора прочитао је акт Министарства унутрашњих послова IV Бр. 1504, којим задржава од извршења одлуку Одбора од 6. новембра тек. год. о поклону Универзитету земљишта на Тркалишту.

Затим је прочитао други акт Министарства унутрашњих послова IV. Бр. 1560 којим извештава општину да је одобрен правилник о примени Статута општине града Београда у погледу регулисања положаја наставница општинских забавишта, ложаца и служитеља београдских основних школа.

2.

Деловођа Одбора саопштава да су се извинили одборници г.г. **Благоје Антонијевић**, **Петар Гребенац**, **Клементије Букавац**, **Јоца Поповић** и **Милан Радосављевић**.

Даље је прочитао писма Претседника Париске општине **Жана де Кастанана** и претседника Националне федерације бораца источне војске **Марк Еро-а**, у којима изражавају Београдској општини пуну захвалност за пријем и многобројне пажње које су њима, односно њиховим преставницима указане приликом откривања споменика захвалности Француској на дан 11. новембра ове год. У исто време изражавају наду да ће Београдска општина примити позив Париске општине да у 1931. год. врати посету Паризу, када се спрема одлазак Југословенских ратника са Солунског фронта у Француску.

Читање ових писама одборници су прихватила са узвиком: **живела Француска, живео Париз, живео Лион**.

Затим је Деловођа Одбора прочитао акт Министарства грађевина Бр. 70.932 којим одговара на акт Београдске општине, у коме је тражено да Министарство грађевина, односно његови предузимачи изврше све оправке калдрме и тротоара у улицама, где се због постављања каблова улице раскопавају. Министарство одговара да дужност оправке пада на предузимача, и да га те обавезе може разрешити суперколаудациона комисија, у коју има да уђе један претставник Београдске општине.

Претседник г. **Нешић** саопштава одбору, у вези питања одборника г. **Милетића**, разлоге због којих је благајна за наплату таксе пресељена у Дирекцију трамваја и осветљења, и нагласио да општински Суд испитује могућност скорог отпочињања наплате ове таксе путем чекова Поштанске Штедионице.

3.

На предлог Суда О.Бр. 28.986 Одбор је

РЕШИО:

Да се одобри лицитација за набавку разних материјала за потребе Дирекције трамваја и осветљења, и да се као најповољнијим понуђачима уступи испорука, и то:

1.) Фирми **Франјунг** — 6.000 м. тролне жице за укупну суму од Динара 73.948,32.

2.) Фирми **инж. Јована Милосављевића**, 700 ком. вирбл изолатора за укупну суму од 36.050 динара.

3.) Фирми **Сименс** 700 ком. шнал-изолатора, 400 ком. изолованих рингова за радну вучу од 500 кгр. 200 кгр. изолованих рингова за радну вучу од 750 кгр. и 5 ком. спојних клемова за тролну жицу 80 см. пресека за укупну суму од 25.380 динара.

4.) Фирми **А.Е.Г.** 5 ком. спојних клемова, 80 ком. крајњих клемова за тролну жицу 80 мм. 2 пресека, 40 ком. средњих за справу за везивање тролне жице за укупну суму од динара 24.640.

Целокупна набавка износи 160.118,32 дин. Издатак пада на терет парт. 69. поз. 6. буџета за 1930. годину.

4.

На предлог Суда О.Бр. 28.987 Одбор је

РЕШИО:

Да се одобри лицитација за набавку разних каблова за потребе Дирекције трамваја и осветљења и да се испорука уступи и то:

1.) Фирми Браун Бовери за укупну суму од Дин. 187.365.

2.) Фирми Сименс А. Д. за укупну суму од Дин. 61.170.

Целокупна набавка износи дин. 248.535.

Издатак пада на терет парт. 69. поз. 1. буџета за 1930. годину.

5.

Код тачке дневног реда: „Измена регулације насеља Кр. Александра Карађорђевића и нове регулације Пашиног брда са околином“, прочитан је предлог Суда, па је претседник г. Нешић дао објашњења регулације и измена према новом плану.

Одборник г. Јован Мисирлић ставио је предлог да се ова тачка скине с дневног реда ради накнадног проучавања.

Извршено је гласање. Дванаест одборника гласало је да се предлог Суда повуче с дневног реда, ради накнадног проучавања, а једанаест одборника гласало је да се усвоји предлог Суда.

Према томе предлог Суда је повучен с дневног реда.

6.

На предлог Суда О.Бр. 27.973 Одбор је

РЕШИО:

Да се допуни одлука одбора од 8. јула 1927. године под А.Бр. 12.391 којом је уступљено Задрузи државних и самоуправних службеника земљиште више Вождовачке школе, као и одлука од 2. октобра 1929. године под А.Бр. 21.809 којом је такође уступљено земљиште поменутој Задрузи, у толико што ће се интерес на суму која се има платити општини рачунати 3% а не 5% како је решењем А.Бр. 12.391 било одлучено, а с обзиром на то што Задрузи претстоје велики трошкови око изградње овога земљишта.

Интерес 3% важиће од 1. јануара 1931. г.

7.

Код тачке дневног реда: „Предлог за задужење општинског земљишта на углу Старице Новака и Ратарске код Државне Хипотекарне Банке за рачун Обданишта бр. 2“, прочитан је предлог Суда, па је одборник г. Мисирлић тражио да се у случајевима где се општина задужује за рачун појединих удружења врши контрола од стране општине над утрошком зајмова.

Претседник г. Нешић одговара да Суд намерава приступити изради једнога правилника којим би се регулисало питање, које је г. Мисирлић поставио.

За овим је на предлог Суда О.Бр. 28.788 Одбор

РЕШИО:

1. — Да се општина Београдска задужи код Државне Хипотекарне Банке са динара 400.000 на своје имање на углу Старице Новака и Ратарске улице, у површини до 900 м²

и да за обезбеду овога дуга одобри интабулацију на поменуто имање;

2. — Добивени зајам код Државне Хипотекарне Банке да се изда Обданишту бр. 2. ради подизања дома на горе означеном плацу, под условом да управа Обданишта обезбеди плаћање анuitета Државној Хипотекарној Банци за позајмљену суму;

3. — О овоме односу Обданишта бр. 2. према општини учинити поравнање пред Судом, у коме предвидети да ће у случају немогућности плаћања анuitета од стране Обданишта, подигнута зграда са целим инвентаром прећи у потпуну својину општине Београдске, на коју у том случају пада остатак неисплаћених анuitета. Осим тога у поравнање унети и остале услове под којима је речено земљиште уступљено Обданишту одлуком одбора од 7. фебруара 1930. године.

Ради извршења овога посла Одбор овлашћује општинског пуномоћника г. Б. Божића да може општину за рачун Обданишта бр. 2. задужити код Државне Хипотекарне Банке са динара 400.000, облигацију потписати, интабулацију одобрити и са Банком се о овом дугу поравнати, а тако исто и да се са Обдаништем бр. 2. може поравнати у смислу прописаних услова.

Ово решење доставити г. Министру финансија на одобрење.

8.

На предлог Суда О.Бр. 21339 Одбор је

РЕШИО:

Да се заводу за гљувонему децу у Београду издаје по 150.— динара месечно на име помоћи за школовање гљувонемога Божићара, сина Александра Котуровића, који је сиромашног стања и нема сретстава из којих би ово школовање могао плаћати.

Издатак пада на терет парт. 39. поз. 1.

9.

Код тачке дневног реда: „Предлог Суда да се у корист партије 57/18 виоманише кредит од динара 500.000 са парт. 60/12“, прочитан је предлог Суда па је одборник г. Странић Милетић ставио примедбу да се честим виоманисањем између појединих партија бунет испретвара и да то може довести до тешкоћа приликом склапања завршних рачуна. Скреће пажњу да је по новим изменама у закону о Главној контроли ова надлежна за дефинитивно разрешење општинских рачуна, али и да општински Одбор има своју надлежност, која се састоји у томе да прегледа тромесечне, шестомесечне и деветомесечне рачуне. Међутим Одбору ови рачуни још нису поднети. Завршни рачун за 1929. годину је готов, али га треба сравнити са документима и изнети Одбору на одобрење.

Претседник г. Нешић одговара г. Милетићу да ће завршни рачун бити стављен на дневни ред једне од наредних одборских седница.

За овим је на предлог Суда ОБр. 29544 Одбор

РЕШИО:

Да се кредит за исплату обавеза из ранијих година предвиђен по тач. 57. поз. 18. буџета расхода за 1930. годину повећа сумом од динара 500.000 вирманисањем ове суме на терет кредита по парт. 60. поз. 12.

Ово решење поднети г. Министру Финансија на одобрење.

10.

На предлог Суда О. Бр. 29518 Одбор је

РЕШИО:

Да се усвоји Правилник за тровање са јајима на трговима и по радњама у Београду како је усвојен од комисије одборника изабране на седници од 24. октобра тек. год., а који гласи:

Чл. 1.

Под трговином са јајима подразумева се продаја јаја од перади, било на велико било на мало.

Чл. 2.

Продаја јаја дозвољена је на трговима и у вароши по радњама (бакалницама, пиљарницама и т. д.). Продаја јаја на велико дозвољена је по магацинима и на трговима код великопродаваца.

Чл. 3.

Свако јаје, које се из радње пушта у промет, мора носити на себи штампил дотичног продавца. Штампил мора садржавати име и презиме, пијацу или улицу и број радње и датум.

Од овога се изузимају јаја, која доносе сељаци непосредно са села: али и таква јаја, када купи трговац, дужан је на њих утиснути свој штампил.

Препродавцима на трговима, забрањено је пролавати нештамбилирана јаја.

Јаја која пролају препродавцима, дозвољено је да имају штампил главног продавца.

Чл. 4.

Трговац је дужан свако јаје, пре пуштања у промет, да прегледа на лампи: исто класифицира по одредбама овога правилника, утисне на њега свој штампил, и тек тада пусти у промет.

Фарба за штампил мора бити модра, иста она која се употребљава за штампилрање меса.

За свако јаје које се нађе, или покварено или да не одговара класи у коју је стављено, а штампилу је, биће одговоран продавац ако је датум старији од седам дана, а ако је датум испод седам дана онај трговац чији је штампил утиснут на јајету.

За нештамбилирана а покварена јаја одговара продавац.

Чл. 5.

Јаја се имају класифицирати у две групе, у прву групу долазе свежа јаја а у другу конзервирана јаја.

I група свежих јаја дели се на три класе:

Прва класа потпуно свежа јаја, где ваздушни простор у затупастом крају јајета није већи, у својој основи од величине једног пола динара, а јаје по величини око 45 мм. у пречнику, и потпуно чисто:

Друга класа свежих јаја, то су чиста јаја где ваздушни простор у затупастом крају јајета заузима 1/6 целокупног простора јајета, као и јаја прве класе ако су у пречнику 40 мм.:

Трећа класа обична јаја, чиста јаја, где ваздушни простор у затупастом крају јајета заузима до 1/3 целокупног простора јајета, као и јаја прве и друге класе од 38 мм. у пречнику на ниже.

II група.

У другу групу долазе јаја конзервирана, ма на који начин било (кречу, воденом стаклу или на хладноћи).

Чл. 6.

Сва остала јаја као: флекава, крвава, црвено или црно узмућена као и она где се већ распознаје, зачетак имају се сматрати као укварена и несмеју се пуштати у промет, као животиња намирница, већ се имају уништити или евентуално употребити на техничке циљеве. (за молене, фарбаре и т. д.).

Чл. 7.

При контролном прегледу јаја, од стране за то одређених стручњака, толерираће се, како код великопродаваца тако и код прекупца и сељака до 5% кварених, која ће се поништити, код већег пак процента, осим тога што ће се кварна јаја поништити, биће продавац кажњен.

Чл. 8.

Сваки продавац дужан је да на суду из кога продаје јаја стави ознаку које су класе јаја и њихову цену, а за конзервирана да стави „конзервирана јаја“ цену, и начин конзервирања.

Чл. 9.

Сваки продавац јаја дужан је да захтева од произвођача да се по могућству на сваком јајету које се донесе у Београд на продају стави датум кад је снешено.

Чл. 10.

Трговци са јајима на велико — гросисти, морају имати нарочито подесне магацине са што нижом температуром, а по могућству и са хладњачама, где ће одржавати јаја у свежини, и где ће вршити њихово класифицирање и штампилрање.

Чл. 11.

Продаја јаја по кућама и улици (торба-рење-кућарење) најстрожије је забрањено.

Чл. 12.

Контролу над продајом јаја врше органи хигијенског отсека Дирекције за социјално и здравствено старање општине Београдске, са обзиром на закон о надзору над намирницама.

Чл. 13.

Ко се огреши о овај правилник ма у ком погледу, биће кажњен по закону о надзору над намирницама за живот.

Чл. 14.

Овај Правилник ступа на снагу, кад га Суд општински одобри а Управа Града Београда пропише.

II.

На предлог Суда О.Бр. 28460 Одбор је

РЕШИО:

Да се А. Д. за трговину и индустрију врати основна кауција у ефективној вредности од 45.000 динара, која се састоји у 100 комада обвезница ратне штете од по 1.000 динара, а коју је кауцију то предузеће положило приликом закључења уговора за лиферирање 120 вагона ситних коцки по одлуци одбора А.Бр. 2864 од 8. III. 1929. године.

12.

На предлог Суда О.Бр. 28459 Одбор је

РЕШИО:

Да се предузећу „Акционарском друштву за трговину и индустрију“ врати основна кауција у суми од 115.000 динара, коју је та фирма положила у обвезницама ратне штете приликом закључења уговора у 1928. год. за лиферирање каменог материјала по одлуци одбора Општине А.Бр. 12754 од 22. VI. 1928. год. у висини по оригиналним признаницама, које ће поменуто предузеће вратити благајни приликом повраћаја кауције.

13.

Код тачке дневног реда: „Парцелација имања г. Чече Јахимовића у Миријевској улици“, прочитан је предлог Суда па се потом развила дискусија у којој је одборник г. Јован Мисирлић тражио да се она скине с дневног реда и да Суд претходно поступи по чл. 5. Закона о атару, и спреми једну уредбу о подели атара на зоне и о проширењу грађевинског реона, коју би имао да одобри г. Министар грађевина. Тек после те уредбе могло би се решавати о даљим парцелацијама и спречити подизање нових „Јатаган мала“.

Одборник г. Др. Драгољуб Аранђеловић предложио је да се предлог скине с дневног реда и упуту Правној секцији, да она предмет проучи и испита има ли законске могућности да се спречи даље непотребно ширење Београда, које неминовно води стварању нових „Јатаган мала“.

За овим је извршено гласање. Већина одборника гласало је за предлог г. Др. Драг. Аранђеловића.

Према томе предлог Суда о парцелацији повучен је с дневног реда, да се упуту Правној секцији на проучавање.

14.

На предлог Суда О.Бр. 28.677 Одбор је

РЕШИО:

1. — Да се усвоји протокол колаудације за колаудовање набавке ивичњака, коју је набавку извршила фирма „Огран“ на основу одлуке Одбора А.Бр. 12.754 од 22. V. 1930. г. с тим да се лиферант по предлогу колаудирајуће комисије ослободи плаћања казне за задоцњење из разлога што задоцњење није наступило његовом кривицом.

2. — Да се фирми „Огран“ призна и исплати за излифировани материјал, према ревидованом предрачуну, сума од 488.824,76 динара по одбитку већ примљених рата и свих такса и дажбина по закону.

3. — Да се лиферанту врати основна кауција, као и 5% допунска кауција у суми од 24.441,24 динара која му је задржата приликом исплата појединих рата по овој лиферирацији.

Издатак у суми од 24.441,24 динара има да падне на терет партије 57. поз. 18. буџета за 1930. годину.

15.

На предлог Суда О.Бр. 29.177 Одбор је

РЕШИО:

Да се усвоји извештај већине чланова комисије и да се жалба г. Павла Карарадовановића изјављена на решење Пензионог Фонда бр. 70, одбаци као неумесна.

16.

На предлог Суда О.Бр. 29.111 Одбор је

РЕШИО:

Да се Инжињерском Отсеку Техничке Дирекције одобри кредит од 6.164,84 динара за превоз 1.106 м³ водоводних цеви од Ф. 200 мм. из Пробирнице на Сењаку у улици Војводе Глигора, с тим да овај превоз изврши Техничко предузеће Костић и Антић, коме је дата у изразу и калдрма у тој улици, по цени 0,10 динара од 1 кг.

Издатак у суми од 6.164,84 динара да падне на терет зајма од 125.000.000 динара, закљученог код конзорције банака а из суме од динара 35.500.000 делегиране за калдрмисање.

17.

Код тачке дневног реда: „Закуп зграде за потребе Управе Града Београда“, прочитан је предлог Суда па је одборник г. Др. Драг. Аранђеловић у своме говору скренуо пажњу да би општина требала да покуша још једанпут код владе, да се измене закони који стављају општини у дужност да плаћа кирије за редовне државне судове, за полицијске квартове и Управу Града Београда. Истина је да се полиција стара за безбедност

грађана, али се она стара и о општој државној безбедности, јер су ту и владалац и влада.

По овом питању говорили су: г.г. Јован Мисирлић и потпретседник г. Никола Крстић па је Одбор на предлог Суда О.Бр. 28.934.

РЕШИО:

1. — Да се за накнадне станбене потребе Управе Града Београда узме стан г. Жике Милетића у непосредном суседству садањих канцеларија Управе Града Београда на Обилићевом Венцу бр. 6, а састојећих се из 9 соба са коридором, једног клозета и 1 купатила.

2. — Осигурање од пожара пада на терет сопственика зграде.

3. — Трајање закупа 2 године, почев од 1. децембра 1930. године.

4. — Све просторије као и везу са садањим одељењима 1 спрата Управе Града Београда, преправиће сопственик о своме трошку, а према потреби тога надлештва.

5. — Цена 4.000 дин. месечно без општинских такса; плаћање тромесечно унапред Државној Хипотекарној Банци за рачун г. Милетића. Према овоме одговарајуће општинске таксе падају на терет закупца, — општине Београдске.

6. — Такса за уговор пада на терет сопственика г. Жике Милетића.

18.

Код тачке дневног реда: „Предлог Правилника о издавању повлашћених трамвајских карата“, прочитан је предлог Суда па се развила дискусија у којој су учествовали одборници г.г. Негослав Илић, Ранко Живковић, Др. Букић Пијаде и Др. Страшимир Милетић.

Усвојен је предлог одборника г. Негослава Илића да се образује једна комисија, која ће прегледати Правилник и са својим извештајем поднети га Одбору на одобрење.

У ову комисију изабрани су одборници г.г. Драгољуб Новаковић, Павле Миљанић, Алберт Фирт, Негослав Илић и Влада Петровић.

19.

На предлог Суда О.Бр. 29.210 Одбор је

РЕШИО:

Да се за проучавање предлога о смањењу тарифе за продају електричне енергије изабере једна комисија која ће проучити предлог и о томе поднети свој извештај Суду и Одбору.

У ову комисију изабрани су одборници г. г. Павле Миљанић, Алберт Фирт, Д-р Драгољуб Аранђеловић, Милић Сокић, Негослав Илић, Драгиша Матејић и Петар Гребенац.

20.

На предлог Суда О.Бр. 25933 Одбор је

РЕШИО:

Да у комисију за преглед пијаце више Кланице уђу г. г.:

1. — Д-р Лазар Генчић, одборник;
2. — Д-р Рамзин, шеф отсека за јавну хигијену;
3. — Миша Арсеновић, референт за пијаце, и
4. — Светозар Генић, шеф архитектонског отсека.

По извршеном прегледу комисија ће поднети извештај и предлог Суду.

21.

На предлог Суда О.Бр. 29162 Одбор је

РЕШИО:

Да се решење Одбора општине Београдске од 24. октобра тек. год. под О.Бр. 25742 исправи у толико што се утврђује, да је Миодраг син Стојана Митића једно исто лице са Миодрагом Тасићем сином Стојана Митића, пошто се из акта види, да отац има једно презиме а син друго.

Ово решење доставити Команди Београдског Војног Округа ради превоза Миодрага Тасића из коњице у пешадију.

22.

На предлог Суда О.Бр. 28867 Одбор је

РЕШИО:

Да се Катарина Дејановић, удова, закупца једне собе у Катарићеву улици бр. 23 за коју је до сада плаћала по 100 динара месечно на име кирије — ослободи плаћања исте, пошто је самохрана, стара 70 година, те не може ништа да привређује, а уз то сиромашног стања за доказ чега је поднела уверење о немаштини и на име помоћи прима од општине 100 дин. месечно.

23.

На предлог Суда О.Бр. 28777 Одбор је

РЕШИО:

Да се г-ђи Драгињи Николић додели месечна помоћ од 300 динара, с обзиром на то што јој је муж погинуо у рату, и што инвалиду није примала, јер су јој била жива два сина, који су је, као службеници општине Београдске, издржавали од својих прихода. Како су јој оба сина и Михаило и Милорад умрли у 1929. год., то је она остала и без издржавања, које је од њих имала, а инвалиду не може сада добити, јер је протекао рок за подношење молби за инвалиду.

Овај издатак пада на терет редовних партија и позиције буџета, предвиђених за давање помоћи.

24.

На предлог Суда О.Бр. 28351 Одбор је

РЕШИО:

Да се за проучавање жалбе г. Јована Михајловића, бив. службеника општине Београдске, изјављене на решење Пензионог Фонда

бр. 195 од 24. октобра 1930. године, изабере једна комисија одборника у коју да уђу г. г. Петар Гребенац, Шемајо де Мајо и Др. Мића Анић.

Комисија ће по овом предмету доставити своје мишљење Суду.

25.

На предлог Суда О.Бр. 28498 Одбор је

РЕШИО:

Да се усвоји извештај комисије за одређивање месечне помоћи и да се месечна помоћ даје овим лицима:

1. Јоци Јаковљевићу, б. каф.		
Краља Александра 144	мес. дин.	100.—
2. Марији Павловић, удови,		
Кнез Данилова бр. 48	" "	100.—
3. Зорки Павловић, удови,		
Иваничка бр. 15	" "	60.—
4. Марија Игњатовић, удови,		
Шуматовачка бр. 10.	" "	60.—
5. Сојки Јездји, удови,		
Кнез Данилова бр. 45	" "	60.—
6. Ленки Алексић, удови,		
Синђелића бр. 19	" "	60.—
7. Даница Стефановић, удови,		
Капетан Мишина бр. 27	" "	50.—
8. Косари Јовановић, удови,		
Васина бр. 15	" "	50.—
9. Софији Скаратидес, удови,		
Проте Матеје бр. 36	" "	80.—
10. Надежди Трифуновић (неудата)		
Д. Поток 7	" "	200.—
11. Милеви Петровић, удови,		
Дубљанска бр. 36	" "	100.—
12. Анки Богдановић, удови,		
Дринчићева бр. 85	" "	100.—
13. Лазару Недићу, бив. чистачу,		
Прокупачка 53-а	" "	100.—
14. Марији Секулић, удови,		
Гаковска бр. 39	" "	100.—
15. Катарини Ервиновић, удови,		
Добропољска бр. 40	" "	80.—
16. Марији Јанковић, удови,		
Ј. Мала XIV/13	" "	100.—
17. Милошу сину Настасије Станић, удове		
баку VIII раз. гимназ.		
до 1. септембра 1931. год.		
18. Зорки Ђорђевић, удови, Вој. Анђелка		
бр. 15 да се месечна помоћ		
повећа са 50 динара		
" "		50.—
19. Анки Николић, бив. продавцу карата		
да се месечна помоћ		
повећа са 50 динара		
" "		50.—
Свега месечно Дин.		1.600.—

Ови издаци имају да падну на терет редовних партија и позиција предвиђених за давање месечних помоћи (парт. 39. поз. 1.).

26.

На предлог Суда О.Бр. 29523 Одбор је

РЕШИО:

Да се блок између улица: Краља Милана, Гарашиновице, Немањине и Зрињског, а који је по генералном плану ангажован за подизање Опере и Конзерваторијума ослободи намене и остави на слободно располагање Министарству Војске и Морнарице.

Место за будућу Оперу и Конзерваторијум одредиће се накнадно.

27.

Код тачке: „Експропријације и апропријације“ Одбор је

РЕШИО:

1. — На предлог Суда О.Бр. 28313:
„Да се за општинског процениоца имања г-ђе Наталије Крстић—Кошанин на Дедињу одреди г. Стојан Вељковић, инжењер на месту г. Милана Пљевљакушића, пошто је овај хонорарни чиновник општине Београдске и према томе не може бити проценилац.“

2. — На предлог Суда О.Бр. 28889:
„Да се на место одређеног процениоца г. Милића Поповића за процену имања Дома малолетне деце на углу Југовићева и Поенкареове ул. одреди г. Стојан Вељковић, пошто је г. Поповић изјавио да не може бити проценилац, јер неће бити у Београду.“

3. — На предлог Суда О.Бр. 29114:
„Да се одборска одлука од 24. јануара 1930. године измени и да се за процениоце имања масе Филипа Богдановића, које се експроприше у циљу регулације Молерове улице, одреди г. г. Јосиф Гранжан (зам. Васа Новичић и Милан Тодоровић (зам. Лазар Т. Илић каф.).“

4. — На предлог Суда О.Бр. 28501:
„Да се изврши експропријација дела имања г. Петра Гребенца у Босанској улици бр. 23. и да му се за ову експропријацију да накнада од 1.000 по м². Преносну таксу да сноси сопственик.“

5. — На предлог Суда О.Бр. 28513:
„Да се усвоји једногласно извршена комисијска процена од 28. октобра 1930. године имања г. Михајла и Николе Костића у Св. Николе и Војводе Пећанца улици за потребе проширења гробља, а по цени од 80 дин. по м².“

Преносне таксе да сноси купац.

Правобранилачки Отсек приликом ликвидације повешће рачуна о томе: колико је сопственику за раније заузето земљиште које је евентуално исплаћено у боновима ратне штете и да тај део заузетог земљишта обрачуна по тадањој цени, а само остатак обрачуна по комисијској процени од 28. октобра 1930. године.“

6. — На предлог Суда О.Бр. 28999:

„Да се усвоји записник извршене комисијске процене од 18. октобра 1930. године за експропријацију имања г. Даринке Симић на Дедињу за потребе просецања дијагоналне улице, а по цени од 200 дин. по м².”

Преносне таксе да сноси сопственик.”

7. — На предлог Суда О.Бр. 28998:

„Да се усвоји записник већине извршене комисијске процене од 18. октобра 1930. године за експропријацију имања г. Милана Дилбера на Дедињу, а по цени од 150 дин. по м². Преносну таксу да сноси сопственик.”

8. — На предлог Суда О.Бр. 28515:

„Да се изврши експропријација имања г. Антонија Марића на углу Милешевске и Хаџи Проданове ул. путем законске процене, пошто се није могао постићи директан споразум са сопствеником. За општинске процениоце одређују се г. г. Никола Тирнанић (зам. Милан Минић) и Јосиф Гранжан (зам. Милан Јовановић).”

9. — На предлог Суда О.Бр. 28514:

„Да се апроприше имању г. Армина Шмита у Далматинској улици део земљишта Регулационог фонда општине Београдске, ради изласка на регулациону линију, у површини око 23 м² а по цени од 300 дин. по м². Преносне таксе да сноси купац.”

10. — На предлог Суда О.Бр. 28516:

„Да се апроприше имању г. Жив. Станковића у Дубљанској ул. бр. 72 део земљишта Регулационог фонда општине Београдске у површини око 5,33 м² ради изласка на регулациону линију а по цени од 350 дин. по м². Преносну таксу да сноси купац.”

11. — На предлог Суда О.Бр. 28517:

„Да се апроприше имању г. Момчила Брашовачког у Хаџи Мелентијевој ул. бр. 21. део земљишта Регулационог фонда Општине Београдске у површини око 5,66 м², ради изласка на регулациону линију, а по цени од 500 дин. по м². Преносне таксе да сноси купац.”

12. — На предлог Суда О.Бр. 28518:

„Да се апроприше имању г. Антонија Прељевића у Кајмакчаланској бр. 8. део земљишта Регулационог фонда у површини око 7,72 м², ради изласка на регулациону линију,

а по цени од 200 дин. по м². Преносне таксе да сноси купац.”

13. — На предлог Суда О.Бр. 28520:

„Да се апроприше имању г-ђе Јованке В. Божићаревића део земљишта Регулационог Фонда Општине Београдске на углу Жоржа Клемансоа и Стевана Сремца ул. у површини око 1,40 м² ради изласка на регулациону линију, а по цени од 1.000 дин. по м². Преносне таксе да сноси купац.”

14. — На предлог Суда О.Бр. 28521:

„Да се апроприше имању г. Драгомира Остојића део земљишта Регулационог фонда Општине Београдске, ради изласка на регулациону линију и то са стране Дубљанске улице у површини око 13,50 м² по цени од 300 дин. по м², а са стране Шуматовачке улице у површини око 1,40 м² по цени од 200 дин. по м². Преносне таксе да сноси купац.”

15. — На предлог Суда О.Бр. 28522:

„Да се апроприше имању г. Светислава Хаџића у Славујској ул. бр. 11, део земљишта Регулационог фонда општине Београдске у површини око 1 м², ради изласка на регулациону линију, а по цени од 250 дин. по м². Преносну таксу да сноси купац.”

16. — На предлог Суда О.Бр. 28519:

„Да се апроприше имању г. Јосифа Реца у Великог Милоша ул. бр. 40, део земљишта Регулационог фонда општине Београдске у површини око 2,12 м², ради изласка на регулациону линију, а по цени од 1.500 дин. по м². Преносну таксу да сноси купац.”

17. — На предлог Суда О.Бр. 29311:

„Да се одборска одлука од 2. јануара тек. год. измени и да се за процениоце имања Р. Ф. О. Б. у Владетиној улици, које се апроприше имању г. Љубомира Митровића, ради изласка на регулациону линију, одреде г. г.: Јосиф Гранжан (зам. Васа Новичић) и Милан Тодоровић (зам. Лазар Т. Илић).”

Седница је закључена у 9 часова у вече.

Оверавају:

Деловођа,

Бож. Л. Павловић, с. р.

Претседник

Београдске Општине

Милан Нешић, с. р.

ЗАПИСНИК

XXIX Редовне Седнице Одбора општине Београдске, одржане у дане 10, 11, 12 и 15 децембра 1930. године у 6 часова по подне.

Претседавао Претседник г. Милан Нешић.

Деловођа г. Божидар Павловић.

Потпретседници г. г. Д-р Милослав Стојадиновић и Никола Крстић и кмет-правник г. Исидор Протић.

Од одборника били су г. г.: Јов. Дравић,

Драгољуб Милошевић, Димитрије Станчуловић, М. Ј. Стојановић, Влад. К. Петровић, Т. Здравковић, А. Фирт, Богдан Крекић, Никола Ђорђевић, Д-р Лазар Генчић, Д-р Љуба Стојановић, Светозар Гођевац, Драгиша Матејић, Негослав Илић, Петар М. Гребенац,

инж. Јов. Мисирлић, инж. Павле Миљанић, Мих. Л. Ђурић, Бранко Поповић, Ђура Бајаловић, Д-р Александар М. Леко, Ст. К. Триковић, Д-р М. Недељковић, Милош П. Радојловић, Триф. Јовановић, Ранко Живковић, Д-р Б. Пијаде, инж. М. М. Сокић, Милован Ј. Матић, Р. Ј. Јовановић, Тјешимир Старчевић, Д-р Страш. Љ. Милетић, К. Гиновић, Д-р Драг. Аранђеловић, Шемајо де Мајо, Мил. Ђ. Радосављевић, Ђ. Попара, Јосиф Фрид, Јоца Поповић и Д-р Мића Анић.

1.

Примљен је записник XXVIII редовне седнице.

2.

Деловођа Одбора саопштава да су се извинили одборници г. г. Клементије Букавац, Благоје Антонијевић и Д-р Драгољуб Новаковић.

Даље саопштава писмо г. Бабинског, посланика Пољске у Београду, који изражава захвалност Суду и Одбору општине на давању имена маршала Пилсудског и Томаша Јежа два улица у Београду.

Претседник г. Милан Нешић саопштава да је добио претставку потписану од петнаесторице одборника у којој траже, да се пре прелаза на претрес буџета реши питање установљења нових чиновничких и службеничких звања у Општини Београдској, а којих звања има у новом предлогу буџета за 1931. годину. Са своје стране г. Нешић изјављује, да не прави од тога питање, али му се чини природније и логичније да се то питање решава упоредо са решавањем самога буџета, када ће Суд да потпуно и детаљно обавести Одбор о потреби, која је изазвала предлог да се установи дотично чиновничко звање.

Одборник г. Петар Гребенац изнео је мотиве, који су руководили потписнике претставке, да исту упуте Суду, али пошто је Суд сада дао обећање, да ће дати обавештења код сваког новог места у буџету, изјављује да се ово питање о установљењу нових места може решавати упоредо са буџетом.

По овом питању говорили су још одборници г. г. Ставра Триковић, Ранко Живковић и Драгиша Матејић, па је Одбор одлучио, да се питање о установљењу нових чиновничких и службеничких звања решава упоредо са предлогом буџета за 1931. годину.

3.

На предлог Суда Обр. 29942 Одбор је

РЕШИО:

Да се изабере једна комисија од пет одборника, која ће заједно са Судом извршити дефинитиван избор поротника за 1931. годину за Првостепени Суд за град Београд и Београдски Окружни Суд.

У ову комисију изабрани су: г. г. Влада

Петровић, Алберт Фирт, Трифун Јовановић, Јован Дравић и Петар Гребенац.

Овлашћује се Суд, да у сагласности са овом комисијом, достави спискове поротника поменутих Судовима.

4.

Код тачке дневног реда: „Предлог буџета за 1931. годину“ деловођа одбора прочитао је експозе о буџету.

Одборник г. Д-р Милорад Недељковић прочитао је извештај Стручног Финансијског Одбора о предлогу буџета за 1931. годину. Овај извештај пропратио је једним подужим говором, у коме је изнео рад Стручног Финансијског Одбора на проучавању судског предлога као и резултате тога рада. Изнео је затим да је главно питање у предлогу буџета увођење приреза на државни порез и ограничење трошарине само на алкохол и артикле луксузне потрошње. Пошто се довољно и детаљно упознао са основама на којима је израђен предлог буџета за 1931. годину, Стручни Финансијски Одбор дошао је до закључка, да се овакав предлог буџета може поднети пленуму општинског одбора на одобрење.

Претседник г. Милан Нешић са своје стране даје допуну експозеа и наглашава да је најважније питање у предлогу Суда реформа трошарине. Суд је узео у оцену многобројне жалбе, које су му стизале на систем општинске трошарине у Београду и 30. јула ове године сазвао је једну ширу конференцију представника привреде и радиности у Београду, на којој су изражене жеље да се општинска трошарина реформише односно сведе на минимум. Од тада Суд је узео у најозбиљнију студију питање о ограничењу трошарине само на извесне артикле и резултат тих проучавања је данашњи предлог Суда, да се трошарина у главном задржи само на алкохол и артикле луксузне потрошње, а да се уз то уведе 20% приреза на државни порез. Суд се нада да ће се овај прирез током година смањивати па и укинати онда, када општинска привредна предузећа буду давала довољне приходе за буџетирање. Затим г. Нешић наводи општине градова у којима већ постоји прирез: у Земуну 70%, Суботици 81%, Загребу 35%, Сарајеву 90%, Бечкереку 100%, Сплиту 100%, Новом Саду 112%, Љубљани 30%. Исто тако наводи да према подацима из 1928. године у нашој земљи има 242 општине које плаћају прирез од 1 до 300%, да 61 општина плаћа од 300 до 500% а да 3 општине плаћају преко 2.000%. У своме даљем говору г. Нешић одговара на замерке које су се у јавности чуле против ограничења трошарине и увођења приреза и у седам тачака побија један за другим све до сада познате приговоре. Нарочито се задржава на претставкама које су

београдске коморе: Индустијска, Трговачка и Занатлијска упутиле општини августа месеца у којима су тражиле ревизију односно укидање извесних трошаринских ставова, и садашњем држању поменутих комора, које чине приговоре предложеној реформи, а која је у ствари и у главном резултат њихових тражења из августа месеца.

Седница је прекинута у 10 часова увече и настављена 11 децембра у 6 часова по подне.

Развила се начелна дискусија о буџету, у којој су учествовали одборници:

Г. Милан Стојановић у своме говору осврће се на цифре које је претседник г. Нешић употребио у експозеу и у своме говору после експозеа. Тако износи да је у првобитном експозеу прирез био предложен у износу 52% што на суму од 100,000.000 динара државне порезе у Београду износи 52,000.000 динара приреза. Сада пак предлаже се стопа од 20% приреза и њен ефекат се рачуна на 16,000.000 динара место 20 милиона, из чега излази да основица није више 100,000.000 динара већ 80,000.000 динара. Исто тако износи се да општинска трошарина за ову годину даје 58,000.000 дин. бруто прихода, а међутим за ових 11 месеци трошарина је дала преко 60,000.000 динара бруто прихода. Каже се да трошарина на алкохол даје 14,000.000 динара годишње, док је она за седам месеци дала 14,700.000 динара, а међутим стопа није смањена, већ је остала иста. Изгледа да се хоће да прикаже, да је трошарина давала један релативно мали приход и да ће се без ње буџетска равнотежа моћи да избалансира. Пребацује се занатлијама, да се при решавању овога питања сувише сталешки опредељују. Међутим занатлије су практични људи из живота и знају шта може допринети унапређењу привреде. Треба да постоје једнаки услови производње, да би се привреда могла правилно развијати. Привредно подизање Београда могуће је или укидањем трошарине у свима привредним градовима, или ако постоје заштитне мере у појединим крајевима државе, онда се оне и код нас морају одржавати. У погледу приреза каже даље г. Стојановић велики део грађана београдских неће га плаћати. Сви чиновници чији месечни приходи не прелазе 4.000 динара ослобођени су приреза. Осим тога у Београду има 3.412 нових зграда, у које је инвестирано око две и по милијарде динара. Све су те зграде, односно њихови сопственици ослобођени плаћања државне порезе, па према томе и општинског приреза. Ти сопственици, сем инвалидског и коморског приреза плаћали су општини једино трошарину. Из свега тога излази да ће прирез у Београду плаћати не чиновници, радници и сопственици нових зграда већ за-

натлије, трговци и један мали део слободних професија, са којим високим чиновником или сопствеником старог непокретног имања. Такав начин опорезивања не може се назвати социјалном правдом већ социјалном неправдом. На крају свога говора г. Стојановић изјављује, да за овакав буџет не може гласати ни у начелу ни у појединостима.

Г. Д-р Драгољуб Аранђеловић полазећи са гледишта, да свака критика може да користи, одаје признање Суду да је за кратко време свог рада уложио труд, знање и добру вољу да општински послови пођу напред. То му мора признати свака озбиљна, свака искрена и свака савесна критика. Кад се погледа буџет, пада у очи његова укупна цифра од близу 400,000.000 динара. Ту суму ће београдско становништво платити, али му то неће бити лако. Ми имамо грандиозне планове и хоћемо да остваримо све за неколико година у место да то пренесемо на неколико деценија. Опет се поставља питање грађевинског реона, чијем се сужавању мора приступити, ако се жели помоћи Београду. Са 35,000.000 дин. колико је одређено из зајма за калдрмисање периферије не може се ништа учинити, већ ће само изазвати жудњу и захтеве грађана да се калдрмишу све некалдрмисане улице на периферији, да се уведе водовод, осветљење итд. Општина за све то нема довољно средстава, а међутим могла би да помогне и уређивање центра тако да становање у њему буде јевтиније. Из експозеа се даље не види, шта је урађено по питању хлеба и млека у Београду, јер није индиферентна ствар за једну сиромашну, а већу породицу, да ли ће хлеб бити за динар јевтинији или скупљи. У погледу дуга државе према општини, придружује се гледишту Стручног Финансијског Одбора у експозеу. Држава треба да плати свој дуг општини, јер је она дужна да плаћа воду, осветљење и закупе општинских земљишта. У питању укидања трошарине, сматра да је то један велики експеримент, који може да се сврши добро, али може и рђаво. Ако се доцније увиди, да није требало укидати општинску трошарину, онда је тешко вратити се на њу. Каже се да остаје трошарина на алкохол и на луксуз, међутим није пречишћено питање, шта је све луксуз. Кад су вршена консултовања привредника није постављено питање о укидању трошарине, већ су се они изјашњавали само за смањење ставова и реформу трошарине. Налази да Београдска општина треба, да се држи посредних пореза, јер се он не осећа као непосредни порез. Осим тога трошарина је један сигуран приход, који се плаћа унапред, а прирез може да се и не плати. Трошарину плаћају и странци, који су у пролазу кроз Београд, а укидањем трошарине они ће бити ослобођени, али ће и општина

изгубити приход. Каже се да је прирез практичнији, јер се плаћа према имућности, док трошарину плаћају подједнако и богати и сироти људи. То није тачно јер богати људи троше скупе артикле, па према томе плаћају већу трошарину. Из свега излази да трошарину треба реформисати, а не укинути, како је то општинска управа предложила. Постоји опасност, да ће цене после укидања трошарине и увођења приреза остати исте и да ће грађанство бити на тај начин двоструко оптерећено. Изјављује на крају говора, да не може у целини одобрити поднети предлог буџета, већ само са резервама које је изнео.

Г. Ставра Триковић у почетку свог говора замера, што за проучавање предлога буџета није изабрана једна изборна комисија, као што је то било прошле године. Налази да Стручни финансијски одбор има за задатак, да се бави текућим финансијским питањима, а буџет не спада у та питања, већ га треба нарочито у детаље проучавати. Тврди да је постављен велики број нових чиновника, међу којима има много хонорарних чиновника, а који су у ствари државни пензионери са dobrим пензијама. Пошто је Стручни финансијски одбор у свом извештају предложио, да се изабере једна комисија, која ће извршити ревизију Статута општинског особља, налази да би према томе буџет требало скинути с дневног реда, да би се претходно питање Статута решило. Изјаве Председника г. Нешића дате преко јавности, поделиле су Београд у два табора: једни су за трошарину, други против. У дискусији која је вођена прошле године приликом доношења трошаринске уредбе и тарифе ни један одборник није пледирао за укидање трошарине, већ за смањење трошаринских ставова. Сада се међутим предлаже потпуно укидање трошарине изузев трошарине за алкохол и луксузне предмете. Наводи случај једне фирме у Београду, која увезе годишње 30.000 пари обуће на коју је плаћала око 150.000 динара трошарине, а по садашњем предлогу та ће фирма бити ослобођена. Исти је случај са једном фабриком есенције за парфиме. Терет ће у главном да сноси средња класа. У предлогу буџета предвиђена је сума од 72.000.000 дин. на отплату дугова, а толиком сумом мораће бити оптерећен и идући буџет. Како општина на једној страни смањује приходе, укидањем великог броја трошаринских ставова, а на другој страни не закључује један дугорочни зајам, који би у неколико растеретио буџет, г. Триковић предвиђа да ће радност опати у Београду и због тога изјављује да ће гласати против буџета.

Г. Д-р Лазар Генчић у своме говору констатује да је буџет Одељења за социјално и здравствено старање у овом предлогу смањен, да из зајма који је већ закључен није

одређена ни најмања сума за здравствене и хигијенске потребе Београда и да се од стране општине ништа не предузима за борбу против туберкулозе и ако у Београду умире годишње око 800 туберкулозних болесника. Општина нема ни једне своје постеље за туберкулозне болеснике. Затим упоређује рад последње три општинске управе и истиче да су се све биле посветиле техничком уређењу и изградњи Београда, а све три су врло мало давале на здравствено и хигијенско уређивање Београда. Каже се да се странци диве лепоти Београда, а заборавља се да се економска криза уселила у Београд и да је он у здравственом погледу заостао. Обраћа се пажњу на спољашност, а занемарују се унутрашњи органи, који су почели да побољшавају. Предлажући реформу трошарине Суд показује, да води рачуна о томе, да Београд почне економски да напредује. Из предлога буџета види се да Суд намерава закључити један хипотекарни зајам за подизање анти-туберкулозног санаторијума, стрводернице и општинског музеја. Налази да би санаторијум и стрводерницу требало одвојити, да се доцније не каже, како је Београд једновремено осетио потребу за те две ствари. Треба у току идуће године извршити све што је предвиђено буџетом у здравствено хигијенском погледу. Треба довршити зграду за туберкулозне, а тако исто и нову болницу, која ће имати 200 кревета. Ако то не будемо извршили, свако може запитати шта је радио општински Суд и Одбор.

Г. Д-р Страшимир Милетић каже да је похвална намера Суда, да са буџетом буде готов у законском року. Замера што је Суд изашао пред Одбор са два експозеа, али у исто време подвлачи да је садашњи Председник општине заједно са својим особљем проучио у свима правцима питање, којим жели да изведе једну велику ствар. Одавно се говори о укидању трошарине, па су и сами одборници о тим намерама били обавештени преко јавности. Предлог буџета у првој својој редакцији имао је дефицита за 3.000.000 дин., али је после прегледа од стране стручног финансијског одбора претрпео извесне измене и појављује се у укупној суми од 395.000.000 дин. Стручни финансијски одбор додирнуо је питање измене статута општинског особља, да би се лични расходи рационализије трошили. Пледира да се изабере једна комисија која ће израдити сасвим нов статут и организовати општинску администрацију на новој основи, па да се тек потом приступи изради буџета. Главна карактеристика финансирања општине Београдске састоји се у томе, што су буџети попуњавани закључивањем разних зајмова. Суд излази пред одбор са једном великом реформом, а за људе који прате развој општинских фи-

нансија, важно је да ли општина има новца или не. Због тога је било боље, да је Суд отворено рекао, да су трошарински ставови претерани, да се они не смеју повећавати и да се због тога мора увести прирез. Предложени прирез тешко ће погодити београђане који су оптерећени великом сумом државне порезе, јер је по новом закону порез три пут већи него стари. Појављују се тешкоће у убирању порезе и због тога је Краљевска Влада донела одлуку да се ти порези наплаћују на петогодишњу отплату. Каже се да ће општини бити отворен текући рачун код пореске управе и да ће се тако општини омогућити правилно финансирање. Питање је само да ли ће се тај текући рачун свршити са активом или са пасивом, а то зависи од убирања приреза. Готово сви привредници изјаснили су се за реформу трошарине и за смањење ставова, те би и због тога требало овај буџет вратити једној широј комисији да га преради. Замера што у експозеу Суда није посвећена пажња питању воде и водовода у Београду, јер је то један од најважнијих проблема, који Београдска општина треба и мора решити. Ако би предлог Суда о увођењу био усвојен, онда би требало основати при општини један порески отсек, који би овај прирез наплаћивао, да не би морали давати проценат државним пореским органима за наплату истог. На крају изјављује да ће гласати против, ако се буџет не врати комисији и не приступи изради новог Статута за општинско особље.

Седница је прекинута у 9,30 часова увече и настављена 12. децембра у 6 часова по подне.

Г. Богдан Крекић у своме говору истиче важност буџетске дискусије и налази да би претресу буџета требало посветити дневне седнице, а не вечерње, када су одборници заморни од својих дневних послова. Буџет је требало тако изградити, да се из њега види, колико општина има расхода у својој функцији јавне установе, а колико пак у функцији привредника. Кад се буџет посматра из године у годину, види се да он стално расте, а на другој страни констатује се да привредна и платна моћ Београда опада. То доказује упоређивањем цифара из завршног рачуна. Налази да је предложени буџет велики до неподношљивости, и да је према томе неостварљив. Систем задуживања је врло несимпатична појава, нарочито у случајевима где се не може живети од редовних прихода. Ширење Београда изазива повећање расхода општинских, али је то ширење дошло из нужде, јер су цене становима и имањима у центру биле претерано високе и недоступне сиромашнијој класи. Изграђивањем околних путева у ствари се повећава вредност имања у центру, а у исто време намећу општини из-

даци на уређењу периферије, која се формира око тих путева. У извештају комисије спомиње се дуг државе општини и чини апел да Држава помогне изграђивање престонице. Држава треба свакако да плати свој дуг, али Београд као престоница треба сам да се изграђује према својој привредној моћи. Општина има да посвети нарочиту бригу социјалном старању. Сравнијући буџете већих градова у нашој земљи види се да општина Београдска процентуално најмање троши на социјално старање. Плате особљу не треба смањивати, него повећати, али треба смањити број особља, и на тај начин смањити личне издатке. Општина треба да изврши реформу сахрањивања и да подигне мртвачницу и крематоријум за спаљивање људи. Слаже се са првобитним предлогом Суда о укидању трошарине и замера му што је после првих критика мало ретерирао. Каже се, да ће у питању трошарине радници бити ослобођени пореза и дажбина. То није тачно, јер радници на своме лицу и својим оделима носе јасне доказе, да су своју порезу и дуг платили и држави и општини. Рекло се, да треба завести прогресивни систем оптерећења, а заборавља се да томе дода, да треба ослободити минимум из егзистенцију. Модерна трговина поздравља укидање трошарине, а трговина коју представљају декласирани и несолидни елементи нападаће је, јер је његова домаћа привреда довољно заштићена тиме, што не плаћа оне подвозне трошкове, које мора платити конкурент за довоз своје робе на београдску пијаву. Изјављује на крају да ће гласати против буџета из разлога, што је превисок и што је расподела терета у њему неправилна.

Г. Д-р Букић Пијаде налази да овај буџет није превелики, јер је Београд после рата наишао на велике задатке којима је морао одговарати. При прегледу буџета каже, да није нашао ни једну суму, коју би требало из њега брисати. Познато је, да наш народ није штедљив, да се неразумно баца на све стране, да су кафане и биоскопи препуни и да се сваким даном стварају нове, а кука се на државне и општинске терете. О питању реформе трошарине није још дошао до убеђења, по коме би се определио за или против. Говори затим као лекар о хигијенским и здравственим потребама Београда и предлаже низ мера, које би хигијенски отсек имао да предузме за поправљање тих прилика у Београду. Истиче као добре примере рад амбуланта за децу и пожарне команде, које у своме делокругу чине велике услуге београдском грађанству. Говори затим о давању помоћи разним хуманим друштвима и замера што је друштву „Кап млека“ досадашња помоћ смањена, место да се повећа. На крају изјављује, да ће гласати за буџет, јер верује председнику општине, који је у овај посао ушао са једном

честитошћу и душевношћу, која се ретко виђала код ранијих председника.

Г. Јован Дравић у своме говору износи на који је начин дошло до завођења трошарине у Београдској општини још 1884 године, када се говорило да ће то бити пропаст за Београд. После прве вести о намери да се трошарина укине одмах је помислио како ће општина моћи да изађе на крај са финансирањем и посумњао је у могућност извођења те реформе. Али када је у Стручном финансијском одбору чуо разлагање Председника општине и разлоге за укидање трошарине, онда је постао највећи поборник њеног укидања. Буџет је рађен са прецизношћу и великом тачношћу, а приходи су предвиђени на основу прихода за последње три године. Ипак стоји факат, да је буџет велики и да ће га грађанство тешко поднети. Међутим укидањем трошарине ми ћемо знатно олакшати бreme грађанству. Упоредним цифрама доказује раширење буџета из године у годину. Наглази да су лични издаци велики и да би требало приступити промени статута, како би се, ако не смањиле плате чиновника, бар укинуо велики број отсека и одељења. Говори затим о приходима општинских привредних предузећа и цифрама преставља, како се кретао пораст из године у годину. Општина би требала да закључи један велики дугорочни зајам, да би ануитете на отплаћивању садашњих зајмова смањила за 30,000.000 дин. и на тај начин би олакшала београдском грађанству. Изјављује да ће гласати за укидање трошарине, па према томе и за буџет, смањујући да чини једно велико дело.

Седница је прекинута у 9,30 часова увече а настављена 15 децембра.

Председник г. Милан Нешић, пре него што је дао реч наредном говорнику, у једном подужем говору дао је одговор на све примедбе, које су у току досадашње буџетске дискусије учинили поједини говорници. Истиче да је привредна криза опште зло и да одговорни државници свих земаља предузимају мере, да се то зло ублажи и отклони. Наша Влада чини исте напоре и њен скорашњи контакт са народом имао је за циљ, да се снизе фискални терети наше народне привреде, што је објављено и у скорашњим одлукама Краљевске Владе. Суд је поносан, што се налази на истој линији са Краљевском Владом, кад предлаже снижење најгрубљих фискалних терета, које београдска општина има, компензирајући их само привремено једним тако малим прирезом, који се не може поредити ни са једним другим у Југославији, и који не може и не сме да да повода ни једном правом родољубу, да га третира као терет онда, кад је Суд доказао, да на другој страни скида два и по пута више тих фискалних терета.

Одговарајући одборницима г. г. Милану

Стојановићу, Д-р Драгољубу Аранђеловићу, Ставри Трпковићу, Д-р Лазару Генчићу, Д-р Страшимиру Милетићу, Богдану Крекићу, Д-р Букићу Пијаде и Јовану Дравићу, Председник г. Нешић је истакао, да су лични издаци по новом буџету смањени према укупном износу буџета, и да у критици личних расхода треба водити рачуна о стеченим правима чиновника и наводи за пример случај раније управе, која је бесправно отпустила неколико чиновника за које садашња управа мора да плати око пола милиона динара. Пре него би се статут изменио не би се могло стање много изменити. Предлог за укидање трошарине на животне намирнице, ослобођење сировина и њихово оптерећење минималним ставовима, потекао је од Занатске коморе и Суд је тај предлог прихватио. У погледу приреза Суд је изјавио да нема намеру да га повећава, већ на против да га смањује, чим то прилике допусте. Трошарина је до сада штитила занатлије од међуградске конкуренције, али се не може рећи, да је она штитила и потрошаче у Београду. — Израдом канализације, модерним калдрисањем улица, проширењем водоводне мреже и давањем довољне количине здраве воде подиже се здравствено хигијенски ниво Београда.

Г. Владимир Петровић наглашава да се при саставу и претресу буџета треба руководити штедњом, јер су економске прилике тешке за све грађане. Критикује персоналну политику Суда и наводи да има младих чиновника са великим платама и осталим бенефицијама, као и велики број државних пенсе што пре изгради довољан број основних школа, како би сва београдска деца могла зионера са великим хонорарима. Тражи да се што пре изгради довољан број основних школа, како би сва београдска деца могла ићи у школу, а да настава не буде полудневна. Општина даје велике суме новаца, као помоћ разним хуманим друштвима, али не води рачуна о начину, како се те суме троше. Још у прошлом буџету било је одређено, да Суд изради један правилник о надзору општине у том правцу, али тај правилник није донет, већ се и у овом предлогу буџета то овлашћење понавља. Изјављује да се у питању трошарине још није определио, али се боји, да њено укидање неће утицати на смањење цена. Суд би требао, кад већ уноси у буџет позицију за наплату дугова из ранијих година, да исто тако унесе и потраживање од државе онога дуга, који нам дугује из ранијих година. Ако би се од тога дуга за ову годину унело само 40,000.000 дин., колико држава може свакако да плати, онда би отпала потреба за увођење приреза. У току године могло би цело питање трошарине и приреза да се озбиљно проучи и да се тек после свестране студије донесу решења по тим питањима.

Г. Милан Радосављевић, у своме говору истиче да Одбор треба да обрати пажњу првенствено на то, да ли је у новом буџету учињено све, да се изведу потребне уштеде с једне стране, а с друге стране да ли је до краја изведена рационализација општинских прихода. Говорило се о питању општинских чиновника и о промени статута, која би требала ускоро да дође. Добар чиновник никад није скуп, али је скуп рђав и сувишан чиновник. Редукција особља је један од најтежих задатака општинске управе, али до ње мора доћи, јер је буџет личних расхода заиста велики. Приликом израде новог Статута требало би унети једну одредбу: да ратници, инвалиди и резервни официри имају првенство за пријем у општинску службу. — Пада у очи у предлогу буџета велика сума одређена за Војни отсек. Требало би приступити реформама у том отсеку, и садањи застарели систем рада заменити системом картотеке. У предлогу буџета намењене су разне суме појединим хуманим друштвима, а ништа није предвиђено за београдске инвалиде, којих има близу 5.000. У питању трошарине изјављује, да се потпуно слаже са предлогом Суда, јер Београд треба учинити атракционим тачком и за странце, који се сада врло непријатно осећају, када им се на станици отимају и претурају куфери.

После говора г. Радосављевића покренуто је питање о закључењу листе говорника у начелној дискусији. Са 15 против 13 гласова одлучено је да се листа не закључује.

Г. Милован Матић, задржава се на великим расходима, који су предвиђени у новом буџету и даје објашњење од куда то долази. Налази да би даљу изградњу и уређење Београда требало вршити само из дугорочних зајмова, а да се грађанство потпуно ослободи инвестиционих радова из редовног буџета. Замера што је дошло до предлога о укидању трошарине без сарадње са Одбором. Нема ништа против тога, да се предлог Суда о трошарини усвоји у целини, али скреће пажњу, да је трошарина до сада била заштитна мера за домаћу радност. Због трошарине је Београд почео да опада, а ако се она укине и смањи радност и живљи саобраћај ће се поправити. Цене ће морати временом да падну. Прирез се може увести али би требало донекле задржати и трошарину. Кад Београд постане живља варош, онда ће давати веће приходе и зараде својим становницима. Ако би се трошарина потпуно укинула, онда би терети пали на један део грађана, док би сви други били ослобођени. Трошарину треба укинути на трговачке артикле, а задржати само на лукуз, а да се задржи и трошарина на животне намирнице, само да буде што мања на оне артикле, који су потребни сиромашном становништву, а да буде већа на оне артикле, који нису много потребни.

Деловођа,
Бож. Л. Павловић с. р.

Претседник,
Београдске Општине
Милан Нешић с. р.

ЗАПИСНИК

XXX Редовне Седнице Одбора општине Београдске, одржане 16. децембра 1930. године у 6 часова по подне.

Претседавао Претседник г. Милан Нешић.
Деловођа Божидар Павловић.

Потпретседници г. г. Д-р Милослав Стојановић и Никола Крстић и Кмет-правник г. Исидор Протић.

Од одборника били су: г. г. Д-р Лазар Генчић, Д-р Букић Пијаде, Свет. Гођевац, М. Ј. Стојановић, Драгољуб К. Милошевић, Влад. К. Петровић, К. Гиновић, Јов. Дравић, Ђ. Бајаловић, Д-р Страш. Љ. Милетић, Д-р Љ. Стојановић, Јоца Поповић, Ранко Живковић, Ник. Ђорђевић, Петар М. Гребенац, Д-р М. Недељковић, Т. Здравковић, Драг. Матејић, Др. Драг. Аранђеловић, Негослав Илић, Милош П. Радојловић, А. Фирт, Павле Миљанић, Ђ. Попара, Богдан Крекић, Ст. К. Трпковић, Јосиф Фрид, Дим. Станчуловић, Тјешмир Старчевић, инж. Јов. Мисирлић, Мил. Ђ. Радосављевић и Милован Матић.

1.

Записник прошле седнице није прочитан, из разлога што због краткоће времена није могао бити састављен и одобрен од стране Господина Министра унутрашњих послова.

2.

Деловођа Одбора саопштава да су се изјавили одборници г. г. Благоје Антонијевић, Д-р Драгољуб Новаковић и Клементије Буковац.

Одборник г. Негослав Илић у неколико речи саопштава Одбору несрећу која се десила на градилишту Савског моста, у којој је један радник погинуо, а двојица повређени. Предлаже да општински одбор изјави своје жаљење, и да затражи да се поведе истрага, како би кривци ове несреће искусили казну.

Одбор се сагласио са изјавом г. Него-слава Илића.

3.

На предлог Суда Обр. 29765 Одбор је

РЕШИО:

Да се израда и штампање рачунских књига и осталих формулара за сва одељења општине града Београда за 1931. год. уступи штампарији „Дом Малолетника“ као најповољнијем понуђачу на лицитацији за суму од динара 192.930 (сто деведесет две хиљаде деветстотина тридесет динара).

Овај издатак пада на терет одговарајућих буџетских партија.

4.

Код тачке дневног реда: „Предлог буџета за 1931. годину“ Претседник г. Милан Нешић прочитао је писмену претставку одборника г. Радисава Јовановића, којом се извињава за недолазак на седнице до 20 ов. месеца и даје своје мишљење у питању новог буџета. Г. Јовановић у тој претставци каже: „Сматрам да је ипак једини и најправеднији начин опорезивања својих грађана путем трошарине, но с тим да се извесни и најнежнији предмети, који више тангирају сиротињу и средњу класу грађана, високи ставови смање и ублаже али никако и укидају, јер путем трошаринског порезивања извесан део пада и на све пролазнике и странце који Београд посећују, а прирез би међутим теретио већим делом само једну класу старих житеља, а то не би било праведно. Луксузне артикле, које троши економски јача класа треба оптеретити још већим трошаринским ставовима. Сумњиво је да би општинска управа путем новог оптерећења прирезом могла реализовати лако и брзо прибирање тога прихода као што је случај са наплатом свакодневних трошаринских прихода, јер државни порески чиновници не стижу да уредно прибирају и наплаћују државну порезу, те ће још мање моћи то учинити за општински прирез. Према свему изложеном, у начелу сам противан укидању трошарине и завођењу приреза и гласам против буџетског предлога.“

Затим је добио реч одборник г. Крста Гинових, који у почетку свога говора наглашава да је положај ове општинске управе много тежи, него што је био положај ранијих партијских управа при доношењу буџета. Раније је Суд имао у Одбору своју већину и са том већином могао је спроводити лако мере и реформе које је хтео. Сада пак Суд нема те већине, већ је мора у сваком конкретном питању тражити, јер је садашњи одбор компонован на другој основи. Замера Суду што је изашао са два експозеа и тиме довео у незгодан положај одборнике, који треба да дају своје мишљење. Сматра се да

је привредна криза на своме врхунцу и же-ли да се предложеним мерама и реформама у буџету та криза ублажи. Међутим та кри-за још није на свом врхунцу; она тек има да дође. Г. Министар Финансија је ставио на прошлогодишњи буџет извесне примедбе и требало би се њима користити, да не би исте примедбе биле стављене и на овај буџет. Критикује рад Техничке дирекције и замера што се расписује конкурс за израду планова за основне школе, које општина подиже и на то се дају суме од 160.000 дин. кад оп-штина има своје стручњаке, који би могли да те планове израде. Истиче да је стање на Београдским пијацама страшно, и да би што пре требало приступити његовом по-прављању. Приходи по предлогу буџета ни-су реални, већ су негде предвиђени у мањем, а негде у већем износу, него што ће се моћи реализовати. Кад је предложена мера за укидање трошарине, наведени су нетачни податци, како у погледу расхода, које оп-штина има на трошарину, тако и у погледу прихода, које трошарина даје. По подацима г. Гиновиха расходи на трошаринску службу не достижу 7.000.000 дин., а приходи које је трошарина дала за време од 11 месеци из-носе преко 85.000.000 дин. Прирез ће погоди-ти занатлије и средњу класу и наводи слу-чај да ће једна обична месарска радња пла-тити око 3.400 дин. приреза, и да ће сопстве-ник радње свакако ову суму пренети на по-трошаче, тако да се ефекат укидања троша-рине неће ни у колико осетити. Критикује ветеринарску службу, наводи да се она не-марно и површно обавља и наводи опасно-сти које отуда проистичу за живот и здрав-ље грађана. Пошто Суд није успео да га убеди у потребу укидања трошарине и за-вођења приреза, моли да се та питања одло-же за доцније, да би се боље простудирала, а да се сада омогући доношење буџета. У противном изјављује да не може гласати за овакав буџет.

Г. Ранко Живковић, замера што и под ранијим Судом а и под садашњим није утвр-ђен никакав програм општинских радова, што је требало учинити пре састава предло-га буџета. Критикује рад Возног парка и на-води да има честих случајева злоупотребе возних сретстава. Наводи случај рђаве изра-де калдрме у појединим улицама од стране Опште Грађевинског А. Д. и пита како је ра-нији Суд могао ослободити ово друштво од плаћања општинских дажбина. Критикује рад општинских чиновника и наводи случа-јеве, где се показују спори и немарни у вршењу службе. У питању укидања троша-рине и увођења приреза, изјављује да је трошарина заиста тешка, али да је треба ко-риговати, нарочито оне ставке, које интере-сују трговину, занатство и индустрију, а не-

ке ставке могу се повећати, и на тај начин постићи буџетска равнотежа. Предложена стопа приреза је велика, тешко ће пасти грађанству, а осим тога њено убирање неће бити редовно нити у предложеном износу, пошто државни органи не могу на време да уберу ни државну порезу. Предлаже да се буџет врати једној проширеној комисији да га преради, па да тек потом дође пред Одбор на решавање. Изјављује да за поднети предлог буџета не може гласати.

Г. Д-р Љуба Стојановић, у своме говору изјављује да ће гласати за буџет, јер је уверен, да је изражен пажљиво и са свим дужним обзирима. Пада у очи да упоредо са рашћењем буџета из године у годину, расте и моралитет од туберкулозе у Београду. Та болест постала је једно социјално зло, против кога се морају што пре и систематски предузимати потребне мере. Наводи случајеве где су поједине земље, као на пр. Данска, у борби против туберкулозе показале врло великог успеха и моралитет свеле на најмању меру. Код нас се мора поћи истим путевима. Место тога у предлогу буџета видимо суму од 10.000 дин. као помоћ за сузбијање туберкулозе. У прошлом буџету та је сума износила 20.000 дин. Јасно је да се са овако незнатним сумама не може ништа учинити противу једне велике опасности, као што је туберкулоза за Београд. Предлаже да се уз нови прирез уведе и један најмањи проценат, макар 1%, који би ишао у корист фонда за борбу против туберкулозе. Кад би

сваки порески обвезник платио по 24 дин. годишње, онда би то изнело суму од 6.000.000 дин. и са њом би се још могли постићи неки резултати.

Г. Драгољуб Милошевић, у своме говору наглашава, да је општински Суд одмах по свом доласку требао прво да приступи решењу питања општинског статута и решењу плата особљу, па после тога да приступи изради буџета. Наводи да општина располаже са 18 аутомобила, чије одржавање кошта врло много општину, а има злоупотреба у служењу са истима. У погледу одређивања разних комисија, треба одређивати стручњаке, а не нестручњаке и изјављује кад он буде одређен у неку комисију као стручњак, одриче се сваке награде за свој рад. Говори затим о персоналној политици Суда и замери, што је ранији шеф кабинета постављен за шефа отсека за гробље, јер му као правнику није тамо место. Укидање трошарине неће утицати на цене, и за то нема разлога да се уводи прирез. Каже да држава дугује општини преко 250.000.000 динара и на тај начин држава се третира као рђав платиша. Међутим треба имати обзира и признати да је држава много учинила за унапређење, развој и улепшавање Београда. На крају изјављује да ће гласати против буџета.

Седница је закључена у 10,15 часова увече.

Деловођа,
Бож. Л. Павловић с. р.

Претседник
Београдске Општине
Милан Њежић, с. р.

Правилник о издавању повлашћених трамвајских карата

1. ОПШТЕ ОДРЕДБЕ.

Чл. 1.

Поред лисних трамвајских карата, које кондуктери продају путницима приликом сваке вожње, постоје још и сталне карте: 1. бесплатне, 2. службене, 3. претплатне и 4. ђачке.

Чл. 2.

Бесплатне трамвајске и аутобуске карте за све пруге, издају се само члановима Суда и Одбора општине града Београда и то поименично.

Трајање ових карата је за једну календарску годину и сваког првог јануара се замењују новим.

Престанком звања губи се право на бесплатну карту.

Бесплатне карте издаје Дирекција трамваја и осветлења, а исте потписују г. г. Претседник и Директор трамваја и осветлења.

Чл. 3.

Службене трамвајске карте за све пруге и то I и II класе, издају се службеницима Општине града Београда, чији су послови такви, да по службеној дужности морају бити стално на терену, било као надзорни или као, извршни органи, — као и онима чији су послови такве природе, да је одобрење карте у интересу службе.

Службене трамвајске карте се могу издавати поименично и на доносиоца. Поименичне карте морају бити снабдевене фотографијом сопственика, жигом Д. Т. и О. и одељења у коме ради — ако је службеник ван Д. Т. и О. преко фотографије и својеручним потписом, а карте на доносиоца морају бити оверене потписом шефа службе — одељења.

Службене трамвајске карте I класе могу се издати само службеницима I и II групе — категорије, а II класе службеницима осталих група — категорија.

Службене карте се издају по одобрењу г. Претседника општине града Београда, а на предлог г. Директора трамваја и осветљења према образложеним предлозима г. г. шефова служби — одељења.

Службене карте се издају за једну календарску годину, т. ј. од 1 до 1 јануара. Престанком службе губи се право на карту, а исто тако и у случају да је сопственик престао вршити функцију предвиђену у ал. 1 овога члана када гласи поименично.

Службене карте издаје Дирекција трамваја и осветљења и води списак истих, а потписују их г. г. Претседник општине града Београда и Директор трамваја и осветљења.

Службене карте ослобођене су плаћања. Може их бити издато највише 100 (једна стотина) комада како поименично тако и на доносиоца, од којих безимених може бити издато највише 10 комада прве класе а остале друге класе.

Чл. 4.

Претплатне трамвајске карте има их I класе, чија је цена 60 дин. месечно за две пруге и 100 дин. месечно за све пруге, — и II класе чија је цена 30 дин. месечно за две пруге и 50 дин. месечно за све пруге.

На ове карте имају право:

а) Сви службеници општине града Београда — месечари и дневничари и радници који су преко једне године у служби општине града Београда осим периодских надничара — и то за највише две пруге (рачунајући пруге I и Ia као једну пругу), а за ону трамвајску релацију која доводи службеника од стана до места сталног рада (канцеларије и радионице) и обратно.

Изузетно могу добити претплатне карте за све пруге они службеници чији су послови такве природе, да је ово одобрење у интересу службе.

б) Инвалиди стално настањени у Београду, на основу инвалидских платних књижица или уверења од тек. год. и предлога Средишње Управе удружења ратних инвалида, — и то искључиво за две пруге.

в) Редакције: Дневних листова до пет комада; Недељних листова и часописа по два комада и месечних листова по један комад за све пруге.

Учитељима основних школа, који раде на прикупљању школске штедње, могу се издавати претплатне трамвајске карте.

Редакције повремених листова и часописа немају право на претплатне карте.

Претплатне карте важе за једну календарску годину, а претплата се обнавља сваког месеца и то најдаље до сваког петог дана у месецу.

Претплатна карта може гласити искључиво поименично и мора бити снабдевена фотографијом, жигом Д. Т. и О. и одељења у

коме сопственик карте ради — и ако је на служби ван Д. Т. и О. — као и својеручним потписом.

Престанком службе (или губитком инвалидске помоћи — или престанком изласка листа) губи се право на претплатну трамвајску карту.

Издавање претплатних карата одобрава и својим потписом оверава г. Директор трамваја и осветљења.

Чл. 5.

Лични пензионери општине града Београда имају право на претплатне карте трамвајске искључиво за две пруге.

Чл. 6.

Ђачке трамвајске карте издају се студентима и ђацима свих државних, средњих и стручних школа, као и ђацима приватних школа признатих од државе, али само које имају свакодневно предавање.

Ђачке карте се састоје из картне књижице и трамвајске карте. Картна књижица важи за једну школску годину и стаје 5 динара, а трамвајска карта важи за један месец и обнавља се сваког првог у месецу, а наплата се врши по одређеној тарифи за поједине кружне линије и може се издати за једну, а највише две пруге.

Издавање ђачких карата се врши на основу ђачког листа — књижице, а по претходној овери картне књижице од стране надлежног школског старешине, жигом школе преко фотографије на књижици и својеручним потписом. Карте се издају за један месец у напред уз наплату.

Издавање ђачких карата и картне књижице оверава г. Директор трамваја и осветљења.

За месец јули и август не смеју се издавати ђачке карте.

Чл. 7.

Осим повлашћених карата по предњим члановима овога Правилника, постоји општа тарифска повластица за возњу на трамвајима која се састоји у томе, што је возња сваког дана од изласка вагона на рад па до 7 часова изјутра снижена за 0,50 дин. на свима линијама и за све врсте карата преко једног динара.

II. ПОСЕБНЕ ОДРЕДБЕ.

Чл. 8.

Наплату за претплатне и ђачке карте врши благајна трамвајских прихода Д. Т. и О., а исто тако и издавање нових карата у току године, за које добије наређење.

Претплата се може наплатити само за наредни месец.

Чл. 9.

Израда свих карата врши се у саобраћајној служби Д. Т. и О.

Шефови свих одељења општине града Београда дужни су најдаље до 1. децембра сваке године доставити Дирекцији Т. и О. спискове подручног особља: 1. за претплатне карте са назначењем класе, трамвајских релација (за највише две пруге) и фотографија са именом и звањем на пољини исте; 2. за претплатне карте за све пруге са образложењем и фотографијама; 3. за службене карте са образложеним предлогом и фотографијама (ако карта гласи поименично).

Саобраћајна служба је дужна, — по претходном одобрењу г. Директора Т. и О., — на основу одобрења по списковима израдити претплатне карте за трамвајске релације и најдаље до 1 јануара доставити благајни трамвајских прихода ради наплате претплате.

Предлоге за службене и претплатне карте за све пруге дужна је Дирекција Т. и О. својим предлогом доставити на одобрење г. Претседнику општине града Београда и по одобрењу израдити, а затим доставити благајни трам. прихода, која ће извршити наплату претплатних а регистровање и продају службених карата надлежним одељењима.

Од 1 до 5 јануара најдаље шефови одељења су дужни упутити једног службеника, који ће на благајни трам. прихода Д. Т. и О. уплатити претплату за све службенике тога одељења и примити карте.

По пријему карата за наредну годину, дужни су шефови одељења одузети карте протекле године и доставити Дирекцији Т. и О. која је дужна извршити поништај истих.

Чл. 10.

Обнављање претплатних карата по истеку календарске године за инвалиде и чланове редакција, вршиће благајна трамвајских прихода на основу наређења Дирекције Т. и О.

Чл. 11.

Обнављање месечне претплате за претплатне карте не може бити појединачно за службенике општине града Београда.

Шефови одељења и отсека су дужни најдаље до сваког петог дана у месецу доставити по једном службенику дотичног одељења — отсека списак са картама и новцем благајни трамвајских прихода Д. Т. и О., која ће одмах извршити наплату и оверу и повратити на употребу.

Чл. 12.

Благајна трамвајских прихода Д. Т. и О. дужна је да води сталну контролу уплате за претплатне карте.

Ако који службеник општине града Београда није обновио претплату, дужна је поменута благајна поступити по казним одредбама овога Правилника.

Исто ће се тако поступити и у случају необнављања претплате од стране инвалида и чланова редакције.

Казнене одредбе овог Правилника примењиваће се после пет дана када је опомена за обнову претплате послата, без обзира да ли је иста саопштена именованом.

Чл. 13.

У случају да сопственик претплатне трамвајске карте не жели обнови претплату за наредни месец, — било због одсуства, болести, близине стана са местом рада или из других узрока, дужан је рефератом карту предати своме шефу, овај исту одмах Дирекцији Т. и О., а ова благајни трамвајских прихода, где ће остати карта у трамвајских прихода претплате.

Чл. 14.

Сваки сопственик претплатне карте може у току године тражити промену трамвајских релација у случају промене стана, али је дужан платити један динар за картон карте.

У случају да сопственик службене, претплатне или ђачке карте изгуби исту, дужан је одмах пријавити и губитак писмено Дирекцији Т. и О. која ће је огласити за неважећу и обавестити саобраћајно особље. У случају да се губљење карте понови три пута, губи се право на повлашћену карту у току текуће године.

Чл. 15.

Ако службеник буде отпуштен из службе, дужан је шеф одељења — отсека од дотичног да карту одмах при разрешењу дужности одузме, — без обзира на датум у месецу и плаћену претплату, пошто повластица важи само док је службеник О. Г. Б. — и доставити Д. Т. и О. на уништај.

У случају да се отпуштени службеник успротиви враћању карте, извршиће се одузимање помоћу полицијске власти.

Чл. 16.

Нико нема право вожње на трамвајима помоћу легитимације, осим полицијских чиновника, агената и жандармеријских официра на служби при Управи града Београда, чије легитимације морају бити оверене код Дирекције трамваја и осветлења за вожњу за текућу годину.

III КАЗНЕНЕ ОДРЕДБЕ.

Чл. 17.

Претплатне трамвајске карте са трамвајским релацијама важе само за оне пруге, које су означене на картама.

Ко се ухвати да се вози на прузи на коју нема право вожње, кажњава се губитком права на карту за текући месец.

Чл. 18.

Сопственици службених и претплатних трамвајских карата II класе не могу се возити у I класи.

Ко се ухвати да се са картом II класе вози у I класи, кажњава се губитком права на карту за текући месец, а у поновном случају да се казни губитком права на карту за свагда.

Чл. 19.

Сопственик претплатне карте који не обнови претплату, а не депонује карту у евиденцији према прописима чл. 13 Правилника, кажњава се губитком права на карту за 3 месеца унапред и да плати дужну претплату за неуплаћене месеце, а у поновном случају да се казни губитком права на карту за свагда.

Чл. 20.

Сваки сопственик претплатне карте дужан је уредно уплаћивати претплату.

Ко се ухвати да се вози са картом за коју није обновљена претплата, кажњава се губитком права на карту за текућу годину, а у поновном случају да се казни губитком права на карту за свагда и оптужи дисциплинском суду за казну због преваре.

Чл. 21.

Сваки сопственик службене, претплатне и ђачке карте може карту употребити за возњу искључиво лично.

Ко се ухвати да карту да другом за возњу, кажњава се губитком права на карту за свагда.

Чл. 22.

Онај сопственик службене и претплатне трамвајске карте, који карту прошле кален-

дарске године употреби за возњу у текућој години изузев до 5 јануара т. ј. до пријема карте за тек. годину, — да се казни губитком права за свагда.

Чл. 23.

Кондуктери и контролори су дужни сваку бесплатну службену и ђачку карту сваке возње прегледати и утврдити исправност исте: 1) да ли је употребљавана сопственик; 2) да ли је обновљена претплата; 3) да ли гласи за дотичну пругу и 4) да ли одговара класи, — па ако утврде коју од наведених неисправности, дужни су карту одмах на лицу места одузети и уз реферат предати саобраћајној служби Д. Т. и О. на даљи поступак, а у случају да се сопственик исправне карте успротиви, одузети помоћу полицијске власти.

Који кондуктер и контролор не поступи по прописима овога члана да се казни за злоупотребу трамвајских карата према прописима чл. 65 до 68 Статута Д. Т. и О.

Чл. 24.

Који се кондуктер и контролор ухвати да дозволи возњу помоћу легитимације — осим лица наведених у чл. 16. Правилника — да се казни због злоупотребе трамвајских карата према прописима чл. 65 до 68 Статута Д. Т. и О.

Чл. 25.

Непознавање прописа овог Правилника никога не ослобађа од предвиђених казни.

Правилник о продавницама хлеба у Београду

Чл. 1.

Продаја хлеба у Београду вршиће се у продавницама и на начин како је прописано овим правилником.

Чл. 2.

Продавница мора бити одвојена зидом од осталих просторија и не сме бити у комуникацији ни са спаваћом собом ни са приватним просторијама.

Чл. 3.

Забрањује се продаја хлеба у неозиданим просторијама, баракама, капијама, на тезгама и отвореним трговима. Продаја хлеба не сме се вршити по радњама које нису пекарске, или у којима се не продају пекарски продукти.

Чл. 4.

Продавница мора имати довољно слободне површине и бити приступачна потрошачима. Ако је продавница уз пећ, излог мора бити затворен стаклом. Излог не сме бити отворен нити се кроз излог сме вршити продаја хлеба купцу који се налази на улици.

Чл. 5.

Зид у продавници у висини најмање од 1,60 м. од пода мора бити обојен белом мањом бојом.

Чл. 6.

Тезге за продају хлеба морају бити од тврдог дрвета. Тезге морају увек бити уредне, чисте и свакодневно опране.

Чл. 7.

Лица која продају хлеб морају бити увек чисто одевена и имати увек чисте руке.

Преко одела продавци морају увек носити, док су у продавници, бели мантил, чија дужина мора бити до испод колена.

Чл. 8.

Хлеб се има продавати само прописно увијен у чисту белу провидну хартију.

Чл. 9.

У свакој продавници мора бити на видном месту истакнут ценовник хлеба са означавањем квалитета, тежине и цене по килограму.

Чл. 10.

Хлеб се продаје на килограм. Свако продато парче хлеба, пре него што се уручи купцу, мора бити измерено на вази, која се налази на тезги. Забрањује се продаја неизмереног хлеба.

Хлеб се продаје у комадима од $\frac{1}{4}$ и $\frac{1}{2}$ килограма и на више у килограмима.

Код печеног хлеба може бити разлика од прописане и стварне тежине, код свежег хлеба највише 3% а код старог хлеба 5%.

Чл. 11.

Хлеб и остало пециво има се држати у чистим дрвеним рафовима или на тезги. Незавијено пециво мора бити смештено у стакленом орману или у застакленим кутијама на тезги.

Чл. 12.

Не сме се продавати хлеб који је непечен, прегорео или плеснив.

Чл. 13.

Квасац и маја за хлеб, која се продаје, мора се држати у чистим судовима, у хладњаци, где нема влаге.

Забрањује се продаја квасца као и маје и његова употреба за производњу хлеба ако је квасац плеснив, ако је почео трулити, ако се налази у стању превирања, или је непријатног мириса или укуса.

Чл. 14.

Хлеб и друго пециво преноси се превозним сретствима и мора бити заштићено од

прашине. Забрањује се употреба ученика (шегрта) за пренос хлеба у већим количинама од 15 кг. и на леђима у непокривеном и неопшивеном кошу.

Чл. 15.

Забрањује се држање резервног брашна, које није намењено дневној изради, у радионици, у ходнику или у дворишту, под стрехом и томе слично.

Мешање брашна не сме се обављати на поду, него у сандуцима или коритима.

Чл. 16.

Брашно се држи у магацину у џаковима или сандуцима који морају бити поклопцима покривени. Ако се брашно држи у џаковима под ове се има ставити дрво, да џакови не буду у директној вези са бетоном.

У магацину мора владати примерна чистоћа. У њему не сме бити инсеката, мишева, пацова и других штеточина.

Чл. 17.

Нечисто, плесниво и укварено брашно мора се одмах уклонити из магацина, а од таквог брашна не сме се продавати хлеб нити друго пециво.

Чл. 18.

Ко противно поступи казниће се по § 22 Закона о надзору над намирницама за живот затвором до месец дана или новчано до 10.000.— динара.

Службене вести

НАРЕДБА О ЕКСПЕДИЦИЈИ И ПРИЈЕМУ СЛУЖБЕНИХ АКТА У ОПШТИНСКОЈ АДМИНИСТРАЦИЈИ

Извештен сам да приликом експедовања извесних предмета из отсека у отсек има случајева, да нестају вредности приложене актима било у таксеним маркама, било у новцу, и да се на тај начин доводи у сумњу рад органа, који овакве предмете експедују, односно примају по експедиционој књизи.

Да би се овоме стало на пут, то на основу чл. 103 Закона о општинама

НАРЕЂУЈЕМ:

Да од сада при експедовању оваквих предмета одговорни чиновници увек назначавaju поред односног броја дотичног предмета у експедиционој књизи словом још и то, колика је и каква вредност приложена уз дотични предмет.

На тај начин чиновник који прима по експедиционој књизи дотични предмет, сравњујући сам његов број из књиге са бројем

предмета моћиће да констатује, да ли се дотична вредност налази уз предмет или не.

Ако се у будуће буде поновно случај нестанка поменутих вредности, исте ће накнадити чиновник који уз број у експедиционој књизи није означио вредност, или онај који је вредност примио по књизи, али је доцније није предао. Осим тога такви ће чиновници бити подвргнути још и дисциплинској одговорности.

О извршењу ове моје наредбе стараће се шефови свих отсека и о сваком њеном прекршењу обавештаваће ме.

Наредбу доставити свима чиновницима на знање, а чиновницима који пошту примају и шаљу, још и на потпис.

Претседник Београдске Општине,
Инж. Милан Нешић, с. р.

О. Бр. 30319

12. децембра 1930. год.

Београд.

САОПШТЕЊЕ СУДА О СТУПАЊУ УРЕДБЕ О ОПШТИНСКОЈ ТРОШАРИНИ

Поводом реформе коју Суд и Одбор Општине града Београда има намеру да проведе у својој општинској трошарини и предложи на одобрење и надлежним претпостављеним властима у циљу побољшања благостања и општих интереса својих грана и народа, појавило се и мишљење да ће нова тарифа у којој неће бити никаквих ставова за животне намирнице, за занатске и индустријске сировине и полупрерађевине, ступити на снагу већ 1 јануара 1931 године. На жалост, ни уз највеће настојање и напор све потребне законске предрадије за увођење у живот ове нове уредбе, неће моћи бити окончане још за извесно време, те је сасвим неоправдано очекивати да се цео тај посао обави раније и да нова уредба почне важити већ од 1 јануара.

Према томе, упозорава се грађанство да су вести о ранијем ступању на снагу нове Уредбе неоправдане, али да ће Суд и Одбор учинити све са своје стране да оно што је потребно за ову реформу што пре спроведе и да на тај начин скине са својих грађана „један тежак терет који нарочито притискује слабије слојеве потрошача, покупујући продукционе трошкове, ометајући промет и осиромашујући народ на штету општих циљева државе и државне финансијске политике“ како се то сасвим оправдано каже у једном службеном наређењу од 25 јануара 1929 године.

Овом приликом скреће се пажња грађанству и на то, да, кад и ако све горње буде спроведено, ипак, не треба сматрати да је тиме потпуно слободно уношење намирница у варош без икаквих такса и без икакве санитарске контроле. На против, Суд је намеран

да задржи све друге таксе које су се и до сада наплаћивале, па се имају и у будуће, приликом уноса у варош, наплаћивати, као и то су: мерина, пијачарина, аренда и друго што има за циљ да уноснике робе изједначи у конкурентској способности са осталима. Тако исто неминовно се задржава санитарски преглед, нарочито меса и млека, који се има вршити при уношењу ових намирница.

Из Суда Општине града Београда, 31 децембра 1930 године.

НАРЕДБА О ПОДНОШЕЊУ ПЛАТНИХ ДНЕВНИЧАРСКИХ СПИСКОВА

Наредба Господина Претседника београдске општине Обр. 18541 од 11-VIII-1930. год. не извршује се од стране појединих административних јединица општинских.

Наредба гласи:

„На основу чл. 103 Закона о општинама

Наређујем:

Да сва одељења и отсеци Општине београдске подносе спискове дневничара Привредно-финансијској дирекцији Општине града Београда сваког 12 и 27 у месецу.

Ко од службеника уради противно овом наређењу, казнићу га у границама Статута, а казне ће му утицати и за унапређење.

Да се не би морало реферисати о томе, молим да се у будуће уредно шаље поменути извештај на адресу

Привредно-Финансијско Одељење
(За ликвидацију)

Општина Града Београда

О. Ф. Бр. 6665.

12-XII-1930. године

Директор

Привредно-финансијског одељења,
Др. Драг. Т. Ђулизибарић, с. р.

Службени огласи

ОГЛАС

за истовар 30.000 тона угља из шлепова за потребе Дирекције трамваја и осветлења.

Извештавају се заинтересовани да ће се на дан 21 јануара 1931 године у 11 часова пре подне одржати јавна усмена **лицитација** у Економату Београдске Општине Узун Миркова ул. бр. 1.

Услови се могу добити у Економату Општине београдске Узун Миркова ул. бр. 1 сваког радног дана од 9—12 часова пре подне.

Из канцеларије Економата Општине Београдске Е. Бр. 6881 од 27 децембра 1930 године.

ОГЛАС

за оферталну **лицитацију** за набавку 33.600 метара каблова за потребе Дирекције трамваја и осветлења.

На дан 5 јануара 1931. године у 11 часова пре подне, одржаће се у Економату Општине Београдске Узун Миркова ул. бр. 1 офертална **лицитација** за набавку 33.600 метара каблова за потребе Дирекције трамваја и осветлења.

Услови се могу добити у Економату Општине Београдске сваког радног дана у времену канцеларијског рада.

Из Економата Општине београдске Е. Бр. 5917 од 9 децембра 1930 године.